

SVETOVNI SLOVENSKI KONGRES
SLOVENIAN WORLD CONGRESS

KO NI VEČ MEJA

3. STROKOVNO - ZNANSTVENI POSVET
(zbornik predavanj)

Monošter, Madžarska
29. in 30. oktober 2004

LJUBLJANA, 2005

SVETOVNI SLOVENSKI KONGRES
SLOVENIAN WORLD CONGRESS

KO NI VEČ MEJA

3. STROKOVNO - ZNANSTVENI POSVET
(zbornik predavanj)

Monošter, Madžarska
29. in 30. oktober 2004

LJUBLJANA, 2005

Izdajatelj in založnik:
SVETOVNI SLOVENSKI KONGRES
SLOVENIAN WORLD CONGRESS
Cankarjeva cesta 1/IV, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: ssk.up@eunet.si
spletna stran: www.slokongres.com

Odgovorni urednik:
Franci Feltrin

Urednika:
Sonia Adriana Avguštin, Luka Klopčič

Lektorica:
Mira Šekoranja

Grafična priprava:
Benjamin Pezdir s.p.

Tisk:
Potens d.o.o.

Srečanje so finančno podprli:
Ministrstvo RS za kulturo
Ministrstvo za zunanje zadeve – Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu

---

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

323.1(=163.6)(063)
376.744(=153.6)(063)

Ko ni več meja: 3. strokovno znanstveni posvet, Monošter, 29. in 30. oktober 2004 :
(zbornik predavanj) / [urednika Sonia Adriana Avguštin, Luka Klopčič]. –
Ljubljana : Svetovni slovenski kongres = Slovenian World Congress, 2005

ISBN 961-91436-2-0
1. Avguštin, Sonia Adriana
217664512

Na podlagi zakona o DDV (Ur. list RS št. 89/98) sodi zbornik med
publikacije za katere se obračunava DDV po stopnji 8,5%

„KO NI VEČ MEJA”

Monošter, Madžarska
29. in 30. oktober 2004

Kazalo

POZDRAVNI NAGOVORI

- **Jože Hirnok**, Zveza Slovencev na Madžarskem 7
- **mag. Stanislav Raščan**, Svetovni slovenski kongres, Slovenija 9
- **Andrej Gerenc̃er**, Veleposlaništvo Republike Slovenije v Budimpešti, Madžarska 11
- **Marko Sotlar**, Generalni konzulat Republike Slovenije v Monoštru, Madžarska 13
- **Vojko Stopar**, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije 16

PRESEGANJE MANJŠINSKE MISELNOSTI

- **Bojan Brezigar**, Primorski dnevnik, Italija; **Strategija za novi čas** 21
- **Stanislav Jesenovec**, JesT d.o.o., Slovenija; **Slovenski prepoznavnostni ali istovetnostni simboli** 27

DRUŽINA, CERKEV IN VRTCI V PREDŠOLSKI VZGOJI OTROK

moderator: Jana Čop, Svetovni slovenski kongres, Slovenija

- **mag. Jože Blajs**, Mladinski dom, Avstrija; **Pomen dvo- in večjezičnih vrtcev pri ohranjanju slovenščine na avstrijskem Koroškem** 33
- **Valerija Perger**, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, OE Murska Sobota, Slovenija in Pedagoški inštitut Sombotel, Madžarska; **Družina, Cerkev in vrtci v slovenski predšolski vzgoji otrok** 37
- **dr. Suzana Pertot**, Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu, Italiji; **Slovenski vrtci v Italiji** 43

SLOVENSKA IDENTITETA V OSNOVNOŠOLSKIH IN SREDNJEŠOLSKIH PROGRAMIH

*moderator: prof. Janez Stergar, Inštitut za narodnostna
vprašanja in Klub koroških Slovencev, Slovenija*

- **prof. Tomaž Ogris**, Deželni šolski svet, Avstrija; **Dvojezično šolstvo na Koroškem in širitev EU: Manjšinski program ali regionalni izobraževalni koncept** 49
- **Valerija Perger**, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, OE Murska Sobota, Slovenija in Pedagoški inštitut Sombotel, Madžarska; **Porabsko narodnostno šolstvo in položaj slovenskega jezika v njem** 54
- **Tomaž Simčič**, Deželni šolski urad za Furlanijo-Julijsko krajino, Italija; **Slovenska identiteta v šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji** 63
- **Norma Bale**, Gimnazija Franca Miklošiča v Ljutomeru, Slovenija in Inštitut za slavistiko, Gradec, Avstrija; **Razvoj in položaj slovenskega pouka v Radgonskem kotu na avstrijskem Štajerskem** 68

VISOKOŠOLSKI PROGRAMI IN MOŽNOSTI ZAPOSLOVANJA

moderator: Franci Feltrin, Svetovni slovenski kongres, Slovenija

---

- **dr. Miha Vrbinc**, Zvezna gimnazija za Slovence, Avstrija; **O povezovanju izobraževalnih programov Zvezne gimnazije in Zvezne realne gimnazije za Slovence v Celovcu** 83
- **Ibolya Doncsecz & Elizabeta Emberšič**, Visoka šola Daniel Berzseny, Madžarska; **Poučevanje slovenskega jezika in književnosti na Visoki šoli Daniel Berzseny v Sombotelu** 85
- **dr. Branko Jazbec**, Deželni zavod za poklicno izobraževanje, Italija; **Visokošolski programi ter možnosti zaposlovanja med Slovenci v Furlaniji-Julijski krajini** 87

ZAKLJUČKI IN SKLEPI

- **Franci Feltrin**, Svetovni slovenski kongres, Slovenija; **Zaključki in sklepi** . 93

Pozdravni nagovori

Jože Hirnok, predsednik

Zveza Slovencev na Madžarskem

Spoštovani navzoči, dame in gospodje!

V imenu Zveze Slovencev na Madžarskem se zahvaljujem Svetovnemu slovenskemu kongresu za to, da so za kraj konference z naslovom »Ko ni več meja« izbrali Monošter. Tema današnjega posveta je aktualna in značilna za zamejsko slovensko mlajšo populacijo. Razlike in specifičnosti med zamejskimi Slovenci so zgodovinsko pogojene. Da bi bolje razumeli današnji položaj Porabskih Slovencev, dovolite, da vam na kratko predstavim delovanje naših institucij, ki lahko vplivajo na identiteto slovenske mladine v Porabju.

27. oktobra 1990 smo mlajši izobraženci, ki smo končali študij na Univerzi v Ljubljani in Visoki učiteljski šoli v Sombotelu, skupaj z nekaj starejšimi narodnostnimi aktivisti, ki so tudi v prejšnjem obdobju poskušali delovati za ohranitev porabskih Slovencev, dokončno zapustili Demokratično zvezo južnih Slovanov (skupno organizacijo Hrvatov, Srbov in Slovencev na Madžarskem) in ustanovili Zvezo Slovencev. Tako je naša najmanjša in najmlajša slovenska narodna skupnost v zamejstvu končno dobila željeno lastno zvezo kot krovno povezovalno organizacijo.

Vodstvo Zveze Slovencev je izbralo primeren čas za ustanavljanje te nove organizacije. Val demokratičnih sprememb je pred 15 leti zajel vse države vzhodne Evrope, tudi Republiko Madžarsko. Tako je Madžarska po svobodnih volitvah leta 1990 in z vstopom v Svet Evrope začela izboljševati svoj odnos do manjšin, tako zaradi izdatnejše materialne pomoči iz državnega proračuna in sprejetja Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin kot zaradi vse boljših sosedskih odnosov s Slovenijo, kar potrjujejo tudi številni meddržavni sporazumi med Madžarsko in Slovenijo.

Žal so večdesetletna zaprtost Porabja, gospodarska, kulturna in jezikovna izoliranost od matičnega naroda in asimilacija povzročile neizmerno škodo, ki je ni mogoče popraviti ali preseči v kratkem času. Po 14 letih delovanja smo v Zvezi Slovencev na Madžarskem dosegli določene premike na bolje. Predvsem dokaj uspešno uresničujemo določila Statuta in programa z ustanovnega zbora, še posebej v skrbi za slovenski materni jezik, za kulturno-prosvetno dejavnost manjšine, za izhajanje časopisa Porabje in drugo založniško dejavnost ter v utrjevanju stikov z matično domovino Slovenijo. Seveda pa z rezultati in dosežki še ne moremo biti zadovoljni.

Priznati je treba, da je vodstvo Zveze Slovencev na Madžarskem v nekatere šole in vrtce vložilo veliko truda za učenje materinščine. Ministrstvo za prosveto Republike Madžarske je po sprejetju Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin sprejelo nove učne načrte. V obeh državah je bilo veliko storjenega za usposabljanje učiteljev in za pripravo novih učbenikov za poučevanje slovenskega jezika. V teh letih smo za otroke organizirali bralne tabore, tekmovanja v recitiranju, bralne značke in srečanja s slovenskimi pisatelji, likovne kolonije mladih, šolske izlete učencev po matični domovini in srečanja porabskih otrok z otroki partnerskih šol v Sloveniji.

S prizadevanjem Zveze Slovencev na Madžarskem in organizacijske enote Zavoda za šolstvo Murska Sobota že več let potekajo poletni tabori predšolskih otrok, mamic in vzgojiteljic iz porabskih vrtcev, ki so se pokazali kot uspešni in potrebni. Zavedli smo se, da se je z ohranjanjem jezika in slovenske identitete potrebno truditi že pri najmlajših v Porabju in v ta prizadevanja vključevati tudi starše. Kljub prizadevanjem učiteljev in svetovalke iz Slovenije, kljub boljšim učbenikom in novim učnim načrtom se odnos do maternega jezika prepočasi spreminja na bolje. Za to pa bi, poleg učiteljev, morali veliko več narediti že sami starši in otroke od prvih začetkov jezikovnega zavedanja učiti govoriti in čutiti tudi slovensko.

Ob teh uvodnih mislih vam želim uspešno delo in prijetno bivanje v našem domu.

mag. Stanislav Raščan, predsednik

Slovenska konferenca SSK

Tretje srečanje iz ciklusa „Ko ne bo več meja” smo organizirali v slovenskem Porabju, v Monoštru na Madžarskem, že pod rahlo spremenjenim imenom „Ko ni več meja”. Gre namreč za prvo tovrstno srečanje po vstopu Slovenije v Evropsko zvezo, ko bi se moral slovenski kulturni prostor razširiti brez ovir preko meja Republike Slovenije.

Naši dve dosedanji srečanji, v Gorici v Italiji in v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu v Avstriji, sta bili na trenutke polemični in sta bili tudi zaradi tega malo bolj odmevni. Na obeh smo razpravljali o temeljnih vprašanjih slovenstva: jeziku, šolstvu, kulturi, političnem udejstvovanju, Cerkvi. Čeprav se zdi, da bi se morala ta temeljna vprašanja ljudi povsod po svetu samoumevno uresničevati, še zlasti v okviru EU, temu ni zmeraj tako.

Zato je tudi srečanje v Monoštru še bolj žariščno namenjeno šolstvu, slovenski identiteti in možnostim zaposlovanja. Čeprav se včasih zdi, da gre za ponavljanje, nam predvsem povpraševanje po naših zbornikih s preteklih srečanj pokaže, kako zelo se ljudje zanimajo za temeljna vprašanja slovenstva. Še zlasti smo pri Svetovnem slovenskem kongresu veseli, da se za naša srečanja zanimajo tudi slovenski parlamentarci in strokovnjaki, ki se ukvarjajo z manjšinsko problematiko.

Tako, kot smo napovedovali na prejšnjih srečanjih, nam vstop v EU ni prinesel tudi avtomatične zaokrožitve slovenskega kulturnega prostora brez meja. Olajšal pa nam je prehod meje k našim rojakom v Porabje. Od našega sodelovanja na političnem, gospodarskem, kulturnem, turističnem, športnem, duhovnem in še drugih področjih pa je odvisno, kako se bo slovenska kulturna zavest ohranjala in krepila.

V tem letu praznuje Svetovni slovenski kongres svoje petnajsto leto delovanja in ob tem si vsi želimo, da bi lahko še naprej tako uspešno obravnaval temeljne prvine slovenstva. Načrtujemo nadaljevanje naših srečanj brez meja tudi s Slovenci, ki živijo na Hrvaškem in še kje. V skupni slovenski kulturni prostor bi želeli povezati vse Slovence, ki živijo in ustvarjajo po celem svetu. Naš predsednik Svetovnega slovenskega kongresa, dr. Boris Pleskovič, si prizadeva, da bi obiskal čim več konferenc Svetovnega slovenskega kongresa in vseh slovenskih organizacij po svetu s katerimi sodelujemo ali pa bi želeli sodelovati, saj nas združevanje in delo za slovenstvo krepi. Zato si želimo tudi v matični državi vzpodbuditi čim večje zanimanje za sodelovanje z rojaki, ki živijo izven meja domovine.

Naša srečanja želimo narediti tudi čim bolj zanimiva za mlade in s tem namenom se lotevamo tematik, ki so zanimive tudi za mlajšo generacijo. Če uspemo pritegniti sodelovanje mladih bomo s tem najlažje dosegli, da se bo slovenstvo ohranjalo tudi v prihodnosti. Tega pa si vsi najbolj želimo.

Andrej Gerenčer, veleposlanik

Veleposlaništvo Republike Slovenije v Budimpešti, Madžarska

Spoštovane gospe in spoštovani gospodje,

Najprej bi se rad zahvalil za prijazno povabilo na simpozij Svetovnega slovenskega kongresa tukaj v Porabju, ki obravnava pomembno temo „Ko ni več meja“. Menim, da je tako srečanje za tukaj živeče Slovence zelo pomembno, saj so z vključitvijo Madžarske in Slovenije v EU dobili novo priložnost za sodelovanje z matično domovino. Če se vprašamo, kaj pomeni ta vključitev, ki je bila 1.5.2004, najdemo dva odgovora. Po eni strani prinaša veliko pozitivnega, po drugi strani pa več odgovornega dela z naše strani, zlasti s strani naših podjetij, ki so po letu 1990 zanemarjala medsebojno sodelovanje, ki je bilo včasih boljše in bolj razvejano, ter se usmerjala le na zahodnoevropske trge.

Že v pripravah na vstop v EU je Veleposlaništvo Republike Slovenije v Budimpešti, v sodelovanju z Veleposlaništvom Republike Madžarske v Ljubljani, v Monoštru organiziralo poslovno konferenco podjetij iz obmejnih krajev Slovenije in Madžarske. Na konferenci smo opozorili na prevzemanje novih nalog po vstopu obeh držav v EU, na možnosti skupnega nastopa v novi zvezi in o spremenjenih pogojih dela. V drugem delu pa je bila razprava namenjena sodelovanju podjetij na področju lesarske dejavnosti. Odziv je bil dober, saj se je konference udeležilo 28 podjetij iz Slovenije in 32 iz Madžarske. Ugotovljeno je bilo, da se z odpravo državnih meja odpirajo nove priložnosti za povezovanje ljudi in za krepitev gospodarstva, kar bo v največji meri pridobitev za obe manjšini; slovensko v Porabju in madžarsko v Prekmurju. Dogovorjeno je bilo, da je potrebno okrepiti že obstoječe, poprej vzpostavljene poslovne vezi in odpirati nove.

Menim, da bo gospodarsko sodelovanje odprlo številne priložnosti za nova delovna mesta, ki jih močno primanjkuje tako v Porabju kot tudi v Prekmurju. Drugo vprašanje, na katero bi rad opozoril, je ohranjanje slovenskega jezika v Porabju. Vedno trdim, in to tudi poudarjam na slehernem mojem srečanju s Porabci, da za ohranitev jezika lahko največ storijo družine same, šele nato vrtci in šole. Če bodo v družini gojili in ohranjali slovensko besedo, potem otrokom slovenski jezik ne bo tuj v šoli niti pozneje v življenju. Zmeraj pa moramo namenjati posebno skrb izboljšanju izobraževanja in pri tem še posebej izpostavljati problem sistemskega financiranja tako šol kot tudi časopisa Porabje in Slovenskega radia v Monoštru. Skrb za manjšine zavezuje tako Slovenijo kot tudi Madžarsko, saj morata kot članici EU spoštovati evropske normative.

Spoštovani! Veliko je nalog, ki jih poznamo in o njih že dalj časa govorimo. Potrebno pa jih je dolgoročno tudi razrešiti. Pred nami so novi časi, ki nas opozarjajo, da bo potrebno rešiti tudi materialni položaj manjšin, zlasti s spodbujanjem gospodarstva, kar bo v največji meri zagotovilo izboljšanje pogojev dela in boljše življenje Slovencev v Porabju.

Marko Sotlar, generalni konzul

Generalni konzulat Republike Slovenije v Monoštru , Madžarska

Spoštovani predstavniki in člani Svetovnega slovenskega kongresa, spoštovani udeleženci, spoštovani navzoči!

V veliko čast in veselje mi je, da vas lahko pozdravim v imenu Generalnega konzulata Republike Slovenije v Monoštru in v svojem lastnem imenu, kajti ne samo dejstvo, da ste si izbrali za mesto srečanja ravno Monošter, pač pa predvsem tema tokratnega vašega strokovno – znanstvenega posveta, je več kot pereča posebej na tem območju. Tudi naslov „Ko ni več meja” je zelo pomenljiv. Iz njega, iz naslova namreč, se da marsikaj razbrati, pravi slovar Slovenskega knjižnega jezika.

Če mi je dovoljeno, spoštovani udeleženci, nameniti nekaj besed temi, ki vas bo naslednja dva dneva obkrožala in zaposlovala, bi rad dal nekaj poudarkov, ki se mi zdijo še posebej pomembni.

Najprej bi rad poudaril, da je ravno jezik tisti ključni dejavnik, ki definira pojem narodne manjšine. Narodna manjšina je po svoji pravni definiciji, manjši del naroda, ki ne živi v svoji domovini in se etnično in jezikovno razlikuje od večinskega naroda v skupni državi. Iz navedenega seveda lahko sklepamo, da brez jezika, ki bi bil drugačen od jezika večinskega naroda ni manjšine. To pa seveda omenjam zaradi popolnoma stvarnih razlogov in dogajanj, ki smo jim priča v tej že tako maloštevilni in ne preveč upoštevanji manjšinski skupnosti Slovencev v zamejstvu.

Govorim seveda o porabskih Slovencih, ki so bili v svoji zgodovini obstoja, kot prebivalstvo enega od gospodarsko najbolj zaostalih delov Madžarske, izpostavljeni močnim emigracijskim procesom ter takšnim in drugačnim asimilacijskim pritiskom. V obdobju socializma na Madžarskem so živeli na zaprtem in strogo

varovanem območju. Po padcu Berlinskega zidu in demokratičnih spremembah v srednji in vzhodni Evropi, katerim je sledila tudi Madžarska, pa je bilo to območje razglašeno za nacionalni park, kar spet na svojevrsten način povzroča probleme tukajšnjem prebivalstvu, saj se s tem onemogoča kakršenkoli gospodarski razvoj z izjemo turizma in bio kmetijstva.

Položaj te naše manjšine se od osamosvojitve Slovenije dalje vendarle izboljšuje vsaj v normativnem smislu. Od leta 1993 je v veljavi Sporazum o posebnih pravicah obeh manjšin, ki brez dvoma postavlja kriterije in določila, ki vsebinsko izvirajo iz modernih evropskih manjšinskih dokumentov. Je edini sporazum te vrste, ki jih je do sedaj Sloveniji uspelo skleniti s katerokoli od sosednjih držav. Slovenci na Madžarskem se danes združujejo v dve krovni organizaciji, imajo lasten kulturno informativni center, svoj časopis in svoj radio. Več ali manj pretežno po zaslugi matične Slovenije, ki je v ta objekt, v katerem se danes nahajamo, vložila več kot 93% vseh finančnih sredstev.

Ko govorimo o jeziku kot temeljnem postulatju manjšinske identitete mi dovolite samo nekaj poudarkov iz zgoraj omenjenega Sporazuma o posebnih pravicah obeh manjšin iz leta 1993. „Podpisnici zagotavljata možnost za ohranitev in razvoj ter svobodno izražanje kulturne, jezikovne, verske in celovite slovenske oziroma madžarske identitete manjšin in njunih pripadnikov. V ta namen bosta sprejeli in uveljavljali ustrezne ukrepe in mehanizme na področju izobraževanja, kulture, javnega obveščanja, založniške in znanstveno-raziskovalne dejavnosti, gospodarstva in na drugih področjih, ki bodo prispevali k vsestranskemu razvoju manjšin.” Ali pa: „Podpisnici s posebno pozornostjo podpirata v javnih izobraževalnih ustanovah potrebe manjšine za pouk v maternem jeziku in učenje maternega jezika v vrtcih, osnovnih, srednjih in visokih šolah.....” In še: „Podpisnici se zavezuje, da bosta na območjih, kjer manjšini avtohtono živita, zagotavljali enakopravno uporabo obeh jezikov, posebej pri zemljepisnih imenih in javnih napisih, v organih lokalne samouprave, v pisni in ustni komunikaciji pred upravnimi in sodnimi organi ter drugimi javnimi službami.” In kje so v resničnosti tukaj v Porabju, določbe tega sporazuma udejanjene s strani Republike Madžarske? V nekaj dvojezičnih občestnih napisih in v tem centru, kjer se sedaj nahajamo. To je vse. V vrtcih in šolah se učijo slovenščino kot tuji jezik, o kakšni dvojezičnosti ni nobenega govora. Da o komunikaciji pred upravnimi in sodnimi organi ter drugimi javnimi službami sploh ne govorimo. Ta vprašanja bo potrebno počasi začeti postavljati tudi odgovornim predstavnikom manjšine, kajti nerazumljivo je, da so te določbe že enajst let mrtva črka na papirju, vsaj kar se tiče slovenske manjšine tukaj, kar pa vsekakor ne velja za madžarsko narodno skupnost v Sloveniji. Ne glede na to kakšno je zgodovinsko ozadje nastanka ene in druge manjšine, je med Slovenijo in Madžarsko podpisan sporazum, ki je najboljši te vrste, pa se ne uresničuje. To je vsekakor zelo velik in pereč problem, kajti narodnostne šole se zapirajo, vsako leto je manjši vpis otrok v porabske šole in vedno večji je ta vpis v edino narodnostno šolo v Monoštru. Eden od razlogov je seveda ekonomski, so pa vsekakor tudi drugi

razlogi za takšen negativen trend in posledično asimilacijo slovenske manjšine. Zato je potrebno druge razloge poiskati in če je problem v denarju, kar gotovo je, je potrebno to jasno in nedvoumno povedati in postaviti določene zahteve, ki imajo pravno podlago v omenjenem sporazumu. Nobena skrivnost namreč ni, da prav ta sporazum govori na eni strani o dejanski enakopravnosti obeh manjšin na drugi strani pa smo priča dejstvu, da madžarska narodna skupnost od države Slovenije dobi za svoje delovanje desetkrat več denarnih sredstev letno, kot jih dobi slovenska manjšina tukaj od države Madžarske. Naj navedem, da samo osnovna šola na Gornjem Seniku, kot največja narodnostna šola v Porabju letos deluje s proračunskim primanjkljajem v višini skoraj dvanjastih milijonov forintov. Po drugi strani pa je dvojezična OŠ Dobrovnik v Prekmurju kot ena danes najlepših in najbolj opremljenih osnovnih šol v Sloveniji samo v lanskem letu dobila 232 milijonov tolarjev za investicije od Republike Slovenije. To so seveda dejstva, ki govorijo sama zase, predvsem pa govorijo o tem, kakšne so dejanske potrebe ene in druge manjšine in koliko posluha za to ima ena in druga država, ki je v prvi vrsti dolžna skrbeti za manjšine na svojem ozemlju. Vsaj tako določa že nekajkrat omenjeni sporazum.

Spoštovani navzoči, opravičujem se za diskurz, ki sem si ga privoščil v tem govoru. Popolnoma jasno mi je, da gre v vašem primeru za strokovno znanstveni posvet in ne za neko reševanje problemov, ki se iz leta v leto kopičijo. Moj namen je bil zgolj osvetliti nekatere probleme, ki jih je potrebno imeti pred očmi kadar in ko se obravnava ta problematika, ki izvira iz enega in istega bistva. Kar pa se tiče naslova, ki ste ga uporabili kot rdečo nit tokratnega posveta in moje pripombe o pomenljivosti le – tega, pa bi želel reči samo tole: Meja ni več. Smo v skupnem prostoru demokratične Evrope. Vendar meje so in bodo obstajale še naprej toliko časa, dokler jih v svojih glavah ne bomo izbrisali.

Želim vam obilo uspeha pri vašem delu in prijetno druženje, predvsem pa dobro počutje v tem domu na katerega smo ponosni vsi. Hvala lepa.

Vojko Stopar, državni sekretar

Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije

Kultura v najširšem pomenu besede nam pomeni celotno pridobljeno izkustvo neke skupnosti, navad in običajev, zakonov in vrednot, gospodarskih, pravnih, političnih, verskih, moralnih, tehnoloških, znanstvenih in estetskih. Zato je kultura eno redkih, če že ne skoraj edino področje, ki tudi znotraj Evropske zveze ostaja, vsaj deklarativno, v skorajda izključni pristojnosti posameznih držav.

Danes se podajamo v zapleteno sožitje konfliktnih in skladnih razmerij med vsemi nastopajočimi v domačem, evropskem in svetovnem kulturnem dogajanju, ki mu popularno pravimo globalizacija in za katerega eni trdijo, da je konec, drugi pa, da gre za priložnost, za novo rojstvo kultur in umetnosti. Tako tudi ni naključje, da smo v Sloveniji prav letos sprejeli Nacionalni program za kulturo, v katerem poudarjamo na eni strani ukrepe za ohranjanje in razvijanje slovenskega jezika, zagotavljanje dostopnosti kulturnih dobrin in pogojev za narodovo ustvarjalnost, torej skrb za slovensko kulturo tudi znotraj slovenskih narodnih skupnosti v zamejstvu in po svetu; na drugi strani pa prizadevanje za prepoznavnost v mednarodnem prostoru, za raznolikost kot pluralizem ustvarjalnih oblik in kulturnih vsebin.

Vsak narod lahko dokazuje svojo enkratnost in originalnost le v stalnem soočanju z nešteti idejnimi, ustvarjalnimi in svetovnonazorskimi mišljenjskimi tokovi, če hoče ostati vitalen tudi v novem tisočletju. To dokazovanje pa je tako rekoč vsakdanja »kulturna politika« slovenskih narodnih skupnosti v zamejstvu in po svetu, ki so skozi viharna zgodovinska in politična obdobja ohranjale živo slovensko besedo in spodbujale kulturno ustvarjalnost.

Njihove izkušnje so zato izredno dragocene, njihova vztrajnost pa je lahko marsikdaj vzor tudi državi Sloveniji pri uveljavljanju slovenskih kulturnih in umetniških dosežkov.

Delo Svetovnega slovenskega kongresa in vseh drugih organizacij in društev, ki združujejo Slovence doma, v zamejstvu in po svetu, je zato izredno pomembno, saj se z njim odpira prostor za izmenjavo izkušenj, idej in znanja pri razvijanju in uveljavljanju slovenske kulturne ustvarjalnosti.

Preseganje manjšinske miselnosti

Strategija za novi čas

Bojan Brezigar

Primorski dnevnik, Italija

Iztočnico za uvodne misli srečanja, ki ga Svetovni slovenski kongres namenja zelo aktualni temi, vlogi manjšin ob preseganju meja, ki se nujno pojavlja ob vključitvi Slovenije in Madžarske v Evropsko zvezo, sem našel pred tednom dni na kongresu narodnih skupnosti, na katerem je spregovoril tudi slovenski raziskovalec dr. Jernej Zupančič. Slednji je svoj referat naslovil »Vloga in pomen narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji«, dejansko pa je v njem zajel širšo tematiko, ki s teoretskega vidika presega Slovenijo oziroma Slovence v sosednjih državah. Prikazal je namreč spreminjanje vloge manjšin v slovenskem in evropskem prostoru zaradi procesa globalizacije in specifično glede na nedavno širitev EU. Šlo je torej za temo, ki sovпада z naslovom, ki mi ga je Svetovni slovenski kongres predlagal za današnje srečanje, in zato si bom kar izposodil nekaj Zupančičevih misli, ki bodo nekako izpolnile prvi del mojega današnjega referata; drugi del pa bom namenil nekaterim svojim razmišljanjem, ki niso v celoti nova, saj sem jih že nekajkrat povedal, vendar od pristojnih dejavnikov na ta izvajanja ni bilo nobenega odmeva.

Začenjam torej s tremi izzivalnimi vprašanji, ki jih je Zupančič postavil svojim sogovornikom:

1. Ali so manjšine samo nekakšen relikv nekdanjih diplomatskih dosežkov? So torej ostanek hladne vojne in tega, kar ji je sledilo, skratka, nekaj, kar sodi v preteklost?
2. Ali so manjšine samo proračunski porabnik? Z drugimi besedami, ali smo z denarjem, ki smo ga namenili manjšinam, rešili vse njihove probleme?
3. Ali so manjšine zgolj priložnost za politično obračunavanje? So morda manjšine samo razlog za politične prepire in prepirčke med strankami in znotraj strank, včasih pa celo za merjenje moči med državami?

Na vsa tri vprašanja je Zupančič odgovoril odklonilno. In jaz seveda s tem odgovorom soglašam. Vendar pa ugotavljam, da so številne države vse do padca berlinskega zidu zagotovo gledale na manjšine prav s teh zornih kotov: kot na diplomatsko vprašanje, proračunski problem in predmet malenkostnega političnega obračunavanja. Sedaj, ko na stvari gledamo z zgodovinskim očesom, lahko nekaj takega rečemo tudi o ravnanju Jugoslavije: ščitila je italijansko manjšino, da je od Italije lahko terjala recipročnost, z denarjem je vplivala na razvoj manjšine in znotraj nje izbirala prijatelje in boljše prijatelje, manjšina pa je bila tudi sestavni del bolj ali manj rednega političnega obračunavanja.

Vendar so eksplozivne spremembe, do katerih je prišlo v Evropski zvezi - in tu se vračam k Zupančiču - spremenile tudi vlogo manjšin v tem prostoru. Nekoč so jim pripisovali vlogo mostu, nekakšnega veznega člana, danes pa za manjšine obstajajo nove priložnosti, ki izhajajo iz nove evropske kulture.

Tu se je predavatelj vprašal, ali je to res tako. Je manjšinstvo postalo konkurenčna prednost, torej ekonomska kategorija? Seveda, globalizacija spreminja vlogo države; nekdanje nacionalne države, temelj evropske ureditve, so jamčile gotovost svojim državljanom, sedaj pa se status države spreminja in vprašanje je, ali so evropske institucije to gotovost kako nadomestile. »Se je zaradi mednarodnih listin izboljšalo stanje vsaj ene manjšine v Evropi?«, se je retorično vprašal Zupančič in posvaril, da kmalu socialne države evropskega tipa ne bo več, ostala bo le še socialna družba in vprašanje je, ali bodo v njej manjšine tako močne, da se bodo lahko samozavarovale. Skratka, evropska integracija spreminja osnove družbe, in manjšine si morajo v njej najti nove razsežnosti.

Tu je Zupančič prešel na specifično manjšin ob meji, katerim je dosedanja ureditev zagotavljala vrsto značilnosti oziroma jim priznavala dolg seznam možnih funkcij: manjšine so lahko iniciatorji in nosilci čezmejne kulturne izmenjave, so blažilci mednarodnih odnosov (ali jih morda celo potencirajo, če njihov status ni urejen), lahko spodbujajo čezmejno sodelovanje, so tudi iniciatorji in nosilci gospodarske propagande, igrajo pomembno vlogo pri prevajalskih službah, spodbujajo turistične prireditve, znajo izkoriščati lokalne vire, so nosilci čezmejnih stikov na področju storitev ter so iniciatorji in nosilci čezmejnih projektov. Skratka, široka paleta možnosti, za katere je Zupančič z anketo preveril, da so realne in ne fiktivne.

Za opravljanje teh funkcij zadostijo manjšine tudi vsem potrebnim predpogojem: znanje jezikov, poznavanje prostora in miselnosti v njem, stike, partnerje, ustrezno organizacijo in tudi kulturne potrebe, ki so nekakšen njihov interni vezni člen. Za uresničitev teh funkcij so seveda potrebni ustrezni pogoji: prostorski, družbeni in politični.

Tu je predavatelj poudaril, da so rezultati boljši od tistih, ki jih jamčijo izhodišča, ki jih daje država. Kot primer je navedel, da pri avstrijskih investicijah v Sloveniji – pri čemer je govor o podjetjih z najmanj 150 zaposlenimi – v nobenem prime-

ru ni šlo brez sodelovanja pripadnikov slovenske manjšine v Avstriji. Manjšine so torej pomemben dejavnik v obmejnem prostoru, seveda če so zadoščeni osnovni pogoji.

Vendar pa se s širitvijo Evropske zveze vloga manjšin spreminja. Most je namreč že zgrajen in funkcija, ki so jo imele manjšine doslej, počasi izginja. Naj tu mimogrede opozorim na nedavni intervju rektorja tržaške univerze Domenica Romea v Primorskem dnevniku, v katerem je govoril o sodelovanju, v konkretnem primeru z ljubljansko univerzo. Romeo je brez ovinkov povedal, da pogovori potekajo direktno in da posredniki niso potrebni. Seveda, to ne velja za vsa področja. Še zlasti v trgovini je poznavanje jezika in družbe bistvenega pomena, ampak paleta primerov, za katere je tako sodelovanje pogoj za uspeh, je iz leta v leto manjša. Globalizacija jo neusmiljeno potiska v ropotarnico. Sedaj si morajo torej manjšine same najti tržno nišo, kajti nobenega avtomatizma ni, ki bi jim zagotavljal ohranitev njihove dosedanje vloge, in ga tudi ne more biti. V novih razmerah manjšine lahko pridobijo ali izgubijo. Še vedno sicer ostajajo pomemben dejavnik, vendar jih čakajo veliki premiki in novi izzivi. Tu se končuje prosta predelava Zupančičevega predavanja in se začenejo moje misli, ki so specifično osredotočene na Slovenijo in na njene manjšine v sosednjih državah.

Že več kot desetletje se Slovenija sprašuje, kaj naj počne s svojimi manjšinami v sosednjih državah. V vsem tem času opažamo v bistvu tri različne pristope, ki pa se med seboj dopolnjujejo.

Prvi je romantični pristop do manjšin. Lahko bi ga označili s stavkom »Radi jih imamo«. Sem sodi predvsem klasična romantika z zvrhano mero domovinske nostalgije, kar temelji na nerealni predstavi, ki jo ustvarjajo slovenski mediji. Sem štejemo razne kulturne prireditve, pevske zборе, nekaj čitalništva v moderni obliki, kako nagrado in nekaj šolskih izletov.

Drugi pristop je mednarodna – politična in pravna – skrb za ustrezno zakonsko zaščito, ki se vselej pojavlja v mednarodnih odnosih. Na tem področju je bila, tako v bilateralni kot v multilateralni, slovenska politika vedno prisotna, čeprav ni bila vedno učinkovita; vendar razprava o tem ne sodi v moje današnje razmišljanje. To sem poudaril le zaradi pričakovanega očitka, da ne upoštevam velike prizadevnosti slovenske politike do manjšin.

Tretji pristop je proračunski. Slovenija manjšinam namenja velika sredstva in to dela sporazumno z njimi. Če je bil ta postopek v času komunističnega režima izrazito pristranski in se je v prvih letih po osamosvojitvi soočal s težavami uravnoveženja stanja, ki je bilo prej skoraj pol stoletja diskriminatorsko, se je v zadnjih letih zagotovo uravnovesil, tako da sedaj pri delitvi sredstev obvelja državniški pristop. Sredstva se delijo sporazumno z manjšinskimi predstavniškimi organizacijami in so dokaj racionalno porabljena.

Če je torej res, da Slovenija manjšini namenja veliko pozornost v zunanji politiki in ji dodeljuje primerna finančna sredstva ter da imajo na splošno vsi v Sloveniji »radi« manjšince, zakaj potemtakem trdim, da država ne ve, kaj bi z manjšino počela? Odgovor je jasen; to trdim zato, ker Slovenija nima v zvezi z manjšinami nekega dolgoročnega strateškega pogleda in ker v Sloveniji ni nekega političnega organa, ki bi se s to politiko celovito ukvarjal in imel možnostjo odločanja, pa tudi zato, ker so predlogi, ki se pojavljajo, začenši z znanim osnutkom zakona, ki je bil že vložen v postopek, neustrezni.

Prvo, kar je treba tu povedati je, da se Slovenija sooča z dvema različnima problemoma: z manjšinami v sosednjih državah in s Slovenci po svetu, tistimi, ki smo jim nekoč rekli izseljenci in zdomci. Potrebe teh dveh skupin se med seboj razlikujejo. Pri manjšinah so vezane na njihovo avtohtonost, na poselitveno ozemlje in na neposredni ozemeljski stik z matico. Zato obeh skupnosti ni mogoče obravnavati skupaj, čeprav slovenska ustava obe vključuje v skupino Slovencev brez slovenskega državljanstva, katerih status naj določa poseben zakon. Za zakonsko ločitev teh dveh skupin, ki jo je odločno zahtevala tudi Slovenska manjšinska koordinacija na svoji zadnji seji 1. oktobra letos v Zagrebu, doslej ni bilo veliko posluha, če izvzamemo zelo koristno delovno omizje v Državnem svetu, ki pa, kot vemo, na tem področju nima primarnih pristojnosti.

Vendar smo tu le pri vprašanju oblike. Pomembnejša je seveda vsebina, za katero pa je zagotovo potrebno nekaj dodatnih misli.

Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo in s skorajšnjo uvedbo schengenske meje se bo na ozemlju ob meji, na obeh straneh meje, marsikaj spremenilo. Natančnih predvidevanj sicer ni, vendar je upravičeno pričakovanje, da se bo življenje ob meji nekako normaliziralo. Če so doslej vse države gledale na to ozemlje z veliko pozornostjo in so ga bremenile z urbanističnimi in ekonomskimi omejitvami, odslej za vse to ni več razloga. Zato je treba začeti to ozemlje obravnavati celovito, z dolgoročno strategijo, če želimo, da bo doživelo uravnovešen gospodarski in urbanistični razvoj ter da se bo ohranjalo jezikovno stanje prebivalstva.

Če začnem pri jeziku, moram ugotoviti, da glavnina Slovencev, ki živijo v zamejstvu, govori slovenščino, ki je drugačna od jezika osrednje Slovenije. To velja tako za naglaševanje kot tudi za izrazoslovje. Meja je povzročila veliko škode v Trstu in Gorici, ki sta bila ves čas najbolj povezana z osrednjo Slovenijo, še večje težave pa so na avstrijskem Koroškem. Na obrobju, kot so Porabje, Rezija in deloma Beneška Slovenija, pa se postavlja celo vprašanje sposobnosti občevanja v slovenskem jeziku. Prvi napor bi torej moral biti usmerjen v poenotenje jezikovnih standardov in iluzorno je misliti, da bomo to dosegli z občasnimi seminarji za šolnike in z bralno značko. Jezik mora biti prisoten v prostoru, ki je sicer prepojen z večinskimi jeziki, pa naj gre za italijanščino, nemščino ali madžarščino. Slovenija pa danes ne izvaja niti zakona o vidnosti slovenske televizije na ozemljih, kjer živijo manjšine, ki ga je pred štirimi leti in pol z velikimi težavami uspešno prepeljal skozi parlamen-

tarni postopek poslanec Ivo Hvalica. Ker se jezika ne naučiš čez noč, ampak gre vselej za generacijski proces, je treba začeti resno delati na področju šolstva, predvsem pa doseči, da bi zamejski otroci redno preživljali določen čas v Sloveniji: ne v Ljubljani, ampak na podeželju, kjer je govorica pristnejša in je možnosti za rabo večinskih jezikov znatno manj. To je seveda zahtevna pobuda, bolj organizacijsko kot finančno, ampak to je investicija v ohranjanje slovenskega etničnega ozemlja. Take poteze morajo spremljati prizadevanja za vidno prisotnost slovenskega jezika na manjšinskem ozemlju, od dvojezičnih napisov do rabe slovenščine v javnosti. Samo tako bo jezik pridobil na prestižu, kar je nujna spodbuda za učenje jezika. V globaliziranem svetu brez česa takega ne bo šlo, nasprotno, večinski jeziki bodo nevarno pljuskali čez meje.

Drugo vprašanje je gospodarski razvoj. Žal smo v preveliki meri uprti v kratkoročne posege, po njihovem zaključku pa ne bo ostalo veliko. Tu mislim na primer (ampak to je res samo eden od številnih primerov) na toliko opevane skupne projekte Interreg na slovensko-italijanski meji ob sodelovanju obeh manjšin: če te projekte prebiraš, ugotoviš, da so odlični, vendar skoraj vsi terminsko pogojeni: ko evropskih sredstev ne bo več, bo tudi teh projektov konec. Filozofija dodeljevanja evropskih sredstev pa je v tem, da jih izkoristiš kot zagonska sredstva za nekaj, kar bo potem še ostalo. Vem, da tudi projekti večinskega naroda ne ustrezajo tej usmeritvi, vendar bi za manjšino le kazalo, da mora biti v prihodnje pozornejša. Ampak tudi tu je problem isti: če ni strategije, si tudi dolgoročnih strateških projektov ne moreš izmisliti čez noč. Tudi na področju gospodarstva je torej potrebna skupna strategija. V prejšnji mandatni dobi je bila pri slovenskem parlamentu ustanovljena neka komisija, ki naj bi se s tem ukvarjala. Sestala se je dvakrat ali trikrat in nato klavrno propadla, ker pristojna ministrstva niso pošiljala na sestanke ljudi, ki bi lahko karkoli odločali ali vsaj sprožili postopek za odločitev. V večini primerov ministrstva sploh niso pošiljala nikogar. Brez jasne strategije tu seveda ne bo trajnih rezultatov in zagotovo tudi ne gospodarskega razvoja.

Tretje vprašanje je teritorij. To je najbolj občutljivo vprašanje, ker bodo po odpravi meje spremembe lahko zelo hitre. Mi pa smo na to popolnoma nepripravljeni. V zvezi z Evroregijo je videti, da je najpomembnejše vprašanje, kje naj bi bilo glavno mesto, ne pa, kaj je glavni namen Evroregije. Postopek regionalizacije Slovenije poteka izključno v funkciji interesov Ljubljane posebej pri pridobivanju evropskih sredstev, da o prepirčkih med Novo Gorico in Koprom sploh ne govorim, še zlasti pa postopek ne upošteva občutljivosti prostora ob meji. O viziji prostorske ureditve obmejnih področij ni ne duha ne sluha; vsakdo si lahko nekaj izmisli in nato vodi svojo politiko. Manjka globalni odnos do prostora ob meji.

Navedel sem tri vprašanja, iz katerih izhaja, da je izdelava strateškega načrta za slovenske manjšine v sosednjih državah res nujna. Ker ne želim, da bi kdo napačno tolmačil ta moj poseg, ali ga celo izkoristil za kake politične špekulacije, kar se med Slovenci rado dogaja, naj povem, da gre za zelo kompleksna vprašanja, ki

niso lahko rešljiva in pri katerih tudi ni jamstev, da bo strategija, ki bi jo izdelali, res uspešna. Skratka, nakazal sem probleme in ne rešitev, ker jih ne bo lahko najti. Ampak gre po moji oceni za edino možnost, če želimo dolgoročno ohraniti sorazmerno veliko celovitost naših manjšin v sosednjih državah in značilnosti slovenskega etničnega ozemlja, tistega prostora, ki je skupen vsem Slovencem, čeprav ga ponekod delimo z drugimi narodi.

Sedaj, ko Slovenija stopa v novo parlamentarno obdobje, je primeren čas za razmišljanje o teh vprašanjih, kajti, to vsi vemo, strategije se vselej oblikujejo v začetku mandata.

Slovenski prepoznavnostni ali istovetnostni simboli

Stanislav Jesenovec

JesT d.o.o., Slovenija

Kako je bilo mogoče na poti iz Ljubljane v Monošter ugotoviti, da je potrebno ločiti med državnimi oziroma nacionalnimi ter narodnimi mejami? Kako je bilo mogoče to zaznati na prizorišču posveta „Ko ni več meja” v Monoštru?

Na mejnem prehodu v Martinje - Felsőszölnök je državno zastavo Republike Slovenije zamenjala državna zastava Republike Madžarske. Ob obeh je bila zastava združenja držav Evropska zveza oziroma Evropska unija. Žal so bile vse obešene na prečko, kot bandera in ne kot državne zastave. Madžarsko in evropsko zastavo smo potem lahko videli na vseh javnih zgradbah na poti do Monoštra. Na tu živečo slovensko narodno manjšino so opozarjala le imena nekaterih krajev ter napis v slovenščini na šoli v Zgornjem Seniku. Slovensko državno zastavo je bilo mogoče ponovno videti v recepciji in v dvorani Hotela Lipa: v recepciji kot okrasno, prirejeno zastavico - bandero v skupini z madžarsko, evropsko in označevalno zastavo hotela, v dvorani pa kot državno zastavo. Po zastavoslovni vrednosti so bile štiri zastave-bandera v recepciji pravilno razporejene, v dvorani pa ne. Tako je bilo videti, kot da se posvet dogaja na sedežu Evropske zveze, kjer sodelujeta Republika Madžarska in Republika Slovenija. V odmoru smo zastave razporedili tako, da so v zastavoslovnem jeziku navajale, da posvet poteka na Madžarskem, da so v gosteh tudi nastopajoči in poslušalci iz Republike Slovenije ter, da sta obe državi članici Evropske zveze oziroma Evropske unije. Razpored zastav bi bil drugačen, če bi bili izobešeni le dve oziroma bi bile nameščene štiri zastave (Madžarska, Slovenija, EU, dežele, ...).

Kaj predstavlja kot istovetnostni simbol narod in kaj nacijo oziroma državo?

Ker slovenski narod oziroma Slovenci ne živimo le v Republiki Sloveniji, ampak živijo pripadniki slovenskega naroda tudi v neposrednem zamejstvu ter v večjih ali

z grboslovnimi oznakami za gore, reke, morje, pa tudi njegove barve niso dobra osnova za zastavo. Po dolgoletnem proučevanju grba sem ugotovil, da je to simbol, ki resnično najbolj združuje vse Slovence, ne glede na pokrajino, v kateri živijo, v matični domovini Sloveniji in izven nje. Ker ga je sprejela skupščina Republike Slovenije, kasneje pa v triletni, odgovorni javni razpravi preciziral in potrdil z Zakonom o grbu zastavi in himni Republike Slovenije ter o slovenski narodni zastavi še Državni zbor Republike Slovenije, dejansko ni v ničemer sporen. Sodobno grboslovje namreč trdi, da je simbol, za katerega se odloči določeno okolje in ga tudi sprejme, pač njegov polno veljavni simbol. Poleg precej zahtevne Pogačnikove razlage pomena slovenskega grba, sem po srečanju pevskih zborov iz koroške Železne Kaple, gorenjskega Stražišča pri Kranju, kraševsko-primorskega Prosek-Kontovela in posavskih Brežic, našel tudi simbolno tolmačenje grba, po katerem zvezde, ki izvirajo z gradu Strmec na avstrijskem Koroškem, predstavljajo pravno osnovo slovenstva, višja in nižji konici predstavljajo naša gorovja in hribovja, ena valovnica slovenske reke, druga pa vse slovensko morje v Italiji in Sloveniji - torej vse Slovence, doma in v zamejstvu, po Pogačnikovi razlagi prav do konca polotoka Istra oziroma do rta Kamenjak.

Če navežemo ta del zapisa o grbu še na državno zastavo Republike Slovenije, ki naj bi jo uporabljali Slovenci v svoji državi, v zamejstvu in drugod po svetu, naj poudarimo, da državne zastave ni dovoljeno uporabljati tako, da bi grb na njej ležal. Ležeči grb namreč pomeni poraz. Grb mora biti vedno v navpičnem položaju in barve zastave si smejo slediti od zgoraj navzdol: bela, modra, rdeča. Le tako izobešana državna zastava ima pomen zastave. To pa pomeni, da jo je potrebno izobesiti s pomočjo prenosnega droga ali pritrjenega jambora, ki lahko stojita pod kotom od 45 do 90 stopinj oziroma navpično. Bandersko obešanje zastave ni dovoljeno. Zastave tudi ni dovoljeno obešati tako kot oglaševalske ali nazive trakove podjetij ali izdelkov na drogove ali jambore z ročico. Ti trakovi niso zastave.

Ker je zastava Republike Slovenije v Italiji, Avstriji, na Madžarskem, Hrvaškem in drugje zastava tuje države, je potrebno upoštevati pravilo o tem, ali je za njeno izobešanje v javnem prostoru ali na javnem mestu morda potrebno dovoljenje občinskega, deželnega ali državnega organa. V Sloveniji je potrebno za javno uporabo zastave tuje države pridobiti dovoljenje upravne enote. Ob tem le še misel, da naj bodo stojalo, drog ali jambor, pa tudi zastava in grb lepo urejeni ter naj na noben način ne krnijo ugleda slovenskega naroda oziroma Republike Slovenije.

Kako razporediti grbe ali zastave (državna, evropska, narodna, deželna, mestna, društva, ...) v Republiki Sloveniji za Slovenijo določata zakon in uredba, v drugih državah pa zakonska določila, ki so lahko drugačna od naših. Grb in zastava (narodna, državna) sta dva istovetnostna simbola Slovencev in Republike Slovenije. Naslednji simbol je himna. Imamo slovensko himno Naprej zastava Slave (Davorin Jenko, Simon Jenko), ki je še vedno himna Slovenske vojske, ter državno himno Republike Slovenije, skladatelja Stanka Premrla, na besedilo le 7. kitice pesnitve

dr. Franceta Prešerna, Zdravljica: »Žive naj vsi narodi«. Nekajkrat sem že pisal o tem in pridobil tudi pozitivne odgovore številnih pomembnih Slovencev, da bi bilo primerno, če bi uporabili za himno še besedila 2. in 4. kitice Zdravljice: „Komu najpred,...“ in „Edinost, sreča, sprava,...“ Uvodna kitica Zdravljice, „Prijatljji, obrodile so trte,...“ ne predstavlja besedila himne in vstajanje v počastitev tega besedila pomeni dejansko žalitev himne oziroma države. Himna Republike Slovenije je pomembnejša od himne Evropske zveze, ki se uradno izvaja le z glasbili. Razmerje med slovensko državno in matično državno himno (Italija, Avstrija, Madžarska, itn) določa zakonski akt vsake posamezne države, v kateri bosta ali bodo izvajane himne. Evropska himna se vedno izvaja za domačo himno ali pa celo kot tretja za himno gostujoče države in domačo himno, razen če ni prisoten predsednik Komisije ali Parlamenta EU. Praviloma se izvaja le na prireditvah, ki so neposredno povezane z Evropsko zvezo (9. maj - Dan Evrope).

Pomembna istovetnostna sestavina države je tudi njeno ime. Naša ima krajše ime Slovenija ter daljše Republika Slovenija. Katero ime bomo uporabljali, je precej pomembno tudi pri razporeditvi grbov, zastav, ekip,..., saj se v prvem primeru npr. uvršča za Slovaško, v drugem pa med republike in je zato precej pred Slovaško republiko. Dokumenti Evropske zveze / Evropske unije našo državo uvrščajo pred Slovaško. Marca 1993. leta so v Parizu določili tudi 2- in 3- črkovne oznake za novo nastale države. Naša država ima uradni oznaki po ISO standardu SI in SVN. To je potrdila tudi slovenska vlada maja 1994. leta. Vsaka, od obeh oznak se uporablja za določene namene. Iz skoraj nerazumljivih vzrokov smo zadržali oznako „SLO“ za vozila, radio in televizijo ter za nekatere športne dejavnosti. Po ISO standardu SLO pomeni „slovaščina“, medtem, ko je za slovenščino določena 2-črkovna oznaka SL in 3-črkovna SLV. Medtem ko Slovaki spoštujejo svoje nove oznake ob vseh priložnostih, smo si mi žal ustvarili precejšnjo zmedo in vpeljali oznakovno prepletanje z mnogo bolj znano Slovaško republiko. Smo edina, po letu 1990 nastala država, ki ni opustila oznake, ki jo je določila sama in je ni celovito nadomestila z mednarodno določenimi oznakami.

Ob zaključku naj še navedem, da je za razumevanje in tolmačenje istovetnostnih slovenskih narodnih in nacionalnih simbolov pomembno tudi znanje narodne in upravne zgodovine. Prav to nam pomaga ovreči zlonamerne izjave o naših simbolih ter pomaga utrditi prepričanje, da jih je potrebno pravilno uporabljati ob vseh priložnostih, tudi zaradi odločnosti, s katero so to delali Slovenci od revolucionarnega leta 1848 dalje na vsem slovenskem etničnem ozemlju, še posebno pa v slovenskih vaseh ob slovenskem morju (od Devina navzdol), pa tudi v Dravski banovimi med vojnama v Kraljevini Jugoslaviji, ko je bila prepovedana uporaba narodnih simbolov. Prepovedi ni več in zato lahko Slovenci, v skladu s krajevnimi in državnimi določili, povsod uporabljajo svoje istovetnostne simbole.

Stanislav Jesenovec: zgodovinar-geograf, novinar, predavatelj „OIV Državljanska kultura“, „Za prepoznavnost Republike Slovenije, „Uporaba istovetnostnih simbolov Republike Slovenije, občin,...“ JesT, d.o.o., Zgoranje Bitnje 56 A, SI - 4209 Žabnica, Republika Slovenija, jest.doo@siol.net

Družina, Cerkev in vrtci v predšolski vzgoji

Moderator:

Jana Čop, Svetovni slovenski kongres, Slovenija

Pomen dvo- in večjezičnih vrtcev pri ohranjanju slovenščine na avstrijskem Koroškem

mag. Blažs Jože

Mladinski dom, Avstrija

Izhodišča

Danes, ko je mobilnost na delovnem mestu vse večja zahteva, ko v mnogih družinah oba starša hodita oz. morata hoditi v službo, prevzemajo vrtci vedno bolj odgovorno nalogo.

Danes, ko so družine s tremi ali več otroki že izjema in je mnogo družin, kjer so matere ali očetje samohranilke oz. samohranilci, dobivajo in prevzemajo vrtci še dodatno nalogo, ki jo narekuje kraj zgodnje sekundarne socializacije.

Na Južnem Koroškem, kjer jezikovna pristojnost znotraj slovenske narodne skupnosti iz leta v leto peša, pa imajo vrtci še dodatno, za preživetje manjšine in za ohranitev slovenskega jezika izjemno važno nalogo.

Medtem ko je dvojezično šolstvo slovenske manjšine na Koroškem v 7. členu Avstrijske državne pogodbe jasno določeno, vrtci v njem niso omenjeni. Predšolsko vzgojo na Koroškem ureja deželni zakon, ki ne predvideva pravice do vrtcev, ampak jih pod določenimi pogoji le podpira. Tako so se na tem področju od vsega začetka pojavljale posebne težave.

Razvoj dvojezične predšolske vzgoje v vrtcih je zato močno odvisen od dobre volje krajevnih politikov na jezikovno mešanem ozemlju in od samopobude posameznikov, društev in organizacij znotraj slovenske narodne skupnosti, ki so bili pripravljeni tvegati in so vzpostavili mrežo zasebnih vrtcev. V nekaterih primerih so za pridobivanje potrebnih denarnih sredstev zastavili celo svoje premoženje.

Zasebni dvo- in večjezični vrtci

Sad teh prizadevanj je danes 9 zasebnih dvo- in večjezičnih vrtcev, ki ponujajo predšolsko vzgojo, v kateri ima slovenščina svoje enakopravno in varno mesto. Vrtci so skoraj ves čas do zadnjega mesta zasedeni. V trinajstih skupinah oskrbujejo skupaj 310 otrok. Vsi vrtci so včlanjeni v društvo "Delovna skupnost zasebnih dvo- in večjezičnih vrtcev", ki je bilo ustanovljeno leta 2001 z namenom, da pomaga vrtcem pri njihovem delu, skrbi za kakovost dela, koordinira njihovo delovanje, daje nove pobude in skrbi za pozitivne odnose z javnostjo. Tako kot gre zahvala osrednjim političnim organizacijam koroških Slovencev, se je tudi odbornikom tega društva treba zahvaliti in priznati zasluge za pridobitev pomoči pri posebnem skladu, ki je bil ustanovljen z zakonom dne 12. julija 2001. Sklad namenja finančne prispevke upravljalcem omenjenih vrtcev za kritje primanjkljajev, ki nastanejo pri obratovanju. S tem so po dolgih letih resnih eksistenčnih težav dobili ti vrtci varno finančno osnovo in so se lahko še bolj posvetili jezikovno pedagoškemu vprašanju. Seveda so od takrat naprej zadolženi, da izpolnjujejo v zakonu oz. v zakonskih odredbah navedene posebne naloge. Navajam tri, ki se mi z vidika ohranjanja slovenščine zdijo najbolj pomembne:

1. Uredba kuratorija Sklada določa, da morajo vzgojiteljice dvo- in večjezičnih otroških vrtcev imeti poleg kvalifikacije po 12. členu Zakona o vrtcih (ki velja za vse vrtce) *še sposobnost, da pri vzgoji in varstvu otrok uporabljajo slovenski jezik svobodno in tekoče ter situaciji ustrezno v komunikaciji.*
2. Nosilci teh vrtcev se obvežejo, da bodo svojim vzgojiteljicam v okviru njihove delovne obveznosti omogočili *letno najmanj 16-urno nadaljnje izobraževanje na področju dvo- ali večjezične jezikovne pedagogike.*
3. Zakon obvezuje nosilce, da *izdelajo in predložijo Skladu jezikovno pedagoške koncepte za vzgojo in varstvo otrok v njihovih vrtcih.*

Ta jezikovno pedagoški koncept je nastal v sodelovanju s celovško univerzo, predvsem ob pomoči univerzitetnega profesorja, dr. Georga Gombosa, ki je sodeloval pri predstavljenih projektih. Zelo intenzivno je proučeval delo v vrtcu "Jaz in ti" v Borovljah, kjer so izdali tudi posebno publikacijo in videokaseto. Za to delo so leta 2003 prejeli evropski pečat za inovativne jezikovne projekte. Ta pečat je istega leta prejelo tudi Slovensko šolsko društvo, ki je skupaj s sedmimi narodnostnimi manjšinami iz Italije, Nemčije in Nizozemske sodelovalo v štiriletnem projektu Evropske unije na temo "dvo- in večjezičnost v predšolski in zgodnješolski dobi". Kot zaključek tega projekta so pri Slovenskem šolskem društvu izdali posebno delovno mapo "Skozi leto". V njej je poleg zelo praktičnih primerov, ki jih lahko vzgojiteljice uporabljajo pri svojem delu, objavljen tudi prispevek dr. Gombosa z naslovom "Otrokom je treba ponuditi jezikovno kopel".

Danes smemo trditi, da je bil jezikovno pedagoški koncept, ki naj ne bi bil nekaj statičnega, ampak naj bi se sproti dopolnjeval in bi se vanj sproti vgrajevala nova dognanja, garant za kvalitetno jezikovno pedagoško delo, ki je z delom zasebnih vrtcev dobilo moderno, v bodočnost naravnano dimenzijo. Z njim je uspelo, da se je ohranjanju slovenščine pridružil nov dejavnik, ki v zelo zgodnjih otroških letih pomaga odpravljati pomanjkljive, mnogokrat celo popolnoma manjkajoče jezikovne situacije, v katerih naj bi bila slovenščina enakopravni jezik. Dodatna pozitivna posledica tega razvoja je bila, da se je pričela razprava o bolj kvalitetnem in intenzivnem posredovanju slovenščine tudi v javnih, večinoma občinskih vrtcih, kjer so obstajale dvojezične skupine oziroma kjer so izvajali slovenščino kot dodatno dejavnost.

Javni (občinski) dvojezični vrtci

Poleg omenjenih zasebnih vrtcev, kjer je delo v prid enakopravne rabe slovenščine lažje, ker je bila težnja od vsega začetka jasna in so ti vrtci nastali predvsem zaradi nepripravljenosti sprejeti slovenščino v javne vrtce, obstaja tudi osem javnih, večinoma občinskih vrtcev, v katerih je občevalni jezik slovenščina.

Težave pri delu v javnih vrtcih pa so povsem drugačne. Ne samo da skoraj v vseh manjkajo jasne jezikovno pedagoške smernice, vzgojiteljice, ki so zadolžene za to delo so mnogokrat pod pritiskom lokalnih, slovenščini in slovenski narodni skupnosti nenaklonjenih dejavnikov. Jezikovno pedagoški koncept pa so sprejeli šele v vrtcu v Bilčovsu. Trenutno se predvsem na pritisk slovenskih staršev in drugih staršev, ki si na tem področju želijo kvalitetnejšega dela, resno pogajajo o uvedbi tega koncepta tudi v vrtcu v Pliberku. Prepričan sem, da se bodo v doglednem času pogajali zanj tudi v drugih krajih, če bodo merodajni ljudje spoznali, da je tako delo v prid vsem otrokom.

Za izboljšanje stanja je od vsega začetka svoj delež prispevalo tudi "Pedagoško združenje", posebno še predsednica Lucija Ogorevc-Feinig, ki je leta 1998 izvedla prvo delavnico vzgojiteljic in vzgojiteljev privatnih in javnih dvojezičnih vrtcev. Ker je ta gospa odgovorna tudi za slovenščino na edini šoli za vzgojiteljice na Koroškem, skrbi za vzgojiteljski naraščaj za privatne in javne dvojezične vrtce. Z raznimi projekti in izmenjavami pa skrbi tudi za nadaljnjo jezikovno pedagoško izobrazbo, pri čemer vsaj v javnih dvojezičnih vrtcih že vrsto let z majhnimi izjemami orje še vedno trdo ledino. Pedagoško združenje je prav za te vrtce izdalo tudi dva priročnika in posebno trijezično slikanico.

Perspektive za bodočnost

Naslov srečanja „Ko ni več meja“ je zagotovitev, ki že sama po sebi odpira nove perspektive za bodočnost. Tudi na področju jezikovne vzgoje v vrtcih. In tudi za

nas koroške Slovence, kot manjšino katere število pripadnikov iz desetletja v desetletje upada.

Slovenščina s pristopom Slovenije k Evropski uniji pridobiva na pomenu, kar vsekakor potrjuje tudi ponoven porast prijav k dvojezičnemu pouku. Znanstveno je nesporno dokazano, da je učenje jezikov v zgodnjem otroštvu koristno. Vemo, da otroci s sprejemanjem dvojezičnosti nimajo težav. Vse to so okoliščine, ki nam dajejo upanje, da bo razvoj v predšolski jezikovni vzgoji v vrtcih, ki bo upoštevala slovenščino kot enakopraven jezik, pozitiven in bodo ti vrtci lahko prispevali svoj delež k izboljšanju jezikovne kompetence med pripadniki slovenske narodne skupnosti in k dviganju ugleda slovenščine na Koroškem.

Otroci nimajo problema z učenjem slovenščine, če začitijo pri vzgojiteljicah, in seveda tudi pri starših, primerno podporo. Zato bodo strokovna in jezikovna izobrazba, prizadevnost in iniciativnost sodelavk v teh vrtcih slej ko prej najboljši garant za pozitivne rezultate. Za nadaljnje jezikovno izobraževanje pa so posebno pomembni projekti, ki pospešujejo povezovanja preko mej, torej z osrednjim slovenskim jezikovnim prostorom, kar bi morale biti zdaj, "ko ni več meja" laže kot prej.

Probleme, da bi slovenščino sprejeli kot nekaj samoumevnega na južnem Koroškem, pa imajo še vedno marsikateri odrasli in marsikateri merodajni lokalni in deželni politiki. Ob takem odnosu bi naše upanje najlepše izrazili z vašim naslovom preliminarne programa, ki se je glasil: "Ko ne bo več meja", čemur bi dodali: "v glavah!"

Jože Blajs, živi v Celovcu in je ravnatelj Mladinskega doma v Celovcu, tajnik Slovenskega šolskega društva in tajnik Delovne skupnosti zasebnih dvo- in večjezičnih vrtcev. Njegovo glavno delo je načrtovanje in organizacija življenja v Mladinskem domu, ki se je v zadnjih desetih letih razvil v živahen mladinski center. Poleg tega se ukvarja z vrtci, saj Slovensko šolsko društvo upravlja 3 zasebne vrtce in je prav pod streho Mladinskega doma tesno povezan z enim od njih, kjer lahko zelo intenzivno spremlja vsakodnevno delo.

Družina, Cerkev in vrtci v slovenski predšolski vzgoji otrok

Valerija Perger

Zavod Republike Slovenije za šolstvo, OE Murska Sobota, Slovenija
in Pedagoški inštitut Sombotel, Madžarska

Uvod

Zaradi pomena, ki ga ima jezik za ohranjanje manjšinske skupnosti, bi moralo biti ohranjanje jezika osrednje vprašanje manjšinske družbene prakse. Jezik ni samo razpoznavni znak manjšinske narodnostne identitete, ampak je tudi pogoj zanjo in zato pogoj za obstoj manjšine. Narodne manjšine, ki izgubijo jezik, postopoma izgubijo tudi etnično identiteto. Izraz ohranjanje jezika v kontekstu pričujočega prispevka dosledno pomeni ohranjanje jezika v rabi oziroma ohranjanje števila govorcev jezika, ne pa ohranjanje jezika samega po sebi (Kaučič-Baša, 1998). Manjšinska skupnost ohranja svoj jezik, kolikor ga ohranjajo njeni člani, posameznikovo ohranjanje jezika pa je odvisno od vsakokratne rabe in torej od vsakokratne izbire jezika.

Koliko je Porabskim Slovincem slovenščina, mislimo predvsem na porabsko slovensko narečje, še materinščina v klasičnem smislu te besede, če materinščino definiramo z Unescovo definicijo “kot jezik, ki ga je oseba usvojila v zgodnjem otroštvu v krogu družine”?

Nezavidljiv dejanski (de facto) status slovenskega jezika v Porabju je posledica kontinuiranega opuščanja njegovih funkcij v formalnih govornih položajih. Ločenost od matičnega naroda je zlasti negativno vplivala na jezikovno kulturo pripadnikov slovenske manjšine; le-ti so se pospešeno učili jezik večine, torej madžarščino, da bi postali čim bolj enaki, se pravi, enakovredni večini. Tako je njihova komunikacijska zmožnost v slovenskem jeziku upadala, manjkajoče besede tako v strokovnem kot splošnem slovarju so nadomeščali z madžarskimi besedami, sčas-

ma pa začeli v javnem sporazumevanju uporabljati madžarski jezik. To je bil tudi osnovni cilj madžarske jezikovne politike. Slovenščina je postajala manjvreden, za javno sporazumevanje neprimeren kod in je vedno bolj dobivala vlogo izključno notranjega manjšinskega jezika. Madžari – pripadniki večinskega naroda – niso čutili potrebe, da bi se vsaj pasivno naučili slovenščine kot jezika sosedov, znancev, prijateljev ali zakonskih partnerjev, zato v porabskem okolju lahko govorimo le o dosledni enostranski dvojezičnosti, podprti z zakonskimi določili¹ (v zadnjih nekaj letih pa še o tem le pogojno, kajti pripadniki slovenske manjšine aktivno prevzemajo večinski – dominanten – jezik in opuščajo svojega). Ohranjanje slovenskega jezika v rabi je posebej zaskrbljujoče pri mlajših in najmlajših generacijah Porabskih Slovencev. Trga se medgeneracijska jezikovna kontinuiteta in madžarščina pri njih vse bolj zavzema mesto prvega jezika. Slovenska komunikacijska zmožnost se iz generacije v generacijo zmanjšuje, priložnosti za rabo manjšinskega jezika (Jm) formalno in dejansko obstajajo, v zadnjih nekaj letih se celo povečujejo.

Dotaknili se bomo treh razločujočih se področij jezikovne rabe (Fishman): družine, šole (v našem primeru je to vrtec) in Cerkve ter se vprašali, v kolikšni meri ta področja oblikujejo odnos do ohranjanja Jm in ohranjanja narodnostne identitete, to se pravi, v kolikšni meri vplivajo na ohranjanje slovenščine kot manjšinske materinščine pri predšolski generaciji Porabskih Slovencev.

Družinsko okolje, dom

Družina, dom predstavlja tisti govorni prostor, kjer se lahko Jm ohrani najdalj časa, tudi ko je že izrinjen iz večine javnih govornih položajev. Glede na zgodovinski kontekst pa moramo za Porabje ugotoviti, da se večina staršev² odloča, da se bodo s svojimi otroki sporazumevali predvsem v madžarskem jeziku. Niti na madžarski niti na slovenski strani namreč starši v preteklosti niso dobili dovolj spodbude za vztrajanje pri slovenskem jeziku in podpore pri predajanju kulturne in jezikovne dediščine iz roda v rod. Tudi slovenske manjšinske organizacije svojih nalog na tem področju ne opravljajo zadovoljivo. V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja se je odnos do slovenščine v Porabju začel vrednotiti skozi ekonomsko perspektivo. Po t. i. demokratičnih spremembah in prihodu zahodnega kapitala je poleg madžarščine v Porabju bolj kot slovenščina ekonomsko zanimiva nemščina, zaradi sodobnih informacijskih tehnologij pa tudi angleščina. Večina slovenskih staršev (seveda tudi starši v nacionalno mešanih zakonih) se torej odloči, da otro-

---

¹ Zakon o pravicah narodnih in etničnih manjšin uzakonja notranjo rabo manjšinskega jezika in s tem enostransko dvojezičnost pripadnikov manjšine.

² Po podatkih narodnostnih vrtcev v Porabju (moji lastni podatki, ki jih zbiram vsako leto ob vpisu novincev v narodnostne vrtce) se je v letu 1994 vpisalo 15 % otrok, ki so vsaj pasivno govorili slovensko, deset let pozneje, v letu 2004, pa je le 4-5 % otrok, ki pasivno obvladajo slovenski jezik. Otrok z aktivnim znanjem Jm v Porabju praktično že nekaj let ni.

ka ne nauči njihovega maternega jezika, ampak se z njim že od prvih spoznanj o jezikovni podobi sveta sporazumevajo v večinskem jeziku (Jv), v madžarščini. Ta premajhna pozornost staršev glede rabe Jm pri sporazumevanju z otroki v zgodnjem otroštvu ima seveda neugodne posledice, kar je potrdilo nakaj raziskav, narejenih v zadnjih desetih letih (raziskave Inštituta za narodnostna vprašanja iz Ljubljane in Slovenskega raziskovalnega inštituta iz Trsta).

Zaradi takega odnosa do materinščine v porabskih družinah (nekoliko bolje je le v družinah, kjer mlada družina živi skupaj s starimi starši in ti po navadi, čeprav ne vsi, z vnuki komunicirajo v Jm) slovenski otroci prinesejo od doma madžarski jezik, za učenje slovenskega jezika pa začne skrbeti šele vrtec oziroma šola, če starši otroka sploh vpišejo k temu pouku. Do takrat pa je marsikaj zamujeno. Vrtec oziroma šola zmoreta opraviti le manjši del; to je očitno v vseh manjšinskih skupnostih. Starši se enostavno ne zavedajo, da s takim odnosom do Jm otroku povzročajo veliko škodo, saj bi se v najzgodnejšem otroštvu mimogrede naučil obeh jezikov. Sodobna glotodidaktika namreč poudarja pomen zgodnje dvojezičnosti pri otrocih tudi v narodnostno mešanih sredinah. Otrokovi možgani so zelo prožni, lahko se nauči prav vsega, tudi tri ali štiri jezike. Učenje pa mora biti osredotočeno predvsem na zelo zgodnjo dobo, od nič do štirih, petih let; seveda na način, ki je za otroka edini dojemljiv: ob igri. Zgodnja dvojezičnost torej predstavlja za otroka dobro startno podlago za njegovo vključevanje v okolje.

Na ramenih staršev tako leži osnovna odgovornost za ohranjanje Jm iz roda v rod; upanje, da lahko to odgovornost preložijo na koga drugega, na primer na vrtec in šolo, je nerealno in zmotno ter vodi v popolno jezikovno asimilacijo. Starši bi morali biti prvi in najpomembnejši otrokovi učitelji tudi pri učenju maternega jezika; zavedati bi se morali, da je glavno breme jezikovne vzgoje na njihovih ramenih.

Vsekakor pa bi pri ozaveščanju staršev morale odigrati pomembnejšo vlogo tudi manjšinske organizacije, skupaj z manjšinskimi mediji.

Narodnostni vrtci

V Porabju deluje 6 narodnostnih vrtcev, ki jih obiskuje približno 100 otrok, pretežno slovenske narodnosti. To so vrtci na Gornjem in Dolnjem Seniku, v Sakalovcih, Slovenski vesi, Števanovcih in Monoštru. Osnovni sporazumevalni jezik med vzgojiteljicami in otroki je madžarščina. Slovenski jezik naj bi bilo slišati vsakodnevno, zlasti pri različnih zaposlitvah otrok, časovno trajanje pa ni predpisano. V 5 vrtcih imajo zaposleno vsaj po eno vzgojiteljico, ki govori slovensko, v enem od vrtcev pa opravlja dejavnosti v slovenskem jeziku učiteljica. Osnovna težava, s katero se srečujejo vzgojiteljice, je, da otroci prihajajo v vrtec brez kakršnegakoli znanja slovenskega jezika. Po podatkih izpred 10-ih let je približno 10 % otrok vsaj pasivno obvladalo slovenščino, podatki iz tekočega šolskega leta pa kažejo, da je

trenutno le 3-5 % takih otrok. Zato je potreben začetni pouk slovenskega jezika. Pri njegovem izvajanju že nekaj let strokovno sodelujejo vzgojiteljice iz Slovenije, konkretno iz vrtca Murska Sobota. Dvakrat mesečno po 3 vzgojiteljice obišejo vse vrtce in se skupaj z domačo vzgojiteljico ukvarjajo z otroki, pri dejavnostih pa je sporazumevalni jezik slovenščina. Za spopolnjevanje znanja slovenskega jezika, kjer lahko sodelujejo vzgojiteljice, otroci in starši, pa so organizirane različne vrste izobraževanj predvsem v Sloveniji.

V narodnostnih vrtcih se porabski otroci šele začnejo učiti slovensko materinščino. Od vzgojiteljic, njihove jezikovne kompetence in narodnostne zavesti pa je v veliki meri odvisno, kakšen odnos do slovenskega jezika si bodo ustvarili tako otroci kot njihovi starši, kar pomembno vpliva na odločitev za vpis k slovenskemu jeziku v prvem razredu osnovne šole, kjer je ta vpis posebej potreben.

Cerkev

Uporaba slovenščine je problematična tudi v verskem življenju, čeprav je bila v preteklosti, posebej v 18. in 19. stoletju, poleg družine Cerkev glavna ohranjevalka slovenskega jezika in identitete v Porabju. Slovenci živijo v štirih župnijah: gornjeseniški, dolnjeseeniški, monoštrski in števanovski. So rimsko-katoliške veroizpovedi in redno obiskujejo verske obrede, duhovnik pa jim, vsaj večini, predstavlja najpomembnejšo avtoriteto³. Verouk, ki se odvija v šolskih zgradbah in je vključen v urnik, čeprav ni obvezen šolski predmet, poteka povsod že dobri dve desetletji samo v madžarskem jeziku.

V monoštrski župniji ni nobenih verskih obredov v slovenščini, tudi v dolnjeseeniški jih ni že dobra štiri desetletja. V števanovski župniji, ki šteje približno tisoč vernikov, 90 odstotkov od teh je Slovencev, je do leta 2001 služboval slovenski duhovnik, ki je pri svojih pretežno madžarskih mašah le prebral kakšno obvestilo v slovenskem jeziku, prav tako je bilo v navadi slovensko cerkveno petje. Za ohranjanje slovenščine se ni kaj posebej trudil. Od leta 2001 števanovska župnija nima stalnega duhovnika, verske obrede opravljajo madžarski duhovniki iz Monoštra, s tem pa je slovenski jezik skoraj v celoti, razen nekaj cerkvenih pesmi, ki jih pri maši zapojejo po slovensko, izgubil iz verskega življenja števanovske župnije. V gornjeseniški, največji slovenski župniji v Porabju, je od leta 2001 spet stalen slovenski duhovnik, domačin iz Sakalovcev. Pred tem je slovenske nedeljske maše osem let opravljal upokojeni duhovnik iz Slovenije, ki se je živo zavzemal za ohranjanje in širjenje porabske materinščine. Sedanji stalni duhovnik je sicer Slovenec po rodu, verjetno pa ne po duši. Verski obredi potekajo pretežno v madžarskem jeziku, le

---

³ Tudi v živem narečnem govoru v ogovornih oblikah za duhovnika še vedno uporabljajo onikanje. Onikanje je pri Porabcih kot znak visokega spoštovanja v rabi tudi za pomembne ljudi, npr. iz Slovenije, od domačinov pa so ga, po mojih izkušnjah, deležni le duhovniki.

cerkveno petje, nekaj molitev, včasih pridiga in kakšno obvestilo je še v slovenščini. Tudi z mladino in s šoloobveznimi otroki, s katerimi se veliko družijo, komunicira le v madžarskem jeziku, prav tako z ostalimi, pretežno mlajšimi verniki. Cerkev v Porabju, žal, ni več slovenska, s tem pa je zamrla njena pomembna vloga pri ohranjanju slovenske materinščine.

Odnos manjšine same do lastnega jezika

Madžarski narodnostni zakon (1993) v temeljnih določilih, v 1. členu, opredeljuje narodno ali etnično manjšino kot "tisto, ki je avtohtona etnična skupnost in ki na ozemlju Republike Madžarske živi vsaj eno stoletje; ki je v krogu prebivalstva države je v številčni manjšini, njeni pripadniki so madžarski državljani in jih od preostalega dela prebivalstva ločijo lasten jezik, kultura in izročilo, hkrati pa izpričujejo tako zavest o pripadnosti, ki je usmerjena na ohranitev jezika, kulture in izročila, na izražanje in zaščito zgodovinsko izoblikovanih skupnostnih interesov". Gre torej za tradicionalni koncept etničnega. Tako ga pojmujejo tudi Porabski Slovenci, saj so v raziskavi Inštituta za narodnostna vprašanja iz Ljubljane z naslovom Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru (Nečak-Lük, 1993) povečini odgovorili, da je materni jezik najpomembnejši razlog pri opredeljevanju za Slovenca ali za Madžara. Prav tako je zanje pomembna narodnost matere; objektivni kriteriji so zanje najpomembnejši kazalci etnične pripadnosti. To pa na nek način preseneča, če pomislimo, da večina Porabskih Slovencev, gotovo pa srednje in mlajše generacije, lastnih otrok ne uči svoje materinščine, pa tudi v medsebojni komunikaciji tako v družini kot v soseski slovenski jezik nadomešča z madžarskim.

Glede na dejstvo, da je slovenski jezik, tako knjižna kot narečna oblika, vse manj prisoten med manjšino, saj izginja tudi iz intimnega družinskega okolja, lahko sklepamo, da je slovenska skupnost v Porabju na poti opuščanja slovenskega jezika v vsakdanji rabi. Kako ta trend vsaj upočasniti, če ne zaustaviti?

Večja institucionalna podpora ohranjanju Jm je v Porabju prisotna šele dobrih deset let. Vsekakor pa bodo v prvi vrsti Porabski Slovenci sami morali podrobno premisliti in raziskati posamezne vidike svojega položaja in zastaviti lasten, strokovno podkrepjen načrt za ohranitev svojega jezika. Pravni status slovenščine kot manjšinskega jezika je sorazmerno zadovoljivo urejen, prav tako je zagotovljena strokovna in materialna pomoč matice, manjšina sama pa bo morala veliko postoriti in posvetiti skrb poudarjanju pomembnosti notranje in zunanje rabe Jm, iskati nove priložnosti za rabo Jm, hkrati pa razmisliti o lastni lojalnosti do slovenskega jezika. Poudariti je treba, da v Porabju ni zaznati nikakršne nestrpnosti večinskega prebivalstva do drugojezičnih sodržavljanov, konkretno Slovencev. Madžari kažejo do njih določeno brezbriznost, obenem pa ne čutijo nobenih potreb po vsaj delnem jezikovnem prilaganju sodržavljanom Slovincem.

Sklepne misli

O slovenski predšolski vzgoji otrok v Porabju lahko govorimo le pogojno, saj se otroci slovenskih staršev začnejo srečevati s slovensko materinščino šele v vrtcih in še to ne povsem sistematično. V družinskem okolju poteka prva otrokova jezikovna socializacija v madžarskem jeziku, spontane dvojezičnosti v družinah ni. Tudi Cerkev, ki je poleg družine skozi stoletja ohranjala slovenstvo v Porabju, ni več slovenska v narodnoprebudnem in ohranjevalnem smislu. Nekaj slovenskih pesmi in kakšna molitev ni dovolj, če v verskem življenju, ki je za Porabce še vedno zelo pomembno, ni slišati živega, govornega narodnostnega jezika in če ni neposredne slovenske komunikacije med duhovnikom in verniki, predvsem najmlajšimi. In kje lahko najdemo rešitve teh problemov? Pri vas, Porabskih Slovenceh samih, in sicer tako, da svojo materinščino govorite z lastnimi otroki in ste zanje in za narodnostne vrednote zavzeti. Samo takšno ravnanje bo ohranjalo slovensko materinščino in narodnostno identiteto tudi v prihodnosti.

Viri in literatura:

Viri za nastanek prispevka so predvsem lastne statistike, analize in ocene položaja posameznih področij življenja Porabskih Slovencev, nastale v zvezi z mojimi službenimi zadolžitvami v Porabju.

Kaučič-Baša Majda, 1992: Slovenska šola na Tržaškem: sociolingvistična presoja. Zbornik referatov. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 159-187.

Perger, Valerija, 2004: Narodnostno šolstvo v Porabju na Madžarskem: sociolingvistična presoja modela porabskega izobraževanja. Magistrsko delo. (rkp.) Pedagoška fakulteta Maribor.

Zakon LXXVII o pravicah narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem, 1993. Budimpešta.

Slovenski vrtci v Italiji

dr. Suzana Pertot

Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI), Italija

Slovenska skupnost v Italiji živi v treh pokrajinah Furlanije-Julijske krajine, in sicer na Tržaškem, na Goriškem in vzdolž obmejnega pasu videmske pokrajine. Na Tržaškem in Goriškem obstajajo državni in občinski vrtci s slovenskim učnim jezikom, skupaj jih je 34. Na Videmskem deluje dvojezični vrtec v Špetru, ki je bil do leta 2001 zaseben, potem pa so ga podržavili. Učno-vzgojne dejavnosti, ki potekajo v slovenščini oz. v Špetru v slovenščini in italijanščini, temeljijo na istem učnem načrtu, ki velja za celo italijansko državo. V letošnjem šolskem letu obiskuje te vrtce približno 900 otrok, v njih pa je zaposlenih 85 vzgojiteljic.

Medtem ko so v 70. letih mali uporabniki slovenskih vrtcev bolje poznali slovenščino kot italijanščino, je bilo že na koncu 80. let stanje povsem drugačno: znanje italijanščine je začelo prekašati večšine v slovenskem jeziku (glej Pertot, 1991). Danes je prisotnost italijanščine pri sporazumevanju med sovrstniki sorazmerna s številom otrok iz neslovenskih družin. Vse več je namreč otrok iz t. i. mešanih zakonov med Slovenci in Italijani ali pripadniki drugih narodnosti. Veliko je tudi otrok iz nekdanjih jugoslovanskih republik. Nekateri pa so iz povsem italijanskih zakonov. Otroci iz neslovenskih družin tvorijo skupnaj kakih 50 % celotne populacije vrtcev. V letih od 1995 do 2003 se je na Tržaškem in Goriškem delež otrok iz slovenskih zakonov zmanjšal za 20 % (od 61 na 41 %), delež tistih iz mešanih zakonov je porasel z 31 na 44 %, delež vpisanih iz neslovenskih, večinoma italijanskih zakonov, pa se je skoraj podvojil (od 8 na 15 %) (Bogatec, 2004). Najpomembnejša dejavnika, ki vodita neslovenske družine k izbiri slovenskega vrtca in šole, sta za starše bližina vrtca in kvaliteta učno-vzgojnih dejavnosti. V mešanih zakonih je pomembnejši prvi, medtem ko sta pri italijanskih starših oba dejavnika skoraj enakovredna. Dogaja pa se, da se pri prehodu iz vrtca v osnovno šolo "izgubi" del

otrok iz mešanih zakonov ali italijanskega družinskega okolja, za katere starši izberejo italijansko šolo. Tako ravnanje opravičujejo na različne načine in pri tem navajajo vrsto razlogov.

Glede na opisano stanje je razumljivo, da se ob vstopu v slovenski vrtec otroci lahko zelo razlikujejo po jezikovni kompetenci. Skupine otrok so z jezikovnega vidika še posebno nehomogene v mestnih vrtcih. Stopnja poznavanja kodov gre od dobrega obvladanja obeh jezikov preko mešanja različnih jezikovnih prvin obeh kodov do znanja enega samega jezika (večinoma italijanščine). Zato lahko vrtec s slovenskim učnim jezikom v Italiji opredelimo kot vrtec otrokovega prvega jezika, če je otrok slovenskega maternega jezika. Za otroke, ki slovenščino obvladajo le slabo ali pa sploh ne, bi teoretično moral ta vrtec predstavljati priložnost za »poptopitev« (full immersion) v slovenski jezik. Pa ni povsem tako, kajti mali slovenski govorniki so na splošno dovolj večji italijanščine (narečja in/ali zbornega jezika), da se lahko v tem jeziku pogovarjajo z italijanskimi sovrstniki, če hočejo. Poleg tega slovensko govoreči otroci - podobno kot odrasli slovenski govorniki v Italiji - ne uporabljajo pogovornega jezika osrednje Slovenije, ampak slovenski kod z italijanskimi primesmi in interferencami, ki se pojavljajo na vseh jezikovnih ravneh.

Dvojezični vrtec v Špetru ima drugačno zgodovino kot vrtci na Tržaškem in Goriškem, a se kljub temu srečuje s podobnimi problemi, ki tu izhajajo iz okrnjene rabe slovenskega jezika v družinah in širšem okolju. Ocenjuje se (Gruden, 1999), da je slovenščina, četudi v narečni varianti, le za manjši del uporabnikov dvojezičnega vrtca prvi kod v komunikaciji s starši. V dvojezičnih družinah navadno prevladuje italijanščina kot sporazumevalni kod med otroki in obema staršema. Slovenščina pa je kljub temu zelo prisotna v otrokovem okolju, kot jezik enega izmed staršev, sorodnikov, vaščanov ipd. »Za večino otrok torej slovenščina ni več materinščina v klasičnem, individualnem pomenu besede, a je kljub temu jezik, ki ga otrok zaznava iz okolja. Še vedno je tudi jezik, ki najustrezneje izraža vrednote skupnosti in zrcali vso njeno specifičnost. (...) Je materinščina v širšem, skupnostnem smislu, in kot taka ohranja svojo vlogo tudi kot eden temeljnih elementov posameznikove identitete.« (Gruden, prav tam). Tudi ob vpisu v ta vrtec so jezikovne veščine otrok lahko zelo različne. Redki obvladajo zborna slovenščina, pri večjem številu je znanje slovenskega narečja predvsem receptivno, največ pa jih uporablja italijanščino. Nekateri poznajo tudi furlanščino.

Vzgojiteljice, ki v času, ko so z otroci uporabljajo samo slovenski jezik, tako na Tržaškem in Goriškem kot v Benečiji, ugotavljajo, da se nekateri otroci v treh letih slovenščine sploh ne naučijo. Vzgojiteljice največkrat povezujejo neučinkovitost slovenske jezikovne vzgoje z odnosom staršev do slovenščine in z njihovo motivacijo, da bi se otrok tega jezika res naučil. Izsledki raziskav (Pertot, 2004) prav tako izpostavljajo, kako pomemben je psihološki medgeneracijski prenos vloge, ki jo jezik/a odigrava/ta v sklopu manjšinsko-večinskih odnosov, tudi za komunikacijo med predšolskimi otroki. Celotno tiste vzgojiteljice (60 %), ki menijo, da je v

slovenskem vrtcu umestno uporabljati izključno slovenski jezik, priznavajo, da je uresničljivost te izbire pogojena z osebnimi in jezikovnimi značilnostmi otrok in njihovih družin ter s številom otrok v oddelku, ki ne znajo slovensko (Pettirosso, 2004).

Ker so jezikovne veščine in narodnostna pripadnost otrok, ki obiskujejo isti vrtec, kot tudi interesi njihovih staršev zelo različni in spremenljivi, je v slovenskih vrtcih v Italiji na prvem mestu potreba po oblikovanju posebnega pristopa do otrok, ki doma ne govorijo slovensko. Delovanje v to smer otežuje predvsem nizka stopnja izobrazbe vzgojiteljic. Dobra polovica jih je zaključila samo triletni srednješolski tečaj za vzgojiteljice, ki je bil kasneje leta 1991 ukinjen. Pridobljena diploma pa ne zadošča za vpis na univerzo. Preostale vzgojiteljice so zaključile učiteljske, le nekaj pa jih ima univerzitetno diplomu. Za strokovno izpopolnjevanje kadra skrbijo ravnateljstva s krajšimi tečaji, za katere se poslužujejo predavateljev iz Slovenije. V zadnjih letih se vzgojiteljice lahko udeležujejo izpopolnjevalnih tečajev, ki so predvideni še po sporazumu o sodelovanju med Italijo in Jugoslavijo na področju manjšinskega šolstva⁴, ki ga je slovenska država ratificirala. V tem okviru se lahko v Trstu in Gorici udeležujejo vsakoletnega jesenskega seminarja za slovenske šolnike v Italiji, v organizaciji MZŠŠ. Imajo tudi možnost, da se udeležijo izpopolnjevanja, namenjenega slovenskim šolnikom iz Italije, ki ga MZŠŠ poleti prireja vsakič v drugem kraju v Sloveniji. Če izpolnjujejo pogoje, se vzgojiteljice končno lahko tudi prijavijo na razpis MZŠŠ za enoletno štipendijo za dopolnilni študij oz. izpopolnjevanje v slovenskem jeziku in kulturi v matični domovini.

Hospitacije v vrtcih v Sloveniji niso predvidene in so težko izvedljive. Kljub temu pa se pogosto gojijo osebni stiki med vzgojiteljicami iz vrtcev tostran in onstran meje. Sodelovanje na nivoju formalnih pobratenj pa je redko. Med uradnimi pobudami gre omeniti dva projekta Interreg⁵ (temi: portfoljo, eko okolje), ki sta pravkar stekla. Nekateri ravnatelji so mnenja, da bi bilo v sklopu omenjenih možnosti izpopolnjevanja v slovenskem jeziku in kulturi v Sloveniji koristno pomisliti za vzgojiteljice na oblike izpopolnjevanja, alternativne univerzitetnemu študiju, za katerega mnoge vzgojiteljice nimajo, kot je bilo že povedano, pogojev za vpis.

Ministrstvo za šolstvo Republike Slovenije posreduje razno knjižno gradivo za osebe in otroke. Po splošni oceni pa je v praksi tega premalo. Strokovno gradivo v slovenskem jeziku zunaj Slovenije namreč ni lahko dosegljivo. V slovenski knjigarni v Trstu, ni npr., na razpolago nobenega tovrstnega teksta. Publikacije iz Slovenije so zelo drage, kupujejo jih ravnateljstva z raznimi prispevki. Vzgojiteljice pa se večkrat poslužujejo cenejšega in lažje dostopnega italijanskega gradiva. Bo-

⁴ Gre za sporazum o sodelovanju med Italijo in Jugoslavijo na področju manjšinskega šolstva iz leta 1964; za izpolnjevanje v njem predvidenih predpisov sta se Italija in Jugoslavija obvezali v 8. členu Osimskih sporazumov iz leta 1975. Sporazume je Slovenija nato ratificirala.

⁵ Projekti Interreg so financirani iz evropskih strukturalnih skladov, za upravljanje le-teh je na območju Furlanije-Juljske krajine pristojna Dežela, ki razpiše natečaj.

lečo točko predstavlja tudi oprema vrtcev, ki je revna in zastarela. Ravnateljstva dobivajo namreč prispevke od občine in dežele FJK le za osnovno delovanje in za potrošni material, za opremo pa se morajo vrtci prijaviti na poseben deželni razpis, ki pa jim namenja le skromna sredstva. Denar za igrače zberejo po navadi starši, ki so resnično radodarni (vrtec je v Italiji brezplačen, starši plačujejo le za hrano).

Ker v Italiji uporaba učbenikov v vrtcu ni predvidena, prihajajo iz Slovenije prispevki le za učbenike, ki so v rabi na šoli. Čeprav to ni predpisano, pa vzgojiteljice uporabljajo razno učno gradivo (delovne zvezke, učne lističe, ipd.), ki ga kupujejo starši in je največkrat italijansko, ker slovenskega v Italiji ni, ne na ogled ne za nakup, ter je v primerjavi z italijanskim strašansko drago in s tržnega vidika povsem nekonkurenčno. Ravnatelji pravkar preverjajo pri pedagoški svetovalki (tudi to predvidevajo omenjeni sporazumi o meddržavnem sodelovanju na področju manjšinskega šolstva) možnost, da bi Slovenija posredovala tudi tovrstno gradivo.

Čeprav italijanski vsedržavni učni načrt ne predvideva, da bi v vrtcu poučevali jezik, se v vrtcih s slovenskim učnim jezikom vendarle postavlja vprašanje poučevanja slovenščine. Otroci, ki je ne znajo, naj bi se je naučili. Zato vzgojiteljice sprašujejo po učbenikih metodike poučevanja slovenščine kot drugega jezika v vrtcu, ki bi upoštevala značilnosti okolja, v katerem delajo. Same za to niso usposobljene in potrebujejo strokovno pomoč.

In ne nazadnje bi morali otroci spoznati, da slovenščina ni jezik, ki ga govorijo le vzgojiteljice in nekateri sovrstniki v vrtcu, nihče pa ga ne uporablja zunaj na ulici, v trgovinah, doma. Zato nekateri praktiki razmišljajo o tem, da bi bilo potrebno ustvariti mrežo sodelovanja med otroki, ki obiskujejo vrtce tostran in onstran meje, da bi otroci spoznali, da res obstajajo ljudje in kraji, kjer otroci in odrasli govorijo slovensko... in to ne samo v vrtcu, ampak tudi povsod drugje.

Viri in literatura:

Bogatec, N. (2004): *Jezik, okolje in šola na Tržaškem*. V: Pertot, S. (ured.): *Otroci in starši na poti do slovenščine*. Trst, SLORI.

Gruden, Ž. (1999): *Referat na posvetu »Materni jezik na pragu 21. stoletja«*. Portorož.

Pertot, S. (1991): *Tostran meje*. Trst, IRRSAE-FJK.

Pertot, S. (2004): *Otroci, govorite slovensko? Vpliv narodnostno mešane družine na jezikovni razvoj predšolskega otroka*. V: Pertot, S. (ured.): *Otroci in starši na poti do slovenščine*. Trst, SLORI.

Pettiroso, M. (2004): *Odnos vzgojiteljic do jezikovne vzgoje v tržaških vrtcih s slovenskim učnim jezikom*. V: Pertot, S. (ured.): *Jezikovna vzgoja v vrtcu: vidiki vzgojiteljic*. Gorica, SLORI.

Slovenska identiteta v osnovnošolskih in srednješolskih programih

---

Moderator:

prof. Janez Stergar, Inštitut za narodnostna vprašanja
in Klub koroških Slovencev, Slovenija

Dvojezično šolstvo na Koroškem in širitev EU: Manjšinski program ali regionalni izobraževalni koncept?

prof. Tomaž Ogris

Deželni šolski svet, Avstrija

Šola je življenje

Pouk v nemškem in slovenskem jeziku ima dolgo tradicijo na koroških šolah. Od začetkov splošne šolske obveznosti naprej pa se tudi nahaja v napetnostnem polju etničnih razhajanj in jezikovnih bojev, ki so vplivali na njegov razvoj na narodnostno mešanem ozemlju. Življenjske okoliščine se nenehno spreminjajo. Posledica družbene preobrazbe je organizacijsko in vsebinsko prilagajanje vzgojnoizobraževalnega dela.

Razmišljanja o šolstvu na posebnem delnem področju avstrijske šole izhajajo iz trenutnih danosti ter izkušenj iz preteklosti. V ospredju stoji usposobljenost, ki mladega človeka usmerja v čas in prostor, v katerem živi in bo živel. To je eno samo iskanje. Kdo ve, kakšen bo svet v dvajsetih, tridesetih ali štiridesetih letih, ko bo današnji otrok stal sredi življenja in dela?

Odprt sistem

Evropsko združevanje se opira na jezikovno pestrost in čezmejno sodelovanje, vsaj v sosedskih pokrajinah. 1400-letna prisotnost slovanskega dela prebivalstva na Koroškem je privedla do tega, da vsebuje šolstvo prvine pedagogike tudi za narodno skupnost. Ustreči želi potrebi pripadnikov slovenske narodnosti po izobraževanju in s tem podpreti mladega človega pri ohranjanju in utrjevanju identitete. Ta vzgojno-izobraževalni element je ena od vrednot, ki naj bi jih posredovala šola poleg obširnega znanja in raznovrstnih spretnosti. Učenje jezikov – tudi manjšinskih in sosedskih – pa se ne omejuje le na pripadnike narodnih skupnosti. Omogočeno

naj bi bilo vsakomur, ki se želi resnično usposobiti za medkulturno zблиževanje. Vprašanje pripadnosti in družbenega – recimo narodnostnega – opredeljevanja pa s tem ni razrešeno. To je stvar intimnega odločanja posameznika ali družine. Etnično uvrščanje ali prisvajanje na osnovi tega, da na Koroškem nekdo sprejme izobraževalno ponudbo v nemškem in slovenskem jeziku ali je ne sprejme, ni dopustno.

Mednarodna zaščitna določila, evropsko pravo, državne pogodbe, ustavne ureditve, izvedbeni zakoni na zvezni in deželni ravni dajejo dvojezičnemu šolstvu na Koroškem pravno nadgradnjo. Če primerjamo koroško ureditev šolstva z drugimi evropskimi rešitvami, je ta enkratna, tako kot je enkraten vsak od drugih modelov. Seveda je dovolj primerljivih izhodišč, mnogo stičnih točk in skupnih interesov. Na Koroškem tvorita osnovo sistema vzgoje in izobraževanja v nemškem in slovenskem učnem jeziku dve sestavini: po eni strani velja za dvojezično šolstvo po manjšinsko-šolskem zakonu določeno veljavnostno območje (teritorialni princip, skupinsko pravo); na drugi se s prijavo uveljavlja pravica staršev, ki ima značaj individualnega prava. V ospredju pa stoji načelo integracije in ne segregacije, skupna šola namesto ločevalnih modelov.

Posebnost dvojezičnega šolstva na Koroškem sta eno- in dvojezični pouk pod isto streho in v isti učilnici. Taka bilingvalnost pomeni, da sta za prijavljene učence slovenski in nemški jezik v približno enakem obsegu učna jezika pri vseh predmetih. Glede časovne razdelitve imata šola in učitelj/ica dovolj možnosti za samostojno odločanje. Dvojezična vzgoja in izobraževanje potekata v mešanih razredih z zahtevno organizacijsko strukturo, ki skuša upoštevati željo staršev ter različno jezikovno znanje. Za šole v območju veljavnosti koroškega zakona o manjšinskem šolstvu je značilna odprtost: dvojezične šole (razredi, oddelki) so za vsakogar dostopne javne, državne šole.

Spreminjanje

Reformi dvojezičnega šolstva v letih 1988 in 2001 sta privedli po težavnih razpravah do neke izravnave nasprotujočih si interesov. Spremembe naj bi prinesle olajšave zlasti za delo v razredih, ki jih sočasno obiskujejo prijavljeni in neprijavljeni učenci. Manjše število učencev v razredu, kooperativno oblikovanje pouka v sistemu dveh učiteljev v razredih z eno- in dvojezičnim poukom, vodenje eno- in dvojezičnih paralelnih razredov ter razširitev dvojezičnega pouka na četrto šolsko stopnjo so novejši posebnosti dvojezične šole. Prinesle so dodatne zaposlitvene možnosti za enojezične učitelje in učiteljice, ki so se usposobili za timsko delo. S tem, da so sedaj v kolegijih tudi prosvetni delavci, ki slovenščine ne obvladajo, je prišlo v zbornicah do spremembe govornih navad oz. do uporabe slovenskega in nemškega jezika.

V ospredju je dobra pedagoška oskrba vseh, torej eno- in dvojezičnih učencev z dobrim in ne tako dobrim jezikovnim predznanjem. Za učiteljstvo je tak ustroj precej zahteven. Pomanjkanje homogenosti ustvarja potrebo po dobro razvejanem diferenciranju in individualiziranju pouka. Ponudba naj ustreza sposobnosti in zmogljivosti posameznega otroka. Učitelji so po začetni zadržanosti nazadnje sprejeli novosti kot izziv, ki je spodbujal k še večji delavnosti in pedagoški ustvarjalnosti. Kakovost dvojezične šole je doživela znaten premik. Legistični in šolskoorganizatorični okvirni pogoji so v primerjavi z drugimi mednarodnimi ureditvami med boljšimi. Seveda pa noben sistem ni tako dober, da ne bi mogel biti še boljši.

Jezikovna podoba

Glede znanja in uporabe slovenskega jezika v družinskem, družbenem in šolskem življenju se je v minulih desetletjih na Koroškem mnogo spremenilo. S tem, da se slovenska narodna skupnost definira v glavnem po jeziku in kulturi, postaja ta reč zaskrbljujoča. Ko pride mlad človek v šolo, zna govoriti v enem ali dveh, v posameznih primerih celo v treh jezikih – seveda na ravni šestletnega otroka. Na tem znanju ali neznanju šola začne graditi. Težko bo odpravila deficite, ki izvirajo iz uporabe oziroma neuporabe slovenskega jezika v domačem okolju, saj starši (in stari starši, ki imajo pri otrokovem doraščanju vse večji pomen) z otrokom slovensko ne govorijo, ker ni ustrezne medijske ponudbe v slovenskem jeziku in ker manjkajo dvo- in večjezične predšolske vzgojno-varstvene ustanove. Na sprejemanje ali zavračanje jezika pa vpliva še javnost in družbeni ugled, ki ga jezik v določenem okolju ima ali ga nima.

V pouku je treba učence, ki so prijavljeni prihajati k dvojezičnemu pouku, glede jezikovnega znanja razporediti v tri podskupine: Deloma so to govorci slovenskega jezika (ok. 25 %), drugi z receptivnim znanjem jezika (ok. 20 % prijavljenih otrok še razume slovensko) in nazadnje še oni, ki jim je slovenščina drugi ali tuj jezik in se v dvojezičnem pouku spoprijemajo z elementarnim usvajanjem jezika. Ob tem mora biti dovolj prostora za pouk v nemškem jeziku, ki se ga udeležujejo vsi otroci. Nenazadnje imajo eno- in dvojezični otroci enako potrebo in pravico, da se jim učitelj/ica v zadostni meri posveti neposredno, da si ima svojo vrednost tudi samostojno učenčevo delo.

Izobraževalni uspeh je v veliki meri odvisen od kakovosti in privlačnosti pouka. Šola in učitelji/ce vsekakor niso sami(e) odgovorni(e) za morebitni neuspeh. Okolje vpliva na kakovost in uspeh izobraževalnega dela. Politični prizvoki in motnje se spet in spet pojavljajo. Neposredno ali posredno ovirajo vzgojno-izobraževalno delo v šoli, ki bi potrebovala za uspešno delo zlasti mir. Klimatski pogoji vplivajo na privlačnost in kakovost pouka. Z njima raste ali pade motivacija, ki je pač potrebna pri učenju in poučevanju. V smislu splošnega izobraževalnega cilja avstrijskih učnih načrtov je učenje jezikov zlasti ob stičišču kultur, kjer se prepletajo

jeziki in narodnosti, osnova in spodbuda za čezmejna medkulturna srečanja. Učene jezikov ne poteka ločeno od kultur in je s tem hkrati mirovna vzgoja. Te pa v današnjem svetu nikoli ne more biti zadosti.

Zanimanje za slovenščino

Odprtost sistema je presegla zamisel manjšinskega programa kot ločenega modela. V vse večji meri sprejemajo pripadniki nemško govoreče večine ponudbo dvojezične šole. Vizija, da v regiji treh dežel živijo skupaj Nemci, Slovenci in Italijani in vsak od njih drugega razume, ker je dvo- ali večjezičen, je dovoljena. (Pri P. Santoninu beremo, da je bilo tako jezikovno in kulturno prepletanje v petnajstem stoletju na Koroškem značilna posebnost kulturne pokrajine.) Sodobne jezikovne didaktike, ki namesto opisovanja jezika postavljajo v ospredje njegovo rabo, in jezikovni transfer med »sestrskimi jeziki« omogočajo še dostop do treh velikih evropskih kulturnih krogov – germanskega, romanskega, slovanskega – in jezikovnih družin.

Pedagogika je zavezana humanizmu. Materialistična razmišljanja so vseeno dopustna. Tržna vrednost jezikov je poleg strokovne izobrazbe del gospodarskih resursov. Evropski jug in vzhod nudita gospodarstvu zanimive perspektive za bodočnost. Gospodarski stiki in poslovne navezave uspevajo tudi na osnovi čustvenih odločitev. Pomembno je jezikovno znanje sogovorca ali pogajalskega partnerja. Podjetniki iščejo sodelavce, ki poleg angleščine kot evropskega poslovnega jezika obvladajo še slovanski jezik, in jih le redko najdejo. Šole bi ravnale pametno, če bi svoje usluge usmerjale po potrebah koristnikov in trga. Premagovanje meja, zlasti onih v glavah, je potreba časa. »Senza confini« ni bila očarljiva zamisel le v zvezi s skupno olimpijado sosednjih dežel. Čezmejno povezovanje šol in razredov je že sedaj dobro razvito. V skupni Evropi naj bi padle še zadnje administrativne ovire. Sodelovanje vladnih ustanov, Zveznega ministrstva za izobraževanje, znanost in kulturo ter Deželnega šolskega sveta za Koroško na avstrijski ter Ministrstva Republike Slovenije za šolstvo, znanost in šport ter Zavoda RS za šolstvo na slovenski strani, je že dolgoletna in utečena reč. Ob spremenjenih odvisnih pogojih naj bi se sodelovanje še poglobilo.

Zanimanje za dvojezični pouk na Koroškem zadnjih petnajst let nenehno raste. Skoraj tretjina otrok na območju veljavnosti manjšinskošolskega zakona je prijavljena k dvojezičnemu pouku. Starši se ne pustijo več motiti od političnih vmesnih klicev. Spoznavajo vrednost dobre izobrazbe, zlasti jezikovne. Pri izbiri izobraževalnih ponudb se odločajo za tisto, ki se jim zdi najboljša za otroka in za njegovo prihodnost. Prihranili si bodo očitek, s katerim se sooča marsikatera družina, ko mladi očitajo roditeljem, da so jim zapravili možnost sproščenejšega usvajanja jezika. Sebi imajo pripisati, če se mora otrok ali vnuk v poznejših letih z velikimi napori v šoli učiti jezika svojih prednikov.

Učiteljski poklic

Poklicno usposabljanje učiteljic in učiteljev mora ustrezati potrebam časa in okolja. Šolniki na koroških dvojezičnih šolah so ne glede na njihovo etnično pokolenje dobro izobraženi in izkušeni pedagogi. Zaključili so redni učiteljski študij. Z dodatnim študijem so si pridobili še kvalifikacijo za dvojezični pouk in za pouk slovenskega jezika. Usposobljeni so za poučevanje na katerikoli avstrijski ljudski šoli; na osnovi razširjene jezikovne, strokovne in didaktično-metodične usposobljenosti pa lahko poučujejo tudi v dvojezični šoli.

Dvojezični(e) učitelji/ce oz. učitelji/ce slovenščine na obveznih šolah se poklicno usposabljaajo na Zvezni pedagoški akademiji; za nadaljnje izobraževanje pa je pristojen Zvezni pedagoški inštitut. Do leta 2007 bo prišlo na osnovi zveznega zakona o akademijem študiju tudi do nove visokošolske izobraževalne ustanove. Izobraževanje (tudi dvojezičnih) učiteljic/učiteljev na novi visoki šoli za pedagoške poklice ta trenutek še ni dorečeno. Pri izdelavi programov naj bi se upoštevala izjava konference evropskih ministrov za izobraževanje leta 1999 v Bologni ter podobna izjava konference, ki je bila dve leti kasneje v Pragi. Obe se nanašata na »Evropski visokošolski prostor«, ki si med drugim prizadeva za poenotenje poklicnega usposabljanja učiteljev. Le-to naj bi bilo zgrajeno po modularnem sistemu. Študent bo lahko študiral na visokošolskih ustanovah različnih evropskih dežel. Namen vsega je večja študijska in poklicna mobilnost znotraj Evropske zveze. Končni cilj je še obsežnejša in boljša priprava na učiteljski poklic. Strokovnost in kakovost se bosta stopnjevali zlasti z dobro jezikovno izobrazbo učiteljic/učiteljev. Ta cilj bo mogoče doseči, če bodo opravili koroški dvojezični pedagogi del svojega študija v Sloveniji, ki je in ostane jezikovno in kulturno zaledje. Države pa gledajo tudi na recipročnost, ki bo dana, če bodo opravili tudi slovenski študentje – denimo oni, ki želijo postati učitelji/ce za nemški jezik – del študija v Avstriji.

Dvojezično šolstvo na Koroškem je enakovredno vključeno v omrežje etnične raznolikosti in jezikovne pestrosti evropskega prostora. V skladu s tem sprejema in uresničuje potrebe časa ter pobude Evropske komisije ter pomaga oblikovati in utrjevati dobre sosedske odnose. Hkrati pa ne zanemarja izobraževalnih potreb slovenske narodne skupnosti na Koroškem.

Porabsko narodnostno šolstvo in položaj slovenskega jezika v njem

Valerija Perger

Zavod Republike Slovenije za šolstvo, OE Murska Sobota, Slovenija
in Pedagoški inštitut Sombotel, Madžarska

Uvod

Svoj prispevek bom gradila na tezi, da v osnovnošolskih in srednješolskih programih porabskih narodnostnih šol lahko govorimo o odsotnosti slovenske identitete; porabske šole so premalo "slovenske", da bi lahko razvijale slovensko identiteto svojih učencev.

Manjšinsko ali boljše narodnostno šolstvo naj bi imelo izjemno pomembno vlogo pri osvajanju in ohranjanju maternega jezika manjšine, pri ozaveščanju narodnostne pripadnosti in razvijanju kulturne identitete. Uresničevanje teh nalog razširja program narodnostnih šol, ki naj bi po tej zamisli postale središča narodnostnega življenja. To pomeni, da bi poleg vzgojno-izobraževalne funkcije te šole še povezovala, ohranjale in razvijale narodno skupnost. Izraz narodnostno šolstvo⁶, ki je kalk iz madžarščine, mi pomeni vzgojno-izobraževalne ustanove, ki imajo v Porabju status narodnostne šole oziroma narodnostnega vrtca⁷; ker je porabsko šolstvo, v katerega so vključeni tudi učenci slovenske narodnosti⁸, integralni del madžarskega šolskega sistema kot tudi madžarske šolske oblasti. Uporabljam prevedeno madžarsko poimenovanje.

---

⁶ Uradno madžarsko poimenovanje je *nemzetiségi oktatás*.

⁷ O pomenu statusa narodnostne šole oziroma narodnostnega vrtca bomo govorili v naslednjih točkah.

⁸ V Porabju ne poznamo posebnih manjšinskih šol, zato izpostavljam, da so v te šole vključeni tudi učenci slovenske narodnosti, poleg madžarskih, nemških in romskih učencev.

Posebni nalogi narodnostnih šol sta torej v prvi vrsti ohranjanje jezika in identitete narodnostne skupnosti, pa tudi integracija manjšine v večinsko družbo. Poučevanje manjšinskih jezikov na Madžarskem je zaznamovano z dejstvom, da so manjšinske šole že od sredine 19. stoletja imele prvenstveno nalogo, da otroke, pripadnike narodnosti, naučijo madžarskega jezika. V imenu države so torej opravljale le drugo od navedenih nalog, integracijsko funkcijo.

Prikaz modela narodnostne šole v Porabju

V Porabju imamo 3 osnovne šole, kjer se izobražujejo učenci slovenske narodnosti. Vsaka šola, kot bomo videli v nadaljevanju, ima glede t. i. narodnostnega programa in pouka slovenskega jezika, kot tudi odnosa do le-tega, svoje specifičnosti. Na srednješolski stopnji se slovenski jezik poučuje v Srednji strokovni šoli Béla III. v Monoštru, a le kot fakultativni predmet, 1-2 uri tedensko. Na Gimnaziji Monošter pa se slovenščina poučuje kot predmet po izbiri dijakov, in sicer v 4- in v 8-letnem programu, 3-4 ure tedensko. Ta predmet ima enak status kot tuji jeziki in kot narodnostni jezik, z možnostjo opravljanja mature ob koncu šolanja. Zunaj Monoštra pa se v srednješolskih programih, npr. v Sombotelu, kamor se vpiše večina porabskih slovenskih dijakov, slovenščina ne poučuje. Tako se z osnovnošolskim izobraževanjem za večino slovenskih učencev zaključi pouk slovenskega jezika.

Od šolskega leta 1992/93 je nadaljnjih 5 let na Madžarskem potekala korenita prenova vsega osnovnošolskega izobraževanja. Leta 1995 je bil pripravljen t. i. Temeljni nacionalni kurikulum, ki ga je leta 1998 potrdil tudi madžarski parlament. Le-ta je predvidel 10-letno osnovnošolsko izobraževanje, ki pa v praksi ni zaživelo, tako da poznamo na Madžarskem še naprej le 8-letno osnovno šolo. Kurikulum predpisuje, da morajo vse osnovne šole (tudi narodnostne) imeti 50-70 % obveznih skupnih vsebin (odvisno od razreda), ki so jih vsi učenci dolžni obvladati (splošen skupni minimum), 30-50 % vsebin pa si šole izberejo same, glede na svojo specifiko. S tem so šole dobile nove individualne možnosti oblikovanja pedagoškega programa, kar je posebej pomembno za narodnostne šole, tudi porabske.

Kot smo že omenili, imamo v Porabju 3 narodnostne osnovne šole, ki jih obiskujejo tudi učenci slovenske narodnosti.

Najbolj narodnostna je **Osnovna šola Jožefa Košiča na Gornjem Seniku**, ker namenja pouku slovenskega jezika največ šolskih ur. Obiskujejo jo slovenski učenci z Gornjega Senika (v povprečju 80 %) in tudi učenci nemške narodnosti z Dolnjega Senika (v povprečju 20 %). Ob vpisu v 1. razred se starši odločijo, h kateremu jeziku, slovenskemu ali nemškemu kot manjšinskemu jeziku (v nadaljevanju Jm), bodo otroka prijaviili. Slovenski starši skoraj (so tudi izjeme) 100-odstotno prijavijo otroke k slovenščini, nemški k nemščini. Šola se je odločila za 4. možno obliko manjšinskega pouka, za **razširjeni pouk narodnostne materinščine**. Tako imajo

slovenski učenci od 1. do 8. razreda pouk slovenskega jezika in književnosti s spoznavanjem slovenstva⁹ po 5 ur tedensko. Delni dvojezični pouk¹⁰ pa poteka sedaj samo pri nekaterih predmetih na razredni stopnji, in sicer pri tehniki, spoznavanju okolja in glasbeni vzgoji. Šola ima tudi nekaj izvenšolskih dejavnosti v slovenskem jeziku.

Druga narodnostna osnovna šola v Porabju je **OŠ Števanovci**. Obiskujejo jo učenci predvsem slovenske narodnosti iz Števanovcev, Andovcev in Verice-Ritkarovcev. Šola izvaja 3. možno obliko manjšinskega pouka, to je **pouk narodnostne materinščine kot učnega predmeta**. Učni jezik pri vseh ostalih predmetih je madžarščina. Pouk slovenskega jezika in književnosti s spoznavanjem slovenstva, ki se od 1. do 8. razreda izvaja po 4 ure tedensko, obiskujejo vsi učenci.

Tretja porabska narodnostna šola je **Osnovna šola Istvána Széchenyija v Monoštru**¹¹. Šola, ki je začela delovati leta 1989, je bila zamišljena kot centralna narodnostna šola v Porabju, sčasoma naj bi vanjo prešolali vse narodnostne učence. Ker pa deluje zunaj narodnostnega območja, obiskovanje narodnostnega pouka za slovenske učence v njej ni obvezno. Večina učencev je Madžarov, tudi nekaj Nemcev in Romov, le 10 % učencev je slovenske narodnosti. Šola je imela status narodnostne šole le od 4. razreda dalje. Slovenski učenci so od 1.-3. razreda namreč obiskovali podružnično šolo v Sakalovcih, kjer so imeli narodnostni program slovenskega jezika in književnosti s spoznavanjem slovenstva, in sicer 3. možno obliko narodnostnega pouka, **pouk narodnostne materinščine kot učnega predmeta**, 4 ure tedensko, v monoštrski OŠ od 4. razreda dalje pa 5 ur tedensko. Leta 2001 so sakalovsko podružnico zaprli, otroke pa starši vpisujejo na obe monoštrski osnovni šoli. V šolskem letu 2004/05 sta le še 7. in 8. razred slovenskih učencev, to sta t. i. narodnostna razreda; čez dve leti, ko bodo šolanje zaključili zadnji sakalovski učenci, šola ne bo imela več narodnostnega programa. Zaradi zanimanja nekaterih monoštrskih slovenskih staršev sicer na šoli imajo pouk slovenskega jezika, toda z bistveno manjšim številom ur tedensko (2 uri, kot fakultativni predmet).

Vse 3 narodnostne osnovne šole se ubadajo z nenehnim zniževanjem števila narodnostnih učencev, ki je predvsem posledica neugodnih demografskih razmer. Predvsem zaradi tega dejstva so bile v Porabju ukinjene tudi vse podružnične šole, ki so kot narodnostne ustanove predstavljale centre narodnostnega življenja in nudile priložnosti za rabo Jm. Kot zanimivost lahko omenimo, da je bilo v letu 1981 v porabske narodnostne osnovne šole vpisanih 330 pretežno slovenskih otrok, nekaj več kot 20 let pozneje pa jih je samo še dobra tretjina, približno 130.

---

⁹ O dodatku k pouku slovenskega jezika in književnosti, poimenovanem spoznavanje slovenstva, bomo podrobneje govorili v točki o narodnostni naravnosti učno-vzgojnih vsebin.

¹⁰ Tu ne gre za pravi dvojezični pouk, pri katerem bi bila kot učna jezika prisotna tako slovenski kot madžarski jezik, ampak učitelj poda v slovenskem jeziku nekatere ključne besede učne snovi, ki so jo obravnavali, pouk predmeta, npr. tehnike, pa poteka v madžarščini.

Razmerje med slovenskim in madžarskim jezikom v šolskih predmetih

Kot je bilo predstavljeno, je **učni jezik** vseh porabskih osnovnih šol madžarščina. Direktno učenje Jm poteka le pri predmetu slovenski jezik in književnost, s spoznavanjem slovenstva. Indirektnega učenja Jm na šolah praktično ni, saj komunikacija pri pouku in izven njega med učenci in učitelji, učenci in drugim šolskim osebjem kot tudi med učenci samimi poteka izključno v madžarskem jeziku¹².

Vloga slovenščine kot manjšinskega jezika bi v porabski narodnostni šoli, glede na liberalno madžarsko manjšinsko zakonodajo, lahko bila mnogo pomembnejša, če bi se manjšina odločila za drugačen model izobraževanja. Zdaj je Jm le učni predmet s skoraj zanemarljivo vlogo in veljavo (po dejanskem statusu skoraj manjšo, kot jo imata trenutno moderna svetovna jezika pri porabskih učencih, angleščina in nemščina) dominantno vlogo ima ves čas madžarščina, ki je učni jezik in jezik splošne komunikacije v šoli na vseh ravneh.

Predmetniki porabskih narodnostnih šol so enaki kot na vzporednih madžarskih šolah, edini dodatek v teh predmetnikih je predmet slovenski jezik in književnost s spoznavanjem slovenstva, od 1. do 8. razreda. Narodnostne šole imajo k splošnemu številu ur pouka v posameznem razredu tedensko dodani 2 uri. Ker poučujejo Jm 4-5 ur tedensko, 2-3 ure pridobijo tako, da jih odvzamejo npr. tehniki, likovni ali glasbeni vzgoji.

Pouk madžarščine je na predmetni stopnji razdeljen na dva dela, posebej se poučuje jezik in posebej književnost. V urniku mu je namenjenih največ ur v vsakem razredu. V porabskih narodnostnih šolah se poučuje po enakem učnem načrtu kot v vzporednih madžarskih šolah, torej na nivoju materinščine, tudi cilji in standardi so popolnoma enaki. Ta pouk torej ne pozna nobenih prilagoditev za narodnostno šolo, vsaj v Porabju ne, in madžarščina je v učnih načrtih, ki jih uporabljajo tudi porabske šole, imenovana materni jezik/anyanyelv. Iz madžarskega jezika na nivoju materinščine porabski slovenski učenci opravljajo tudi zunanje preverjanje znanja, ki je bilo uvedeno leta 2002 in se bistveno razlikuje od modela zunanjega preverjanja v Sloveniji.

Učni načrti za druge predmete so enaki kot na popolnoma madžarskih osnovnih šolah. Pisani so v madžarščini. Pri predmetih, ki se na gornjeseniški šoli poučujejo delno dvojezično, si učitelji v individualni letni pripravi zapišejo, na kakšen način bodo vključili v pouk slovenski jezik, predvsem posamezne besede. Učni načrti tega ne predvidevajo.

---

¹¹ Razen omenjene je v Monoštru še ena OŠ, in sicer OŠ Aranya Jánosa, ki je popolnoma madžarska šola. V letih 1996-1999 so imeli slovenski krožek, a so ga zaradi nezanimanja učencev opustili.

¹² Zapisana trditev izhaja iz mojih lastnih izkušenj in opazovanj različnih šolskih situacij v zadnjih desetih letih, saj sem po službeni dolžnosti na vsaki šoli prisotna vsaj enkrat mesečno.

Že bežen pregled osnovnih dejstev o odnosu do Jm v predmetnikih v porabski narodnostni šoli nam pove, da je večinski jezik (Jv) dominanten in prestižen na vseh področjih dela v razredu. Slovenski učenci se madžarščino učijo kot materinščino, z istimi cilji in nalogami kot madžarski učenci v vzporednih madžarskih šolah. Direktno učenje slovenščine je le pri tem predmetu, z njo pa se srečujejo pri redkih izvenšolskih dejavnostih, če se vanje vključijo. Razmerje med slovenskim in madžarskim jezikom pri pouku je torej absolutno v prid slednjemu, zato je pričakovanje, da bo narodnostna šola, kakršna v Porabju je, izpolnjevala nalogo, da ohranja in razvija jezik in identiteto učencev, pripadnikov narodnostne skupnosti, nerealno.

Narodnostna naravnost učno-vzgojnih vsebin

V manjšinskem šolstvu v Porabju pred sprejetjem madžarskega Temeljnega nacionalnega kurikulumu¹³ ni bilo nobenega konkretnega predloga o kakršnikoli narodnostni naravnosti določenih učno-vzgojnih vsebin; učenci, pripadniki narodnosti, so o lastni zgodovini in matičnem narodu kaj zvedeli le pri pouku Jm, a še to je bilo odvisno od učitelja, ki jih je poučeval. Pri drugih predmetih, npr. zgodovini in zemljepisu, ni bilo posebnih tem, povezanih z manjšino. Razvijanje in ohranjanje slovenske narodnostne identitete bi moral biti poglobitveni cilj učno-vzgojnega procesa, ki bi ga morala vsaka narodnostna šola vključiti v lokalni učni program in ga uresničevati. Spoznavni temelji slovenske identitete naj bi se razvijali pri predmetih slovenski jezik, spoznavanje okolja, zgodovina, zemljepis in glasbena vzgoja, ob temah, ki so v zvezi s Slovenci. To možnost je ponudil šele novi Temeljni nacionalni kurikulum, ki posveča obsežno poglavje prenovljenemu konceptu učnih vsebin v šolah, ki jih obiskujejo pripadniki narodnosti. V njem je zapisano, da morajo biti pripadniki posameznih narodnosti v obveznem vzgojno-izobraževalnem obdobju deležni pouka lastnega jezika, pouka manjšinske zgodovine in etnoloških značilnosti, kot tudi pouka zgodovine, zemljepisa, likovne in glasbene ustvarjalnosti matičnega naroda pri približno 40 % razpoložljivega fonda ur.

V letu 1997 je šolsko ministrstvo izdalo priporočilo, ki narodnostnim šolam predlaga, da naj bi se oblikoval poseben predmet, ki bi zajel vse omenjene narodnostne vsebine. Poučevali naj bi ga učitelji Jm, seveda v Jm. Imenoval naj bi se spoznavanje naroda/narodnosti ali kaj podobnega. Za Porabske Slovence je bil sprejet predlog, da se bo predmet imenoval **spoznavanje slovenstva**, vendar kot samostojni predmet v narodnostni šoli nikoli ni zaživel. V šolskem letu 1998/99 je bil potrjen nov učni načrt za pouk slovenskega jezika in književnosti v porabskih šolah. Le-temu je bil "pripojen" predviden samostojen predmet spoznavanje slovenstva, tako da se

---

¹³ Narodnostni zakon iz leta 1993 je sicer na načelni ravni v poglavju o izobraževanju omenjal to temo, a šele TNK jo je konkretiziral in uzakonil.

skupen predmet poučuje 4+1 uro tedensko v gornjeseniški in 3+1 uro tedensko v števanovski in monoštrski šoli. Prav tako se poučuje v gimnaziji kot dodatna ura pri pouku slovenskega jezika za učence, ki obiskujejo ta pouk. Skupen predmet se tako zdaj imenuje **slovenski jezik in književnost s spoznavanjem slovenstva**.

Narodnostne vsebine so tako v porabskih šolah ostale zamejene v predmet, ki ga obiskujejo le narodnostni slovenski učenci (na gornjeseniški in monoštrski šoli se k le-temu celo prijavljajo). Šola bi naj bila v prvi vrsti tista ustanova, ki bi posredovala pozitiven odnos do manjšinskega jezika, in to ne le pri pripadnikih manjšine, ampak tudi pri učencih, pripadnikih večinskega naroda; le-ti pa, glede na obstoječe programe narodnostnih šol, ne dobijo niti priložnosti, da bi si v okviru pouka pridobili vsaj minimalno znanje o prisotnosti pripadnikov določene manjšine v svojem okolju. Tudi do ustreznih učnih pripomočkov ne bi bilo težko priti, saj madžarsko šolsko ministrstvo podpira za potrebe porabskih šol tudi uvoz učbenikov iz Slovenije, če ni primernih na Madžarskem. Zaskrbljujoč je zlasti pouk zgodovine z državljansko vzgojo¹⁴. Poučujejo jo madžarski učitelji, v madžarskem jeziku (in v prvi osebi množine, ko gre za madžarsko zgodovino)¹⁵. Tudi pri zemljepisu je Slovenija v učbeniku za 7. razred le ena od sosednjih držav, ne pa matična država Slovencev.

V narodnostnih šolah slovensko sporazumevanje ni predvideno, ampak slovenščino (in še to ne dosledno) uporabljajo le pri pouku tega predmeta učitelji slovenskega jezika; zunaj učilnic za slovenščino se Jm le redko sliši, saj učitelji drugih predmetov Jm ne obvladajo, pa tudi zakon za učitelje v narodnostnih šolah ne zahteva obveznega znanja Jm. Tako pa je v šolskih kolektivih občevalni jezik avtomatsko madžarsčina. Lokalne samouprave, kot ustanoviteljice šol, po zakonu lahko skupaj z manjšinskimi samoupravami, postavijo določene posebne pogoje glede znanja Jm za zaposlene v narodnostnih šolah. To je storila le gornjeseniška samouprava, ki kot pogoj, poleg splošnih zakonskih predpisov, postavlja tudi pogoj, da mora kandidat za ravnatelja šole imeti diplomu iz slovenskega jezika. Znanje slovenščine se zahteva tudi od šolske tajnice. Na drugih dveh narodnostnih šolah ni nobenih zahtev glede znanja Jm. Tako so vodstva šol in administrativno osebje madžarski.

Slovenščina kot občevalni jezik v šoli

Za veliko večino otrok (ocenjujemo, da ta številka presega 90 %), ki obiskujejo porabske narodnostne šole, torej **slovenščina ni več materinščina v klasičnem, in-**

¹⁴ V učbenikih za zgodovino ni nobenih narodnostnih vsebin; teme iz madžarske zgodovine pa so obravnavane tako, da učencem privzgajajo patriotizem in utrjujejo madžarsko narodno identiteto; tudi pri slovenskih učencih. Se še lahko čudimo, zakaj narodnostna šola ne uspe slovenskim učencem privzgojiti slovenske identitete??

¹⁵ V Števanovcih zgodovino poučuje učiteljica Slovenka, a na enak način (mi, Madžari), kot je bilo omenjeno, ko uči madžarsko zgodovino.

dividualnem pomenu besede, a je kljub temu jezik, ki ga otroci zaznavajo iz okolja. Še vedno je tudi jezik, ki najustrezneje izraža vrednote skupnosti in zrcali vso njeno specifiko. Je jezik, ki ohranja močan čustveni naboj (predvsem pri srednjih in starejših generacijah) in ki omogoča otroku — in družini — pristno doživljanje okolja, v katerem živi, in neposredno navezovanje na lastne kulturne in družbene korenine (Gruden, 1999). Je **materinščina v širšem, skupnostnem smislu**, in kot taka ohranja svojo vlogo tudi kot eden temeljnih elementov posameznikove identitete. Sama sem jo poimenovala¹⁶ **materinščina staršev in starih staršev**. Poimenovanje odraža porabsko šolsko stvarnost, obenem pa nagovarja udeležence učno-vzgojnega procesa, učence, učitelje in posredno starše, da se skupaj potrudijo — s prizadevnim učenjem — obupati to materinščino v življenje. Izkušnje nam kažejo, da otroci, predvsem tisti iz vaškega okolja, ki živijo v bližini starih staršev ali skupaj z njimi, ob vstopu v šolo še delno razumejo porabsko slovensko narečje, in če je dobra spodbuda s strani učitelja pri pouku dobra, to svoje znanje tudi nadgrajujejo. V okolju, kjer je asimilacija že tako močno napredovala, je nesmiselno in neučinkovito zgolj braniti in ohranjati to, kar je ostalo. Potrebno je dejavno poseči nazaj k tradiciji in jo hkrati preseči tako, da postane uporabna za danes in jutri. To velja tudi za jezik: zgubljeno in pozabljeno je treba priklicati v spomin ter razvijati dalje, osvojiti jezik v vseh njegovih razsežnostih kot novo pridobitev, ki bogati življenje vsakega posameznika. Jm je treba priznati in dati uporabno vrednost, ne pa mu pripisovati le romantične navezanosti na tradicijo; to je vizija, ki bi jo morali uresničevati v manjšinski skupnosti in privzgojiti učencem v manjšinski šoli. Naš jezik, ki ga lahko uporabljamo pri svojem delu na različnih področjih življenja, je zanimiv, motivacija za njegovo učenje je velika.

V porabskih narodnostnih šolah je javna raba slovenščine po zakonodaji omogočena. Šola kot ustanova, namenjena drugi narodnosti, bi lahko nudila priložnost za rabo slovenščine od učilnic do igrišča in šolske zbornice. A v porabskih šolah že nekaj desetletij kot jezik splošne komunikacije prevladuje madžarščina. V madžarščini komunicirajo med seboj učitelji, učitelji z učenci, učenci med sabo. Vodstva šol so madžarska, zato v Jv potekajo tudi sestanki učiteljskih zborov, konference, roditeljski sestanki¹⁷. Vsa šolska dokumentacija, razen letnih priprav učiteljev za slovenski jezik in dvojezičnih spričeval, je v madžarščini. Slovenščina je prisotna

---

¹⁶ *Uvod v berilo Pozdravljena, slovenščina!, Berilo za 6. razred narodnostnih osnovnih šol v Porabju (Budimpešta, 2003).*

¹⁷ *Glede komunikacije med učitelji in starši, tudi če so oboji Slovenci, sem opazila zanimivo dejstvo: če se npr. učiteljica in mati katerega od učencev, obe Slovenki, srečata izven šole in izmenjata nekaj vpljudnostnih fraz, ta komunikacija poteka v slovenskem jeziku; če pa ta mati pride k taisti učiteljici v šolo na roditeljski sestanek, pa bo začela in seveda nadaljevala pogovor v madžarščini. V tem primeru ne gre pri materi za jezikovni primanjkljaj v slovenskem jeziku, ampak starši, žal, čutijo šolo kot madžarsko ustanovo, zato se na učitelje, ki jih prav tako ne čutijo kot slovenskih, obračajo v madžarščini. Šola jim predstavlja državno, torej madžarsko institucijo, tako kot uradi, sodišča in druge državne ustanove, v katerih se je vedno komuniciralo le v madžarskem jeziku. To, da starši manjšinske šole ne čutijo kot narodnostne ustanove, pa je v prvi vrsti krivda slovenskih učiteljev.*

le pri nekaterih izvenšolskih dejavnostih, ki se odvijajo na šolah, vodijo pa jih mentorji iz Slovenije (lutkovna skupina in glasbena šola na Gornjem Seniku, folklorna skupina v Števanovcih). Tudi nekaj slovenskih učiteljev se med sabo sporazumeva v slovenskem jeziku. Slovenščina pa pride do veljave ob različnih srečanjih učencev in učiteljev porabskih šol s partnerskimi slovenskimi šolami. A tega sodelovanja je bistveno premalo, tako kakor je premalo tudi neuradne, vsakodnevnne slovenske komunikacije. Razveseljive so razne dvojezične prireditve, proslave predvsem na seniški šoli, učenci pa se v počitnicah večinoma udeležujejo tudi različnih taborov, ki potekajo v slovenščini.

Bistvena pomanjkljivost porabskega šolskega modela je, da je slovenščina kot Jm prisotna le kot učni predmet in ne kot učni jezik. V narodnostni šoli torej Jv obvladuje cela področja rabe, zato se ne more pri učencih razviti strokovni slovar v Jm. Taka šola ne more v zadovoljivi meri razvijati slovenske sociolingvistične zmožnosti učencev in njihovih govornih navad ter dovolj vplivati na ohranjanje manjšinskega jezika v rabi.

Namesto zaključka

Čeprav je madžarski jezik v narodnostnih šolah v Porabju dominanten in prestižen na vseh področjih šolskega delovanja, bomo za zaključek razmišljali pozitivno in izpostavili tisto, kar kaže na to, da vsaj nekaterim ni vseeno, kaj bo s slovensko identiteto v Porabju; čas po t. i. demokratičnih spremembah na Madžarskem je narodnostnemu šolstvu prinesel zakonsko podlago za razširitev programa manjšinske materinščine. V skladu z njo je nastal sodoben učni načrt za pouk slovenščine in spoznavanja slovenstva, od leta 2002 pa se postopno uresničuje projekt priprave učbenikov za pouk slovenske materinščine. Ker je poglobljena negativna lastnost porabskega modela manjšinskega izobraževanja poučevanje slovenščine le kot učnega predmeta, učni jezik nejezikovnih predmetov pa je madžarščina, bo slovenska manjšina, če bo želela in hotela ohranjati lastni jezik v rabi in slovensko identiteto tudi pri bodočih generacijah, v prihodnje morala intenzivno načrtovati in tudi udejaniti spremembo manjšinskega šolskega modela. Taka sprememba je v Porabju namreč odvisna v prvi vrsti od manjšine same.

Viri in literatura:

Viri za nastanek prispevka so predvsem lastne statistike, analize in ocene položaja slovenščine kot manjšinskega jezika v porabskem narodnostnem izobraževanju, nastale v zvezi z mojimi službenimi zadolžitvami v Porabju.

Gruden, Živa, 1999: *Materinščina – danost ali pridobitev? Materni jezik na pragu 21. stoletja*, zbornik referatov z mednarodnega simpozija. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2001. 147-154.

Kaučič-Baša, Majda, 1992: *Slovenska šola na Tržaškem: sociolingvistična presoja*. Zbornik, 3. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 159-187.

Okvirni učni načrt za slovenske narodnostne šole na Madžarskem, 1996, 2001. Budimpešta.

Perger, Valerija, 1994: *Narodnostno šolstvo v Porabju na Madžarskem*. *Didakta* 14/15, 87-90.

Perger, Valerija, 2004: *Narodnostno šolstvo v Porabju na Madžarskem: sociolingvistična presoja modela porabskega izobraževanja*. Magistrsko delo. (rkp.) Pedagoška fakulteta Maribor.

Slovenska identiteta v šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji

Tomaz Simčič

Deželni šolski urad za Furlanijo-Julijsko krajino, Italija

Govoriti o *identiteti* je zahtevna in kompleksna naloga, ki ji v resnici niti nisem kos. Zato naj od vsega začetka pojasnim, da v svojem prispevku izraz *identiteta* uporabljam v njegovem vsakdanjem, pogovornem pomenu, torej kot vrsto značilnosti, ki neko stvar, v našem primeru *šola*, povezujejo z neko drugo stvarjo, v našem primeru s *slovenstvom*. V tem smislu naj na prvem mestu izpostavim presenetljivo dejstvo, da je *slovenska identiteta* na šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji v resnici celo zakonsko predpisana. *Navodilo št. 8* z dne 8. oktobra 1945, ki so ga angloameriški zavezniki izdali, ko so komaj obnovljene slovenske osnovne šole v Trstu in Gorici podvrgli italijanski šolski zakonodaji, se namreč dobesedno glasi takole: “*However, the character of said schools and the language adopted shall remain entirely Slovene*” (vendar pa ostaneta značaj teh šol in učni jezik popolnoma slovenska). Torej, ne le jezik, tudi značaj, to se pravi identiteta teh šol naj bo “*popolnoma slovenska*.”

Določilo ni bilo kasneje nikoli preklicano in tudi italijanske oblasti so ga – po letu 1947 oziroma 1954 - v praksi spoštovale. V tem smislu smemo reči, da so imele – in jo, vsaj načelno, še imajo – šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji vso povojno dobo izrazito *slovensko identiteto*, kar poleg *slovenskega jezika* vključuje tudi skupek pomenov in vrednot, ki bi jih z dokaj splošnim izrazom še najbolje označili kot *slovenstvo* ali *slovenski duh*. Ta *slovenski duh* prihaja do izraza na primer na ravni simbolike, na ravni identifikacije s slovensko narodno-politično tradicijo in na ravni vpetosti v kulturni utrip osrednjeslovenskega prostora. V tem smislu so mnoge slovenske šole v Italiji svoje razmerje do slovenske identitete zapisale tudi v svoj vzgojno-izobraževalni načrt, ki je temeljni dokument vsake šolske ustanove. Znanstveni in klasični licej Franceta Prešerna v Trstu je na primer to svoje raz-

merje označil z naslednjimi besedami: "Naš zavod je kot šola s slovenskim učnim jezikom v Italiji poklican, da s posebno pozornostjo goji slovenski jezik in kulturo ter krepí slovensko identiteto v ustvarjalnem sožitju z matico ter z drugimi kulturami in identitetami."

Dalje je slovenska identiteta slovenski šoli v Italiji zagotovljena na ravni učnega jezika, ki je slovenski. V našem primeru gre torej za enojezične, ne za dvojezične šole, po vzorcu, ki je v Italiji značilen tudi za nemško narodno skupnost na Južnem Tirolskem, ne pa za Francoze v Dolini Aoste, kjer je celotno šolstvo načelno dvojezično. V vsakdanji učni praksi se torej slovenska identiteta v državnih šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji kaže predvsem (čeprav ne izključno) skozi jezik, pri čemer smemo pomen besede *jezik* razumeti bodisi v smislu sredstva sporočanja in medsebojnega sporazumevanja, ali pa v smislu izražanja nematerialnih, duhovnih vsebin (umetnosti, literature, poezije, kulture na splošno itd). V tem smislu ni dvoma, da ima šola, na kateri poteka pouk v slovenščini in na kateri se obravnavajo slovenska geografija, zgodovina, literatura in kultura, že zaradi tega izrazito slovensko identiteto.

Tretjič, k utrjevanju slovenske identitete na slovenskih šolah v Italiji izdatno prispeva soodgovornost Republike Slovenije (prej SFR Jugoslavije) zanje. To soodgovornost izhaja iz številnih mednarodnih dogovorov, ki vežejo tako Republiko Italijo kot Republiko Slovenijo (prej SFR Jugoslavijo). Omenjamo samo najvažnejše: *Londonski memorandum* iz leta 1954, *Zapisnik Mešanega odbora* iz leta 1964, znan tudi kot *sporazum Gerin/Kolenc*, s kasnejšimi popravki in dopolnili, *Osimski sporazum* iz leta 1975, *Kulturni sporazum* iz leta 1994 ter *Zapisnik o sodelovanju na področju vzgoje in izobraževanja* iz leta 1995. Omenjeni sporazumi in dogovori ne obravnavajo le vprašanj, povezanih z didaktiko (učbeniki, izobraževanje in izpopolnjevanje šolnikov, navzočnost pedagoškega svetovalca), ampak posegajo tudi v sam obstoj slovenskih šol in t.i. šolske mreže in zato juridični status slovenske šole na Tržaškem in Goriškem iz zgolj italijanske notranjepolitične ravni dvigajo na mednarodno raven.

V zvezi z vsebinami oziroma programi je treba podčrtati, da so slovenske šole v Italiji državne in da torej zanje veljajo vsedržavni standardi in vsedržavni programi, seveda z določenimi popravki in dopolnili. Najvidnejše tovrstno dopolnilo zadeva kajpak pouk slovenskega jezika in literature, manjši popravki in dodatki pa tudi druge predmete, na primer zgodovino, zemljepis, državljanstvo vzgojo in zgodovino umetnosti. Vsi omenjeni popravki in dopolnila zadevajo posredno ali neposredno *slovensko identiteto* v širokem pomenu besede. Sicer pa so uradno veljavni programi v Italiji na splošno toliko splošni in široki, da odpirajo širok prostor izbiri posameznih šol in tudi posameznih pedagogov. V pristojnost posameznih šol spada na primer izbira učbenikov. Le-ti so na slovenskih šolah v Italiji skoraj brez izjeme slovenski, in to ali prevzeti iz osrednje Slovenije ali posebej sestavljeni za potrebe slovenskih šol v Italiji z za to predvidenimi sredstvi.

Po vsem tem se nam sedaj vendarle zastavlja sledeče vprašanje: “Je mar *slovenska identiteta* v šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji samoumevna in neproblematična, ali pa se v dinamičnem razvoju prepleta tudi z drugimi identitetami, drugimi družbenimi danostmi in kulturami?” Odgovor na to vprašanje je seveda kompleksen in bi zahteval posebno razpravo. Tu se želim omejiti na preprosto ugotovitev, da so šola v resnici ljudje, žive osebe. Zakoni in predpisi so sicer pomembni, oživljajo jih pa ljudje s svojimi nazori, prepričanji in občutji. Zato si vprašanje identitete ogledajmo še z zornega kota ljudi, ki sestavljajo šolsko skupnost, in sicer s stališča uporabnikov (učencev in njihovih staršev) ter s stališča šolskih delavcev, zlasti učiteljev in profesorjev.

Prvo vprašanje se torej glasi: “Komu so šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji namenjene?” Na zakonski ravni nam dokaj neproblematičen odgovor ponuja drugi člen zakona 1012, ki je leta 1961 slovensko šolstvo na Tržaškem in Goriškem umestil v italijanski pravni red: “*Šole (s slovenskim učnim jezikom) so namenjene pripadnikom slovenske jezikovne skupine.*” Zakon torej slovensko šolo izrecno namenja Slovencem in ne morebiti vsem državljanom brez razlike. Določilo je v tem smislu povsem skladno z že omenjenim “*popolnoma slovenskim značajem*”, ki so ga zapisale zavezniške oblasti, pa tudi z dejansko šolsko prakso in s tedanjo zgodovinsko resničnostjo. Na zahodni slovenski meji, zlasti na Tržaškem in Goriškem, je slovenska narodna skupnost presegala raven zgolj *jezikovne manjšine* in se odkrito umeščala na raven *nacionalnega subjekta*, ki se je v veliki meri identificiral z matičnim narodom, živčim v sosednji Jugoslaviji, in ki je do leta 1947 oziroma 1954 podpiral njene težnje po drugačni razmejitvi med državama. Zato ni čudno, da je bila v tistem obdobju slovenska narodna skupnost kompakten, težko prepusten, pa čeprav ideološko razčlenjen monolit. V tem oziru so se razmere danes korenito spremenile. Slovenska narodna skupnost – pa če nam je vseč ali ne – ni več kompakten narodnostni monolit. To se odraža tudi na uporabnikih slovenske šole, ki niso več le “*pripadniki slovenske jezikovne skupine*”, kot piše v zakonu iz leta 1961, ampak čedalje bolj tudi otroci iz narodnostno mešanih ali tudi iz v celoti neslovenskih družin. Spremenili so se tudi sami “*pripadniki slovenske jezikovne skupine*”, ki svojo pripadnost čedalje bolj oslanjajo na jezikovne in kulturne, čedalje manj pa na *nacionalne* prvine. Vsaj za del te narodne skupnosti velja tudi, da je njena identifikacija z matično državo ohlapna ali obeležena z vrsto rezerv.

Jasno je, da omenjena dejstva niso brez posledic za *slovensko identiteto* šol. Na šolskih hodnikih je tako med odmori in prostim časom ob slovenščini in slovenskem narečju slišati čedalje več italijanščine ali italijanskega krajevnega narečja. Na vsakdanjo učno prakso pa spremembe najbolj vplivajo v otroških vrtcih in osnovnih šolah, na katerih je ponekod v začetni fazi pristop do slovenskega jezika po sili razmer podoben pristopu do tujega jezika. O kakem pogojevanju vpisa s predhodnim jezikovnim znanjem sicer nihče resno ne razmišlja, vendar je zavest o potrebi novega strokovnega pristopa do jezikovne vzgoje v vrtcih in osnovnih šolah široko občutena. Naj s tem v zvezi omenim, da so v tekočem akademskem letu

kar štiri slovenske učiteljice za vsebino izobraževanja v okviru enoletne štipendije na ljubljanski univerzi izbrale poučevanje slovenščine s pomočjo metod, ki se uporabljajo pri učenju tujega jezika.

Omeniti moram, da je kot odmev sprememb v samem sestavu in miselnosti slovenske manjšine v Italiji slišati predlog – za zdaj še osamljen, vendar bo v prihodnje teh glasov vedno več -, naj se slovenska šola iz enojezične spremeni v dvojezično ali vsaj, naj se poleg enojezičnih tečajev uvedejo tudi dvojezični, slovensko-italijanski, nekako po zgledu dvojezične šole v Špetru v Benečiji. Moje osebno mnenje s tem v zvezi je, da bi utegnil biti prevzem dvojezičnega vzorca za slovensko šolstvo sicer kratkoročno uspešen, zaradi nesimetričnega družbenega statusa obeh jezikov - slovenskega in italijanskega – pa za slovenski jezik in sploh za položaj slovenske narodne skupnosti v Italiji pa dolgoročno problematičen. Seveda velja ta moja ocena le v primeru, da nam sintagma *slovenska narodna skupnost* pomeni vsaj približno to, kar smo z njo označevali od leta 1945 do danes. Lahko pa so nam izkušnje dvojezičnega šolstva, bodisi v Benečiji bodisi na Koroškem in tudi v drugih evropskih deželah v pomoč pri načrtovanju učinkovitejšega jezikovnega pouka v realnosti, ki postaja v jezikovnem pogledu dejansko čedalje kompleksnejša in večplastna.

Če si vprašanje slovenske identitete sedaj ogledamo še z zornega kota učnega kadra, moramo najprej ugotoviti, da je tudi v tem pogledu zakonsko določilo zelo jasno. Predvideno je namreč, da mora biti učitelj ali profesor, ki poučuje na šoli s slovenskim učnim jezikom “oseba s *slovenskim maternim jezikom*”. Ni dovolj še tako izpopolnjeno znanje slovenskega jezika, potreben je *slovenski materni jezik*. O njem govori že *Londonski memorandum* iz leta 1954, prevzel ga je tudi že omenjeni osnovni italijanski zakon iz leta 1961, podobno določilo pa velja tudi za nemške šole na Južnem Tirolskem. Didaktični namen določila je bil, da bi slovenski šoli zagotovil v jezikovnem pogledu neoporečen pouk, politični pa, da bi ji zagotovil nepropustnost navzven in navznoter. Njegova samoumevna posledica je kajpak ta, da na ravni učnega kadra od *slovenske identitete* na slovenski šoli formalno nikakor ni mogoče odstopati. Vendar tudi v tem primeru velja, da “črka ubija, duh je, ki oživlja”. In ker pedagogi niso posebna kasta in jih torej prej omenjeno spremenjeno samorazumevanje lastnega slovenstva kajpak ne izključuje, potem je treba priznati – kar je sicer samoumevno -, da ima tudi z zornega kota učnega kadra slovenska šola takšno *slovensko identiteto*, kakršno ima slovenska narodna skupnost, katere odraz je.

Svoj poseg bi sklenil z dvema zapažanjima. Prvo je to, da ohranjajo šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji vsaj za zdaj še dokaj izrazito *slovensko identiteto* v širokem smislu besede, vendar ne več na vseh nivojih. Za marsikoga postaja namreč slovenska šola preprosto prostor, kjer je – z razliko od večinskih šol – mogoče zrasti v človeka z dvojezičnim jezikovnim in kulturnim obzorjem, kar ni nujno povezano s prevzemanjem *slovenske nacionalne identitete*. To seveda ni nič narobe, je pa znak, da se odnos do slovenščine v družbi spreminja. Vsi, ki delamo na šolskem

področju, to težnjo podpiramo, čeprav se zavedamo, da potem v praksi zahteva od učnega kadra dodatno znanje in dodaten napor. Drugo zapažanje zadeva obmejni prostor in sodelovanje z Republiko Slovenijo. Že dolgo sicer obstajajo redni stiki med slovenskimi šolami na obeh straneh državne meje, vendar je to premalo. Ker bo čez nekaj let pretok ljudi in delovne sile z ene na drugo stran meje svoboden, moramo začeti razmišljati sistemsko. Ali bo izobraževalna ponudba v slovenskem jeziku v obmejnem prostoru usklajena, ali pa se slovenskim šolam v Italiji slabo piše. V tej smeri mora predvidene pobude za učinkovito meddržavno usklajevanje prevzeti Republika Slovenija, slovensko šolstvo v Italiji pa odvreči miselnost same v sebi zaključene in samozadostne skupnosti.

P.S. Na koncu še pojasnilo, da zadevajo zgornja izvajanja – kakor je pravilno opozorila udeleženka simpozija - kajpak samo slovenske šole na Tržaškem in Goriškem, ne pa dvojezične šole v Špetru v Benečiji ali šolske stvarnosti v Reziji in Kanalski dolini. Res, o vprašanju slovenskega šolanja v videmski pokrajini bi bil potreben poseben referat. Gre namreč za področje, na katerem do pred kratkim italijanska država slovenske prisotnosti uradno niti ni priznavala. Podržavljenje dvojezične šole v Špetru leta 2001 na podlagi zakona 38/2001 predstavlja zato nedvomno zgodovinski uspeh Beneških Slovencev. Omeniti velja tudi, da imajo od šolskega leta 2004/05 na nižji srednji šoli v Špetru (zadnjih treh letnikih osemletke) dijaki možnost obiskovati 8 tedenskih ur pouka v slovenskem jeziku. Kljub temu ostaja stvarnost manjšinskega šolstva v videmski pokrajini na splošno daleč od standardov, ki veljajo v Trstu in Gorici.

Razvoj in položaj slovenskega pouka na avstrijskem Koroškem

Norma Bale

Gimnazija Franca Miklošiča v Ljutomeru, Slovenija
in Inštitut za slavistiko v Gradcu, Avstrija

Radgonski kot – geografski, sociološki in lingvistični pojem

Radgonski kot ali Radkersburger Winkel je vezan na pokrajino ob Muri, ki naj bi jo človek po trditvah zgodovinarjev poselil v mlajši kameni dobi. To je pokrajina, kjer se zadnji konec slovenskega predalpskega sveta počasi izgublja v Panonsko ravnino, Gornja Radgona pa je mestno naselje, stisnjeno med severne obronke Radgonskih gor in reko Muro, po kateri teče državna meja z Avstrijo. Kelti, ki naj bi poimenovali naše reke, so označili tudi to vodo. Mur je po keltsko pomenilo zid; koga naj bi branil ali pred kom, je ostalo zavito v tenčico ugibanj; morda pa so preroško slutili, da reka ne bo le združevala, ampak tudi ločevala. Kraje, ljudi, govorico. Tako, kot se je to zgodilo v Radgonskem kotu.

Gornja Radgona na slovenski strani je bila do leta 1918 predmestje avstrijske Radgone, s katero jo je povezoval lesen most, od leta 1930 pa še železniška proga Ljutomer - Špilje. Štajerska¹⁸ je bila namreč do leta 1918 delno slovanska dežela in Gradec delno slovansko mesto. Ko je v že omenjenem letu bila med avstrijsko in slovensko Štajersko potegnjena ločnica¹⁹, je tudi vse slovansko dobilo negativen prizvok in iz avstrijske nacionalne zavesti je poprejšnja povezava bila presenetljivo hitro pregnana. Preostanek Slovencev na levem bregu (ob meji, v Gradcu, v rudniških in industrijskih centrih zahodne in zgornje Štajerske) je bil izpostavljen agresivnim asimilacijskim pritiskom, ti pa so se izvajali tudi nad slovansko jezi-

---

¹⁸ Vojvodina Štajerska je od l. 1278 pripadala Habsburški hiši. Dežela je bila etnično razdeljena; v severnem delu (Obersteiermark) se je govorilo nemško, v južnem (Untersteiermark) pa slovensko. Jezikovna meja, ki je od 15. stol. dalje bila relativno stabilna, je od Špilja do Radgone potekala vzdolž Mure.

kovno zapuščino, etimološkim izvorom pomembnega dela imen gorovij, vodovij, naselbin in ljudi. Pritiski so se dogajali v javnem življenju, v politiki, v šoli in na znanstvenoraziskovalnem področju.

Radgonski kot - Radkersburger Winkel - je področje, veliko okoli 30 km, nekoliko odmaknjeno, gospodarsko slabše razvito in skorajda v celoti poseljeno s kmečkim prebivalstvom. Dokument, ki izpričuje avtentičnost in upravičenost zahtev po priznanju slovenske manjšine na avstrijskem Štajerskem, je avstrijska državna pogodba iz leta 1955.

Pripadniki slovenske manjšine živijo danes predvsem v naslednjih vaseh vzhodno in severno od Radgone (Bad Radkersburga), in sicer: Dedenitz/Dedonci, Sichel-dorf/Žetinci, Zelting/Zenkovci, Laafeld/Potrna, Goritz/Gorica Te vasi spadajo od leta 1969 pod občinsko upravo Radgone z okolico.²⁰

Doc. dr. prof. Wolfgang Gombocz²¹ ugotavlja, da je v omenjenih vaseh bilo še leta 1988 50 - 90% slovenskega prebivalstva, v vasi Dedenitz/Dedonci pa naj bi še leta 1970 obstajale 100% dvojezične družine. Štajerske Slovence je najti še v jugovzhodnem delu te dežele in v razpršenih naseljih južno od Lučan (Leutschach), kjer gre predvsem za obmejna naselja občin Šlosberk (Schloßberg), Gradišče in Klanci (Glanz), dalje pa še v katastrskih občinah Sobote (Soboth), kot sta, npr., Mlake (Laaken) in Radvanje (Rothwein).

Po podatkih zadnjega ljudskega štetja l. 1991 je v deželi Štajerski slovenščino kot pogovorni jezik²² navedlo več kot 1500 avstrijskih državljanov in 4500 oseb z drugim državljanstvom. Pokazalo se je tudi, da naj bi na avstrijskem Štajerskem živelo 3000 Slovencev, ki nimajo avstrijskega državljanstva. Dobršen del le-teh se je izrekel za takratno jugoslovansko državljanstvo.²³

---

¹⁹ *Po razpadu Avstro-Ogrske monarhije (1918/1919) je po mirovni pogodbi v St. Germainu južni del Štajerske, povečini poseljen s Slovenci, pripadel novoustanovljeni državi SHS, severni del pa je postal zvezna dežela Republike Avstrije. Po koncu 1. sv. vojne so Slovenci s pomočjo novoustanovljene Kraljevine Jugoslavije to ozemlje skušali znova pridobiti in tako je Maistrov pooblaščenec, nadporočnik 6. kompanije Benedikt Zeilhofer zasedel Radgono z okolico. Pravi vzroki so bili seveda gospodarski (železniška povezava Špilje - Radgona - Ljutomer), vendar kot taki niso bili legitimni, zato se je zasedba reflektirala na nacionalnem polju, prebivalstvo vseh petih občin pa je postalo ciljna skupina dveh nasprotujočih si časopisov: Murske straže in proavstrijskega Deutsche Grenzschutz, ki je še posebej vneto razplamteval gnev ter negativističen odnos do Slovencev: Die slowenische Sprache muss erst entwickelt werden, und die meisten Slowenen sprechen Slowenisch mit vielen deutschen Wörtern. Das ist ein Beweis für die Minderwertigkeit des Slowenischen.» (Deutsche Grenzschutz, 29. 2. 1920, Folge 29, S. 2).*

²⁰ Radkersburg Umgebung

²¹ Podatki so iz članka *Zwei Sprachen sind besser als eine*, Mladje 66, marec 1988, str. 47 - 63.

²² Pogovorni jezik, oz. v starejšem prevodu občevalni jezik (Umgangssprache) - izraz so uporabljali pri štetjih v stari Avstriji in Avstro - Ogrski - je bil v preteklosti različno interpretiran; kot nacionalni, socialni, družinski jezik, idiolekt za vsakdanje sporazumevanje, niso pa upoštevali situacije, nacionalne stičnosti, institucionalne želje po zmogljivosti. (več o tem v knjigi dr. Mirka Križmana, *Jezičkovna razmerja*.)

V času pojava nacionalsocializma leta 1939 pa se prvič pojavi v anketi tudi izraz »vindišarsko« (»windisch«), ki je bil v 19. stoletju povsem nevtralna oznaka za Slovence. V tabeli so prikazani rezultati ljudskega štetja med leti 1880 in 1991:²⁴

Ljudsko štetje	Štajerski Slovenci	Opombe
1880	2088	upoštevane so samo avtohtone naselbine
1910	2634	enako
1923	—	ni ovrednoteno
1934	3838	
1939	3607	hkrati se je bilo potrebno opredeliti tudi za nacionalno pripadnost; za slovensko se jih je opredelilo zgolj 231
1951	977	
1961	—	ni ovrednoteno
1971	1684	
1981	893	
1991	1695	

Te številke so najbrž zadosten dokaz za obstoj manjšine v Radgonskem kotu, eno izmed ključnih vprašanj pa je seveda, kakšen odnos do slovenskega jezika gojijo danes pripadniki mlajše generacije in v kolikšni meri se še izrekajo za slovensko etnično pripadnost.

Radgona leži na skrajnem robu nemškega jezikovnega prostora, kjer govore regiolekt avstrijske variante nemškega jezika, hkrati pa je to tudi točka, kjer se v neposredni bližini stikajo štirje jeziki: nemški, slovenski, madžarski in hrvaški, ki v medsebojnem vplivanju ustvarjajo izredno bogato jezikovno okolje. Pri dvojezičnih prebivalcih se tudi oba koda - nemški in slovenski - nenehno izmenjujeta. Jasno je torej, da prebivalci pri medsebojnem sporazumevanju v slovenskem jeziku ne uporabljajo standardne slovenščine (le-te pravzaprav sploh ne obvladajo), ampak govore jezik, ki je mešanica dveh narečij: prekmurskega in vzhodnoštajerskega (prleškega, slovenskogoriškega in apaškega). V Dedoncih je štajerskih primesi manj kot v Žetincih, saj slednji ležijo bliže Radgoni, največ štajerskih interferenc pa je moč zaslediti v Potrni. Vzroke za močne vplive prekmurskega regiolekta gre iskati v zgodovinskem dejstvu, da je ta regiolekt bil v madžarskem delu monarhije že zelo zgodaj uveden v bogoslužje in šole, medtem ko je v avstrijskem delu doživljal povsem drugačno usodo.

²³ Iz natančnejše analize pa je razvidno, da je 1458 oseb kot pogovorni jezik navedlo samo slovenščino, 3085 oseb pa slovenščino in nemščino. Največ Slovencev živi v okrajih Gradec in Gradec z okolico (Graz/Graz Umgebung) (758) in v obmejnih okrajih kot so Deutschlandsberg (140), Radgona/Radkersburg (318), Lipnica/Leibnitz (358) ter v drugih štajerskih krajih (908).

²⁴ Podatki so iz publikacije *Steirische Slowenen*, Hrsg. Österreichisches Volksgruppenzentrum, 1996, str. 24.

Poučevanje slovenskega jezika v Radgonskem kotu

V členu 7 avstrijske državne pogodbe iz leta 1955²⁵ je navedeno, da morajo pripadniki manjšin imeti možnost obiskovanja pouka v svojem jeziku. V nobeni zvezni deželi, razen na Koroškem, te zahteve niso uresničene. In čeprav na Štajerskem slovenska manjšina ni uradno priznana, bi bilo pričakovati, da bi v deželi, katere največja kupovalka izdelkov je po besedah avstrijske zunanje ministrice in avstrijske predstavnice v evropski komisiji v nedavnem intervjuju za TV Slovenija, prav Slovenija, bilo največje povpraševanje po učenju slovenščine. Še posebej pa naj bi to veljalo za kraje, kjer ne samo da še živijo ljudje, ki za svoj pogovorni jezik navajajo slovenščino, ampak so ti kraji ekonomsko delno odvisni od slovenskih sosedov. Vendar pa imajo le v redkih primerih učenci osnovnih in poklicnih šol v obmejnem pasu Štajerske možnost obiskovati ure slovenščine, pa še to le v obliki prostovoljnih dejavnosti in največkrat po koncu rednega pouka.

Zgodovinski pregled poučevanja slovenščine v Radgonskem kotu

Sprememba političnega sistema se je seveda odražala tudi v šolski politiki. Če so bili še v času monarhije na okoliških in na meščanski šoli učenci deležni učnega predmeta slovenščine, pa so slovensko govoreči otroci z oklicem republike to pravico izgubili oz. so bili za govorjenje v maternem jeziku celo kaznovani. Leta 1941 je bila slovenščina v šolah dokončno prepovedana.

Povzetek dosedanjih raziskav o uporabi slovenščine in njen položaj med naravnimi govorcami

Eden prvih raziskovalcev, ki so se te teme lotevali znanstveno, je bil dr. Mirko Križman²⁶, ki je svoje znanstveno delo utemeljil na področju psiho- in sociolingvističnih raziskav o Slovencih in njihovi govoricah v Radgonskem kotu. V izsledkih raziskav, ki so natančen odsev jezikovnih razmerij v Radgonskem kotu, izpostavlja osnovno dognanje: zavest o nacionalni pripadnosti je pri slovensko govorečih ljudeh v okolici

---

²⁵ 1. »Österreichische Staatsangehörige der slowenischen und kroatischen Minderheiten in Kärnten, Burgenland und Steiermark genießen dieselben Rechte auf Grund gleicher Bedingungen wie alle anderen österreichischen Staatsangehörige...«

2. »Sie haben Anspruch auf Elementarunterricht in slowenischer oder kroatischer Sprache und auf eine verhältnismäßige Anzahl eigener Mittelschulen; in diesem Zusammenhang werden Schullehrpläne überprüft und eine Abteilung der Schulaufsichtsbehörde wird für slowenische und kroatische errichtet werden.« (Artikel 7 des Österreichischen Staatsvertrages vom 15. Mai 1955 (BGBl. Nr. 152/1955))

²⁶ Red. univ. prof. dr. Mirko Križman, znanstvenik, pesnik in prevajalec, član Mednarodne zveze za germansko jezikoslovje in literarne vede, dobitnik številnih najuglednejših priznanj je poleg sodelovanja v številnih znanstvenih publikacijah izdal naslednje samostojne knjige: *Nemški in slovenski govori v okolici avstrijske Radgone*, *Jezik kot socialni in nacionalni pojav*, *Über Christine Lavant*, *Mesec in mak - študije o pesnici Christini Lavant*, *Pesniška zbirka Mura/Mur*, *Jezikovna razmerja*, *Moja mavrica/Mein Regengebogen - prevodi in slogovne študije o pesnici Helgi Schwarzbauer*.

avstrijske Radgone različna. Prebivalci iz slovenskih pokrajin, ki so se, bodisi zaradi dela ali poroke, na avstrijsko stran preselili kasneje, se opredeljujejo kot Slovenci. Od rojstva tam živeči ljudje se opredeljujejo različno po generacijah, veliko pa se jih izreka za slovensko govoreče Avstrijce. Predvsem mladina pa na to vprašanje odgovarja precej zmedeno; v večini primerov se izrekajo za Avstrijce, ki pa malo še znajo tudi slovensko. Kot izredno zanimivo se je, izhajajoč iz obširnega korpusa konkretnih primerov, pokazalo tudi vprašanje o uporabi socialnih zvrsti jezika. Pretežno kmečko prebivalstvo standardnega jezika skorajda ne pozna oz. za medsebojno komunikacijo uporablja različico regiolekt. Večina anketirancev obvlada zgolj govorno komunikacijo. Večina pripadnikov mlajše generacije pa v teh vaseh govori nemški dialekt okolice, slovensko brati in pisati znajo le zelo redki. V komunikaciji zelo hitro uporabijo funkcionalno kompenzacijo nemškega leksema ali koda. Slovenski jezik je pri večini Slovencev uzaveščen le še kot intimno uporabljan pragmatičen jezik neke regionalne variante, ki jo uporabljajo v ozkih sorodstvenih krogih, ob srečevanjih s Slovenci, ki le te-ga ne razumejo, pa se približujejo nemščini. Za standardno slovenščino se slovensko govoreči prebivalci skorajda ne zanimajo in tako v njej ne skušajo umetniško niti ustvarjati, težave pa imajo z abstraktnimi poimenovanji, kjer si potem pomagajo z nemškimi jezikovnimi kompenzacijami.

»Avtohtona slovenska manjšina v Radgonskem kotu ima le za posameznike nekaj možnosti gojitve skromne funkcionalne oblike slovenskega jezika za gospodarske potrebe. Sicer pa je slovenski jezik neupošteván, pri večini ljudi slovenskega rodu izročen šibitvam in pozabi. Zlasti velja to za mlade, ki v službah tega jezika ne potrebujejo ali pa so prišli v socialno okolje, kjer slovenščine ne marajo.«²⁷

Uvedba slovenščine kot prostovoljnega predmeta na meščansko in ljudsko šolo v Radgoni ter njeni začetki

Izhajajoč iz teze, da so za dobro medsebojno sosedstvo pomembni tudi dobri odnosi med sosednjima državama, slednji pa posledično oblikujejo tudi položaj in razvoj manjšine, pa najsi bo ta uradno priznana ali pa ne, oz. obratno, da položaj in razvoj manjšine opredeljujeta kvaliteto odnosov med sosednjima državama, bi lahko rekli, da je prelomnico v odnosih med dvema Radgonama začrtala prav uvedba slovenščine kot prostovoljnega predmeta na meščansko in ljudsko šolo v Radgoni. Leto 1995 bo v kroniki Kulturnega društva Člen 7 zagotovo ostalo zapisano kot posebno leto, v katerem je društvo končno doseglo, da so na večini obmejnih ljudskih in glavnih šol (Volksschule, Hauptschule) pod taktirko deželnega šolskega sveta opravili anketo o zanimanju za prostovoljni predmet, slovenščino. Skupaj se je nabralo 284 prijav.²⁸

---

²⁷ Mirko Križman, *Jezikovna razmerja*, str. 358.

²⁸ Na obeh ljudskih šolah 79 in na meščanski v Eibiswaldu 67, na meščanski v Arnfelsu 14 in na meščanski in Lučanah (Leutschach) 16, na meščanski v Gamlitzu 12 in na meščanski v Ehrenhausnu 51 ter v Radgoni na meščanski 29 in na ljudski 16.

Medtem ko je na obeh meščanskih šolah v Arnfelsu in Gamlitzu pouk potekal že pred tem, je na šolah v Radgoni bilo potrebno pouk organizirati povsem na novo. Vsi podatki v nadaljevanju in pričujoče trditve tako veljajo izključno za šolo v Bad Radkersburgu in niso posebej ločeni za ljudsko šolo (Volksschule) in glavno šolo (Hauptschule), saj so bile skupine sestavljene glede na jezikovno predznanje in samo pogojno tudi na starost. Prva težava se je pojavila pri izbiri primerne literature. Obstajal je sicer nekakšen uradni seznam le-te, vendar je bil za starostno stopnjo in jezikovno predznanje otrok popolnoma neprimeren. Enako se je kasneje izkazalo tudi za tovrstnemu učenju namenjeno literaturo Filozofske fakultete v Ljubljani, saj so bili teksti pretežki in neprimerni. Kot primerna se je izkazala kombinacija različnih virov, didaktično ter metodično najbolj dodelana pa literatura, ki izhaja na Koroškem. Ta težava še do danes ni odpravljena. Položaja slovenskega jezika v učnem procesu oz. samega učnega procesa pridobivanja jezika na avstrijskem Koroškem seveda ne gre enačiti s položajem na Štajerskem. Tukaj ima namreč slovenščina status tujega jezika, ki ga večina učečih se pričinja osvajati na začetni stopnji. Tako pravzaprav kljub (hiper)produkciji učbenikov za slovenski jezik, kot tuj ali drugi, v slovenskem in v koroškem delu avstrijskega prostora, še zmerom ni primerne učbenika prav za najnižjo starostno skupino. Dogaja se celo, da literatura s Koroške izhaja v jezikovno problematičnih izdajah. Na novo nastali položaj pa se takrat žal ni odzvalo nobeno avstrijsko ali slovensko ustrežno ministrstvo²⁹ oz. tisti, ki naj bi bili sicer z dogajanjem seznanjeni. Ključno vlogo je pri začetnem zagonu odigralo Kulturno društvo Člen 7, ki je finančno podprlo vzpostavitev pouka. Že na samem začetku je bilo jasno, da je poučevanje v Radgoni svojevrstna posebnost, ki zasluži posebno obravnavo, saj je bilo najprej potrebno odgovoriti na bistvena vprašanja, kot so, npr.:

- Ali prihajajo učenci iz družin, v katerih se je slišala slovenska govorica?
- Kdo je otroka učil slovenščino in v kakšni obliki (bralno, govorno, pisno)?
- Kakšen odnos imajo učenci do jezika sosedov in do sosedov samih?
- Kako poznajo Slovenijo in kakšne predstave imajo o njej?
- Zakaj so se odločili za pouk slovenskega jezika in kje jim to znanje lahko koristi?
- Na kakšen način poučevati in kako motivirati, da bi bil pouk zanimiv in privlačen, saj je odločitev zanj prostovoljna, prav tako pa znanje na koncu šolskega leta ne bo nikjer ovrednoteno?
- Ali poučevati v strogo zbornem jeziku ali upoštevati tudi zanimive posebnosti regije oz. dialekta?
- Po kakšnih metodah poučevati in s katerimi didaktičnimi sredstvi?

---

²⁹ Šele nekaj mesecev po uradnem pričetku pouka je na srečanju v Gradcu takratni državni sekretar za Slovence po svetu in v zamejstvu dobil prve informacije o dosežku in iz tega se je rodila ideja o srečanjih vseh učiteljev iz zamejstva, ki je sicer že bila uresničena v poletnih mesecih, ko je ministrstvo v Radovljici organiziralo prvi tak seminar, čez leto dni pa v Benečiji, kjer so vodstvo in učitelji predstavili model slovenskega vrtca in šole. Sledila so srečanja na Koroškem in v Porabju, nato pa so vabila na južnoštajerski naslov nehala prihajati.

Pouk slovenščine, ki poteka vseh teh devet let dve uri tedensko, je organiziran kot prostovoljen predmet, in to v popoldanskem času, zato so otroci med šestim in štirinajstim letom vezani na prevoze staršev.

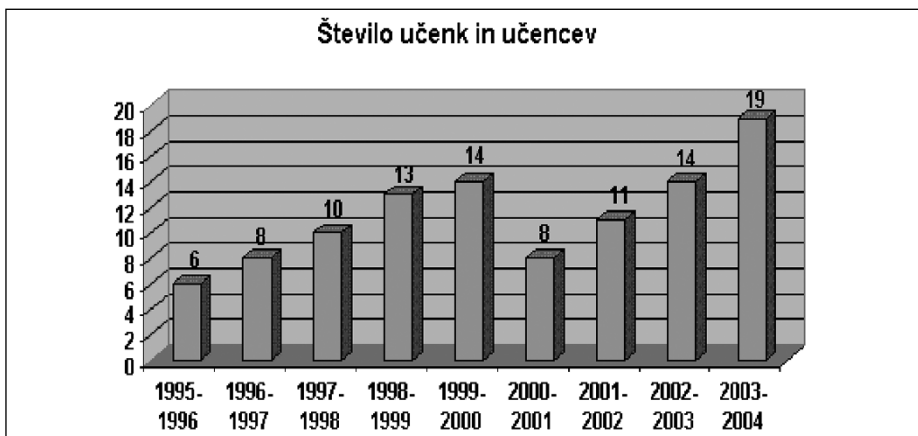
Od vsega začetka je bilo očitno, da slovenski jezik v tem delu Štajerske velja za jezik, ki se ga ni vredno učiti, pouk slovenskega jezika pa da je nujno zlo, ki ga razširja predvsem Kulturno društvo Člen 7. Treba pa je vendarle poudariti, da so vsi ravnatelji šol, vključno z okrajnim šolskim inšpektorjem, skrajno korektno sodelovali pri uvajanju slovenščine v šole.

Prvi znaki samozavesti, pridobljene z novim znanjem jezika, so se pokazali, ko so učenci pričeli v šolo prinašati na listke fonetično zapisane slovenske besede, ki so jih slišali od sorodnikov ali jih prebrali na slovenski strani reke in jih je zanimal njihov pomen, ali skozi različne otroške potegavščine, ki so izkazovale pozitiven odnos do jezika in, posredno, tudi do sosedov. Dogajalo se je tudi, da so na zaprašenih podstrešjih, s pomočjo staršev, našli slovenske knjige in jih prinesli v oceno. Izkazalo se je, da so nekateri doma hranili primerke jezikovnih vadnic ali molitvenih knjig še iz začetka stoletja. V takšnih trenutkih se je navadno razvil pogovor o tem, od koga so se otroci naučili posameznih slovenskih besed in ali imajo sorodnike oz. prijatelje, ki živijo v Sloveniji ali pa so sami Slovenci. Skorajda vsak otrok je na eno izmed vprašanj odgovoril pritrdilno, čeprav je potrebno poudariti, da je šlo le v redkih primerih za bližnje sorodnike. Kljub temu da so njihovi priimki nedvoumno izkazovali slovanski izvor (Gider, Kidritsch, Reczek, Dolinar, Mihalits, Horvat, Majczan, Gombocz...), otroci sami o njih sploh niso razmišljali kako drugače kot zgolj o osebnih imenih. Tako se je v teh letih pokazalo, da so se k pouku prijavili otroci najprej zato, ker so starši menili, da jim znanje ob meji lahko koristi, ali ker so gojili stike z ljudmi, ki so govorili slovensko, naslednja leta pa predvsem zato, ker so slišali, da so ure slovenščine zabavne. Po devetih letih so bile organizirane skupine z nadaljevalnimi tečaji; nekateri udeleženci že tretje leto zapored prihajajo k uram. V tem času so otroci velikokrat aktivno sodelovali v medijskih predstavah (posnetih je kar nekaj radijskih oddaj ter dokumentarnih filmov). Aktivno poteka sodelovanje s sosednjo osnovno šolo v Gornji Radgoni (tradicionalni jesenski tekaški maratoni, izmenjave pevskih zborov, sodelovanje pri vseh manifestacijah mednarodnega značaja), na zadnjih mednarodnih gledaliških prireditvah Meja na reki pa je celo nastala dvojezična produkcijska otroška predstava, v kateri je sodelovalo veliko otrok iz »šole slovenskega jezika«.

Iz povedanega je moč marsikaj sklepati o pomenu slovenskega jezika za ta del južne Štajerske, pod vprašaj pa se, žal, postavljajo številčna dokazila o avtohtonem slovenskem prebivalstvu v Radgonskem kotu. Po drugi strani pa je majhno število učencev moč razumeti tudi kot utiranje samostojne poti slovenskega jezika, ki se je tako postavil ob bok angleščini ali kakemu drugemu tujemu jeziku in si mora svoje mesto v hierarhiji pomembnosti šele izboriti. Namreč - od otrok, ki so se udeleževali tega pouka in na teden temu predmetu namenili dve dodatni uri v popoldan-

skem času, pridobljeno znanje pa se ni niti ovrednotilo v zaključnem spričevalu, bi le stežka pričakovali, da bodo vztrajali več kot eno šolsko leto. Poleg tega so s poukom pričeli v ljudski šoli, se naslednje leto selili na novo, meščansko šolo ali pa iz le-te na nižjo gimnazijo oz. v poklicne šole, in so bili tako seveda izpostavljeni novim obveznostim in naporom. Zato je večina staršev odločila, da je eno leto, v katerem se otrok nauči osnov in pridobi občutek za jezik, povsem dovolj. Iz tabele je razvidno, kakšna je bila številčna udeležba otrok v posameznem šolskem letu.

Šolsko leto	Število učenk in učencev	Stopnje: začetna (Z), nadaljevalna 1 (N1), nadaljevalna 2 (N2), konverzacijska skupina (K)
1995-1996	6	6 (Z)
1996-1997	8	8 (Z)
1997-1998	10	10 (Z)
1998-1999	13	13 (Z)
1999-2000	14	11 (Z), 3 (N1)
2000-2001	8	4 (Z), 4 (N1)
2001-2002	11	5 (Z), 6 (N1)
2002-2003	14	8 (Z), 3 (N1), 3 (N2)
2003-2004	19	3 (Z), 10 (N1), 4 (N2), 2 (K)

Interpretacija podatkov potrjuje tezo, da je na začetku med starši in učenci prevladovalo manjše zaupanje do učenja slovenskega jezika, vendar se je nato postopoma število učečih se stopnjevalo in pričakovati je, da bo v prihodnjih letih zanimanje za učenje slovenskega jezika naraščalo, vedno več otrok pa bo tudi vztrajalo pri učenju jezika na nadaljevalnih stopnjah.

Tako so bili ti »tečajji« bolj eksotična popotovanja kakor pa strogo načrtno pridobivanje znanja in vedenja o jeziku in kulturi sosednjega naroda. Ti učenci niso pri-

padniki slovenske manjšine, ampak so otroci avstrijskih staršev, ki so se k pouku prijavili zato, ker imajo slovensko govoreče sorodnike in prijatelje, ali pa preprosto zato, ker so starši mnenja, da jim znanje slovenščine lahko koristi v poklicnem in privatnem življenju. Žal se je velikokrat pokazalo, da so mnoge družine, v katerih je bil eden od partnerjev Slovenec, zamudile priložnost dvojezične vzgoje. Posledično pa je seveda vsako odmikanje od slovenske besede pomenilo tudi korak bliže ubožošanju na kulturni in nacionalni ravni. Morda najbolj vidna tovrstna posledica je bila skoraj popolna asimilacija v sedemdesetih letih preteklega stoletja v vaseh v Radgonskem kotu. Otroci tako pričnejo jezik sistematično spoznavati šele pri pouku, posamezne redke besede, ki jih poznajo od prej, pa so največkrat narečno in celo arhaično obarvane in so osvojene na slušni ravni. Noben izmed otrok do sedaj na začetku ni znal niti pisati niti brati slovensko. Podobno je bilo tudi z njihovim vedenjem o Sloveniji. Presenetljiv, vendar ne tudi nepričakovan je bil odziv otrok in staršev ter vodstva šole na medijsko odmevnost samega pouka (dva dokumentarna filma, veliko radijskih objav, časopisni članki), kar je izjemno pripomoglo k zviševanju motivacijske stopnje.

Generalno bi lahko, na podlagi vprašalnikov, ki so jih izpolnjevali anketiranci, strnila mnenje o pouku in o slovenskem jeziku v naslednjo ugotovitev: za pouk fakultativnega slovenskega jezika se odločajo učenci zato, ker se jim ta jezik zdi zanimiv, ker bodo z znanjem le-tega imeli boljše zaposlitvene možnosti, ker želijo govoriti in poznati jezik dežele, ki jo obiskujejo. Predvsem pa vsi poudarjajo, da ure obiskujejo zato, ker potekajo v sproščenem vzdušju, skozi igro in zabavo. Jezik se jim zdi zanimiv, lep, pa tudi nekoliko težek, pouk pa zabaven, ker se veliko besed naučijo ob igri. Imajo občutek, da so se v enem letu veliko naučili. Le v izjemnih primerih govori kdo od domačih slovensko, zato pa poznajo več ljudi iz okolice, ki včasih povedo kaj po slovensko. Mnenja so, da slovenščino lahko uporabljajo v Sloveniji in morda kasneje tudi v poklicu, če bodo delali s Slovenci. Prav vsi pa so po enem letu mnenja, da je jezik sosedov potrebno poznati, nenazadnje že zato, ker večkrat prestopajo mejo. Žal bi jezik lahko obvladovali veliko bolje, če bi obdelano snov vadili tudi doma, kajti dve uri tedensko sta za učenje tako zahtevnega jezika, kot je slovenščina, premalo, učenci sami pa pouk jemljejo bolj kot prosti čas, saj njihovo znanje na koncu ni ovrednoteno in torej ne vpliva na končni učni uspeh. Tudi starši jih doma ne nadzirajo in ne zahtevajo, da bi se z jezikom ukvarjali izven rednih ur. Dogajalo se je celo, da so starši otrokom zagrozili s prepovedjo obiskovanja pouka, če bi jim le-ta vzel preveč prostega časa in bodo na njegov račun trpeli ostali predmeti. Pri starejših anketirancih³⁰ je npr. iz odgovorov razvidno, da se za učenje jezika odločajo največkrat iz dveh nagibov: službenih in osebnih. Zaradi bližine meje imajo veliko službenih stikov s Slovenci in jim seznanitev z jezikom olajša medsebojno komunikacijo oz. laže vzpostavijo prvi stik. Poleg občasnih po-

---

³⁰ V devetih letih sem imela več tečajev v različnih krajih avstrijske Štajerske za odrasle, v šolskem letu 1998/1999 sem poučevala na Gimnaziji BORG v Bad Radkersburgu.

tovanj v Slovenijo, kjer lahko po koncu tečaja vsaj osnovne informacije sprejmejo v slovenskem jeziku, imajo mnogi v tej deželi tudi svoje prijatelje in sorodnike, s katerimi bi želeli izmenjati nekaj besed v njihovem jeziku. Zmerom več pa se jih odloča za slovenščino tudi iz zavesti o bližini meje in ljudi, ki govorijo *enakovreden, vendar drugačen* jezik, če gre v pričujočem kontekstu parafrazirati slogan, ki poziva k strpnosti in medsebojnemu spoštovanju.

Skok iz osnovne šole na univerzo

Na Univerzi Karla in Franca v Gradcu je bil stolica za slovenski jezik ustanovljena leta 1812. takrat je bilo vpisanih 60 študentov. V letih do priključitve Slovenije evropski uniji se je na Inštitutu za slavistiko v prve letnike v povprečju vpisovalo do osem študentov. Prvi veliki val pa se je zgodil v študijskem letu 2003/2004, ko je predavanja v zimskem in letnem semestru poslušalo 44 novincev (od tega 9 rednih študentov slovenščine) oz. jih je bilo na Inštitut skupaj vpisanih približno 70 v vseh semestrih. V študijskem letu 2004/2005 pa se je število slušateljev predmeta *Slowenisch 1*, ki poteka v tečajniški obliki, povišalo na število 64 (15 študentov slovenščine). Iz ankete³¹ je razvidno, da je priključitev Slovenije k Evropski zvezi izjemno vplivala na odnos Avstrijcev do slovenščine, ki sedaj postaja zanimiv učni predmet predvsem iz ekonomskih razlogov. Anketne vprašalnike je izpolnjevalo 35 študentov. Odgovore so ovrednotili po vrednostnem sistemu od 1 do 5, pri čemer je bila 1 najnižja ocena, ki je izražala nestrinjanje s trditvijo, 5 pa najvišja in je izražala najvišjo stopnjo strinjanja vprašanih s trditvami.

	1	2	3	4	5
1. Učenje jezika sosedov je pomembno.	51%	40%	5%	3%	/
2. Moja materinščina je nemščina, vendar imam sorodnike v Sloveniji.	9%	3%	3%	/	85%
3. Moja materinščina je nemščina, vendar imam prijatelje v Sloveniji.	3%	3%	3%	5%	86%
4. Jezik je izraz identitete in nacionalnosti.	49%	37%	8%	6%	/
5. Milim, da bom tečaj slovenščine obiskoval-a samo v zimskem semestru.	14%	17%	10%	2%	57%
6. Mislim, da bom tečaj slovenščine obiskoval-a v zimskem in letnem semestru.	69%	3%	3%	8%	17%

³¹ Anketa je del referata *Slovenščina po 1.5. 2004* v pripravi, ki bo v celoti objavljen na Miklošičevih dnevih v Ljutomeru 18. 11. 2004.

7. V EU je slovenščino pomembno obravnavati kot enakovreden jezik.	45%	35%	10%	5%	5%
8. Moteče in časovno zamudno je v EU uradne akte in javne nastope oz. uradna srečanja prevajati v vse zahtevane jezike.	2%	30%	25%	9%	34%

5 najpogostejših odgovorov pri vprašanjih odprtega tipa:

9. Slovenščino se učim, ker...
a) želim govoriti jezik svojih sosedov.
b) prihajam iz Koroške.
c) imam prijatelja/prijateljico, partnerja/partnerko iz Slovenije.
d) se želim naučiti jezik vsaj ene od novih članov EU.
e) vidim po zaključku študija možnost sodelovanja s Slovenijo na poklicnem področju.

10. Najpogostejši stereotipi o Sloveniji in Slovencih
a) so simpatični in prijazni
b) so narodno zavedni
c) se radi veselijo in so ljubitelji vina
d) ne poznam nobenega
e) radi nakupujejo v Avstriji

11. Slovenija se mi zdi...
a) čudovita
b) poseljena z izjemno prijaznimi ljudmi
c) majhna, lepa
d) poceni
e) ne vem, je ne poznam dovolj dobro

12. Mnenja sem, da se je slovenščino najbolj primerno učiti...	
a) na Inštitutu	83 %
b) na Ljudski univerzi	7 %
c) samostojno, s pomočjo knjig ali s privatnim učiteljem	10 %

Predvidevanja in pričakovanja

V šolskem letu 2004/2005 je okrajni šolski svet kljub več ustreznim predlogom za področje Bad Radkersburga zaposlil kot učiteljico slovenskega jezika gospo brez

formalne pedagoške izobrazbe oz., kar je še huje, brez formalne slovenistične jezikovne izobrazbe. Po devetih letih prizadevanj, odličnega meddržavnega sodelovanja osnovnih šol in vrtcev v obeh Radgonah, in nenazadnje s tem povezanih bogatih uspehov, so pristojni s tovrstno odločitvijo pravzaprav izkazali cinizem brez primere.

Pa vendar so napovedi optimistične. Pričakovati je, da bo v naslednjih letih na osnovne šole avstrijske Štajerske uveden pouk slovenščine kot tujega jezika, ki bo vključen v redni urnik in bo ovrednoten s številčnimi ocenami. Na avstrijskih fakultetah se bo povečal vpis na oddelek za študij slovenščine, diplomiralo bo več študentov slovenščine, pedagoška smer. Zaradi lažjega iskanja zaposlitve (vključnost Slovenije v Evropsko zvezo) bo več slovenskih profesorjev iskalo zaposlitev v Avstriji. Šole v obmejnem pasu pa bodo še bolj intenzivno iskale medsebojne stike in izvajale različne programe mednarodnega sodelovanja.

Po devetih letih oranja ledine in pionirskega dela pri uvajanju slovenščine v šole v avstrijski Radgoni lahko z zadovoljstvom in ponosom ugotovim, da je cilj dosežen, potovanje v neslutelih smereh pa se šele dobro začinja.

Norma Bale; profesorica na Gimnaziji Franca Miklošiča, Ljutomer; lektorica za slovenski jezik na Univerzi Karla in Franca v Gradcu; predsednica Odbora za mednarodno sodelovanje pri Občini Gornja Radgona; e-mail: norma.bale@guest.arnes.si

Visokošolski programi in možnosti zaposlovanja

---

moderator:

Franci Feltrin, Svetovni slovenski kongres, Slovenija

O povezovanju izobraževalnih programov Zvezne gimnazije in Zvezne realne gimnazije za Slovence v Celovcu

dr. Miha Vrbinc

Zvezna gimnazija za Slovence, Avstrija

Dopoldanski del našega srečanja je bil posvečen šolstvu in njegovi organizaciji na Koroškem, Tržaškem in Goriškem, v Porabju in na Štajerskem. Ta prispevek prikazuje primer iz prakse na osnovi sodelovanja med šolami. Podobne programe najdemo tudi v drugih izobraževalnih ustanovah, vendar je za Zvezno gimnazijo in Zvezno realno gimnazijo za Slovence v Celovcu sodelovanje – s sosedom v deželi in preko meja – že od ustanovitve pred 47 leti zelo pomemben in karakterističen del šolskega programa.

Leto 2004 je zgodovinsko leto. Zaznamoval ga je veliki premik, ki se je zgodil v regiji, v kateri živimo: sprejem 10 novih članic v Evropsko zvezo, med novimi članicami je tudi Republika Slovenija. To je tudi zunanje potrdilo kakovostnega dela naše ustanove na stičišču treh kultur, kjer smo skozi vsa leta od ustanovitve do danes hodili po poti izobraževanja v evropskem duhu. Z regionalnim težiščem Kugyjevih razredov in mednarodno razširitvijo angleščine in informatike smo pripravili šolski profil, ki je zagotovo zanimiv prispevek na nivoju vseevropskega izobraževanja.

Že od vsega začetka sta Zvezna gimnazija in Zvezna realna gimnazija za Slovence skrbeli za povezovanje – na Koroškem, z manjšinami po Evropi (v šolskem letu 2003/04 je bila na obisku skupina učiteljic in učiteljev iz Budyšin), s šolami v Sloveniji. Lanska skupna projekta povezana s koroškimi šolami sta bila oblikovanje podhoda na celovski vzhodni železniški postaji za povezavo z gimnazijo Ingeborg Bachmann iz Trbiža in sooblikovanje razstave Kultura miru v sodelovanju z gimnazijo v Celovcu. Dijakinje in dijaki so sami prevzeli pobudo za sodelovanje: organizirali so mladinski festival »áč« z literarnimi nastopi, razstavami, likovno

akcijo »Meje v glavah« in z nastopom kabaretistov Steermanna in Grissemana v gimnazijski avli.

Najdaljše povezovanje druží Zvezno gimnazijo in Zvezno realno gimnazijo za Slovence z gimnazijo Ravne in sega na začetek delovanja obeh gimnazij. Iz prijateljskih in osebnih stikov so se razvila učiteljska srečanja, šolska športna tekmovanja in drugi skupni projekti. V preteklih letih je nastala prava mreža partnerskih šol, od Ruš do Žirovnice, od Jesenic do Ljubljane, od Preske do Tržiča – to pa nas vezuje k sodelovanju, ki ga bomo krepili tudi v Združeni Evropi. V ta program sodijo tudi jezikovne počitnice Krščanske kulturne zveze v Novem mestu, tabori Svetovnega slovenskega kongresa in podobne pobude. Pri naših dijakinjah in dijakih vzpodbujamo zanimanje za tovrstne programe.

Kot šola z regionalnim težiščem in odprtostjo v svet smo ubrali pot povezovanja tudi z Italijo. Sodelujemo s šolo Ingeborg Bachmann v Trbižu – z biološkim projektom in nastopom šol iz Slovenije, Italije in Avstrije v »casineumu« v Vrbi. Druga partnerska šola je v Osoppo, njen predstavnik je Adriano Sabotto, ki deluje tudi kot asistent na slovenski gimnaziji. Povezovanje Slovenije in Italije podpirata Evropska zveza in dežela Koroška s programom Interreg IIIA.

Pestrost naše izobraževalne ponudbe v evropskem duhu je potrdilo Evropsko združenje vzgojiteljic in vzgojiteljev / Association Européenne des Enseignants / European Association of Teachers / Associazione professionale dei docenti (AEDE) in zastopstvo Evropske komisije v Avstriji s podelitvijo nagrade EUROPTIMUS 3. maja 2004 Zvezni gimnaziji in Zvezni realni gimnaziji za Slovence. Upamo, da bomo mogli sooblikovati prihodnost tega predela Evrope. Naše dijakinje in dijaki se izobražujejo za novo Evropo. S sodelovanjem na kulturnem področju – to je povezovanje s kulturnimi društvi – in na šolskem področju – to so šolska partnerstva, natečaji – pripravljamo naš prispevek za prihodnost.

Koncept »Dvojezično je bolje« iz 60-ih let postaja danes različica izobraževanja v koroškem družbenem okolju, ki jo je omogočila tudi odprtost slovenske narodne skupnosti. Vendar velja, da je treba tisti jezikovni element, ki je v družbi šibkejši, še posebej podpirati in mu pomagati do veljave. To je velik izziv v didaktiki poučevanja slovenščine. Vsekakor pa je mogoče ugotoviti, da se – nemški in drugi – sosedge začenjajo bolj zanimati za slovenščino in se je učijo iz raznih razlogov, tudi zaradi dejstva, da je slovenščina uradni jezik Evropske zveze in da z izmenjavami, stiki, sodelovanjem preko Karavank omogočamo obogateno doživljanje slovenščine.

Poučevanje slovenskega jezika in književnosti na Visoki šoli Daniel Berzsenyi v Sombotelu

Ibolya Dončec & Elizabeta Emberšič

Visoka šola Daniel Berzsenyi, Madžarska

Visoka šola v Sombotelu je trenutno edina ustanova na Madžarskem, kjer se poučuje slovenski jezik in književnost na visokošolski ravni. Katedra za slovenski jezik in književnost je bila ustanovljena leta 1980 z namenom, da zagotovi slovenski manjšini na Madžarskem visokošolsko izobraževanje učiteljev v njihovem maternem jeziku.

Možnost za izobraževanje v slovenskem jeziku je obstajala že dobrih deset let prej. V obliki lektorata in ciklusnih predavanj so jih izvajali predavatelji takratne Pedagoške akademije v Mariboru. V minulem obdobju je na slovenski katedri diplomiralo okrog osemdeset rednih in izrednih študentov, večina jih je bila iz slovenskega Porabja. V Sombotelu traja študij osem semestrov. Na koncu študentje opravijo diplomski izpit in dobijo diplomu za naziv: učitelj slovenskega jezika in književnosti za predmetni pouk.

V zadnjih nekaj letih se dijaki v vse manjšem številu odločijo za študij slovenskega jezika. Vzrok tega vidimo predvsem v tem, da so delovna mesta slovenskega učitelja v porabskih narodnostnih šolah zasedene, število narodnostnih osnovno- in srednješolcev je majhno. Pouk slovenščine na srednješolskem nivoju poteka le na gimnaziji v Monoštru. Nenazadnje pa imajo tako dijaki kot študentje imajo možnost, da nadaljujejo študij v Sloveniji. Poleg tega se lahko prijavijo tudi na madžarske visokošolske izobraževalne ustanove.

Od šolskega leta 2002/2003 smo na Visoki šoli Daniel Berzsenyi uvedli kreditni sistem, v okviru katerega poteka samo dvopredmetni študij na ustanovi. Študentje slovenščine si lahko kot drugi predmet izberejo katerokoli študijsko smer, ki je razpisana v določenem šolskem letu. Prednosti kreditnega sistema so v tem, da poleg

obveznega izobraževanja nudi tudi več izbirnih predmetov, študentom pa zagotovi individualno napredovanje.

V preteklosti je katedra razvila dobre stike s številnimi domačimi in tujimi univerzami. Na prvem mestu je gotovo sodelovanje s predavatelji Pedagoške fakultete v Mariboru. To sodelovanje traja že več kot trideset let, vsako leto pa sporazum znova potrdijo s podpisom pogodbe o sodelovanju. Sporazum vsebuje poleg jasno začrtanega znanstvenega sodelovanja med ustanovama tudi izmenjavo študentov. Tako imajo študentje slovenske katedre možnost, da se en študijski semester udeležijo jezikovnega spopolnjevanja v slovenskem okolju. Koristno bi bilo, če bi se v bodočnosti možnosti spopolnjevanja razširile, bodisi z aktivno udeležbo poletnih šol ali jezikovnih seminarjev.

Več kot desetletni stiki povezujejo katedro tudi z univerzo v Ljubljani ter z drugimi tujimi univerzami, kjer obstaja oddelek za slovansko jezikoslovje.

Med bodoče cilje Katedre za slovenski jezik in književnost sodi izobraževanje večjezičnih državljanov Evropske unije v tem prostoru. Obstoj manjšinskega jezika in ugodne perspektive njegovega razvoja je namreč mogoče zagotoviti le z ustreznim izobraževanjem strokovnih kadrov različnega profila. Pri tem izobraževalnem delu bo katedri nudil veliko možnosti bolonjski sistem visokošolskega izobraževanja, ki bo v Sombotelu uveden leta 2006. Izdelava programa novega triletnega študija se je že začel. Bolonjski izobraževalni sistem predvideva, da bo katedra imela možnost izobraževati po dveh programih: v triletnem študiju bo obstajal program učenja slovenskega jezika in književnosti za neslovence ter narodnostni program za Slovence. Tako v prihodnosti katedra ne bo izobraževala le narodnostne učitelje, temveč tudi nepedagoške strokovnjake za različna narodnostna področja. Bodoči »bolonjski diplomanti« bodo po triletnem študiju prejeli diplomu z nazivom »jezikovni in kulturni referent slovenskega jezika«.

Madžarski visokošolski zakon o izobraževanju vsebuje poleg triletnega študija (ki se končuje z nazivom »jezikovni in kulturni referent slovenskega jezika«) tudi možnost nadaljnega študija, ki bo predvidoma trajal še dodatni dve leti. Katedra za slovenski jezik in književnost je sedaj dobila akreditacijo za prvo študijsko stopnjo.

Visokošolski programi ter možnosti zaposlovanja med Slovenci v Furlaniji - Julijski krajini (FJK)

dr. Branko Jazbec

Slovenski deželni zavod za poklicno
izobraževanje (SDZPI), Italija

Slovenski deželni zavod za poklicno izobraževanje (SDZPI) je zasebna ustanova, ki deluje v Furlaniji-Julijski krajini od leta 1979. Ustanoviteljice Zavoda so organizacije slovenske narodne skupnosti v Italiji: Slovensko deželno gospodarsko združenje, Kmečka zveza, Slovenski raziskovalni inštitut, Tržaška matica in Sindikat slovenske šole; kasneje so se pridružili še: Slovensko gospodarsko združenje Gorica, Zavod za slovensko izobraževanje iz Špetra (Benečija), Združenje slovenski dijaški dom Srečko Kosovel v Trstu ter Združenje dijaški dom Simon Gregorčič v Gorici.

Zavod deluje znotraj deželnega sistema poklicnega izobraževanja, ki ga upravlja avtonomna dežela Furlanija-Julijska krajina. V Italiji je namreč poklicno izobraževanje v pristojnosti posameznih dežel, čeravno je hkrati tudi res, da ostaja pomemben segment poklicnih zavodov v sestavu državnega šolstva. Znotraj deželnega sistema poklicnega izobraževanja deluje SDZPI kot priznani operater z akreditacijo za delo na teh področjih: poklicnem izobraževanju mladih do 18. leta starosti, permanentnem izobraževanju odraslih, višjem usposabljanju. V minulih treh šolskih letih je Zavod opravil letno povprečno 50-60 tečajev, udeležencev je bilo letno preko 600, skupaj opravljenih ur pouka pa več kot 9 tisoč. Trajanje tečajev je različno: od poklicnega izobraževanja namenjenega mladim, ki traja 1.200 ur letno, preko podiplomskega usposabljanja od 400 do 600 ur, do permanentnega izobraževanja od 40 do 80 ur. Naj navaden primer: triletno izobraževanje za poklic operaterja v gostinstvu za pridobitev kvalifikacije kuhar ali natakar je namenjeno tako slovenskim kot italijanskim dijakom. Oboji se učijo v materinščini (tako eni kot drugi se ob tem v okviru predmeta jezik okolja učijo italijanščine oziroma slovenščine).

Zavod se financira večinoma iz javnih virov (sredstva iz deželnega in državnega proračuna, sredstva evropskih skladov ESS in ESRR), ki jih pridobiva na razpisih, na katerih nastopa kot izvajalec posameznih oblik poklicnega izobraževanja, za katera ima akreditacijo dežele Furlanije-Julijske krajine, kar pomeni, da niti izobraževanje niti dejavnost Zavoda nista odvisna od dotacij. Poleg tega je del prihodkov pridobljen z zasebno ponudbo komercialnega značaja. Dejavnost sloni na delu osebja, ki prekriva vsa ključna področja in tako uspe zagotoviti lastno, izvirno dejavnost na področju izobraževanja: od ugotavljanja potreb in načrtovanja izobraževalnih posegov, do koordiniranja izvedbe preko tutorstva in predavateljske dejavnosti, do administracije in obračunavanja stroškov, pa vse do vzdrževanja sedežev in informacijskega sistema.

Permanentno izobraževanje poteka na vseh treh didaktičnih sedežih Zavoda: v Trstu, Gorici in Špetru. V zadnjih letih je ob pripravi na evropsko računalniško spričevalo in uporabi tujih jezikov vse večje povpraševanje po tečajih slovenščine tako na osnovni kot nadaljevalni stopnji. Da bi zadostili tej rastoči želji oziroma potrebi po učenju slovenščine na čim bolj kakovostni ravni, smo v minulem šolskem letu med kratkimi podiplomskimi tečaji, ki so bili sofinancirani s sredstvi Evropskega socialnega sklada, organizirali tudi tečaj za poučevalce slovenskega jezika za tujce. Iz vrst udeležencev tega tečaja smo tako že dobili predavatelje, s katerimi smo lahko v letošnjem letu zadostili velikemu povpraševanju po tečajih slovenskega jezika na Tržaškem, Goriškem in Videmskem. Take vrste je bil tudi lanski podiplomski tečaj »Prevajalci iz slovenščine in italijanščine«. Ta dva, čeravno kratka tečaja, sodita v zvrst višjega usposabljanja, v katerega uvrščamo tako posrednješolsko kot podiplomsko poklicno izobraževanje, ki se oba sofinancirata s sredstvi Evropskega socialnega sklada.

Zadnji posrednješolski tečaj, ki smo ga izvedli, je bil »Strokovnjak v prevozih«. Potekal je v Gorici, organiziran pa je bil v sodelovanju s prevozniki in špediterskimi podjetji, ki so prispevala tudi nekatere predavatelje. Udeleženci so bili pretežno pripadniki slovenske narodne skupnosti v Trstu in Gorici, a tudi mladi iz Nove Gorice. Tečaj, ki je trajal 600 ur, od tega je bilo 240 ur delovne prakse, se je zaključil z izpitom; tečajniki, ki so ga uspešno opravili, pa so ob koncu prejeli potrdilo o specializaciji.

Primer izvirnega podiplomskega tečaja, ki je doživel že več ponovitev, je »Strokovnjak za mednarodno sodelovanje za razvoj«. Vsakič je bil organiziran in izveden v sodelovanju s tržaško univerzo. Namenjen je pridobitvi specializacije na področju priprave, predstavitve in vodenja projektov na vseh nivojih mednarodnega sodelovanja na področju gospodarskega in družbenega razvoja na območju jugovzhodne Evrope, predvsem v državah bivše Jugoslavije (več o tem izobraževalnem projektu, kot tudi o Cilju 3 Evropskega socialnega sklada v zborniku 2. strokovno – znanstvenega posveta *Ko ne bo več meja*, 2004, str. 71-74).

V letošnjem letu je dana možnost višjega usposabljanja tudi v okviru Programa evropske pobude Interreg III A, Italija-Slovenija 2000-2006, ki se sofinancira iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj. Konkretno gre za aktivnost 3.1.3 »Čezmejno poklicno izobraževanje«, v okviru katere je SDZPI leta 2004 priredil tretjo izvedbo tečaja »Mednarodno sodelovanje za razvoj« ter prvič tečaj »Večkulturno novinarstvo«. V teku pa je tečaj »Ekomanager«, ki se je pričel septembra.

Tečaji so zanimivi, ker se na njih usposabljujejo novi poklicni liki, za katere je povpraševanje na trgu dela precejšnje. Namenjeni so brezposelnim osebam tako iz Italije kot iz Slovenije, ki imajo ob vpisu stalno bivališče na območju izvajanja programa Interreg Italija - Slovenija, to je v tržaški, goriški ter videmski pokrajini ter na območjih obalno-kraške in goriške regije ter občine Kranjska gora.

Kot v primeru prejšnjih izvedb je bil namen tečaja »Mednarodno sodelovanje za razvoj« izobraziti strokovno osebje na področju mednarodnega sodelovanja za območje jugovzhodne Evrope. Tečaj je trajal od marca do julija, vsega 400 ur; od katerih je bilo 160 namenjenih delovni praksi. Glavni predmeti so bili poleg zgodovinske, politične in ekonomske slike tega področja še delovanje mednarodnih organizacij na tem področju, osnove project managementa, tehnik ter metodologij sodelovanja, izvajanja mednarodnih projektov, srbski, hrvaški in bosanski jezik, angleščina in informatika. Predavatelji so bili strokovnjaki iz Italije in iz Slovenije, ki sodelujejo z najrazličnejšimi mednarodnimi organizacijami. Tudi mladi, ki so se usposabljali na tem tečaju, so bili v glavnem absolventi ali diplomanti iz Italije in iz Slovenije. Predavanja so potekala v italijanščini, angleščini, srbsčini, hrvaščini in bosanskem jeziku. Tečajniki so obvezno delovno prakso izvajali v raznih podjetjih in ustanovah, v Trstu, Gorici, v Bosni in Romuniji.

Primer podiplomskega tečaja, ki je bil izveden v okviru tega čezmejnega evropskega programa, je »Večkulturno novinarstvo«. Namen tečaja je bil usposobiti mlade za obvladanje jezika, poznavanje kulture in tradicij na določenem teritoriju ter seveda za novinarsko delo. Tečaj je potekal od marca do julija, vsega 400 ur; od katerih je bilo 120 namenjenih delovni praksi. Glavni predmeti so bili: tehnike intervjuvanja, novinarski jezik, multimedijско sporočanje, komuniciranje v večkulturnem prostoru ter angleščina in informatika. Predavanja so potekala tako v italijanščini kot v angleščini. Tečaj je bil organiziran v partnerstvu z manjšinskimi medijskimi hišami - izdajateljicami časopisov, kot so Primorski dnevnik, Novi glas, Novi Matajur, ter z regionalnim centrom RTV Koper-Capodistria in slovenskim uredništvom RAI v Trstu. Predavatelji na tečaju so bili novinarji teh hiš ter priznani strokovnjaki iz Italije, Slovenije, pa tudi iz Finske. Mladi, ki so se usposabljali na tem tečaju, so bili v glavnem absolventi ali diplomanti tako iz Italije kot iz Slovenije. Delovne prakse so potekale v uredništvih naštetih medijskih hiš ter še v nekaterih italijanskih redakcijah, časopisnih, radijskih in televizijskih, tako v Trstu, kot v Gorici ter v Vidmu in Koprju.

Namen tečaja »Ekomanager«, ki je bil zamišljen, projektiran in organiziran v tesnem sodelovanju s Politehniko Nova Gorica, je izobraziti osebe, ki bodo sposobne delovati na področju varstva okolja. Kot rečeno, se je tečaj začel oktobra letos in bo trajal vse do maja 2005, kar bo skupaj 400 ur, od katerih je 160 namenjenih delovni praksi. Glavni predmeti so tehnični in praktični vidiki presojanja vplivov na okolje, upravni vidiki in postopki dovoljevanja posegov v okolje, pridobivanje, obdelava, analiza in predstavitev prostorskih podatkov, ekološko modeliranje ter analiza okoljskih podatkov z metodami strojnega učenja. Mladi, ki so se usposabljali na tem tečaju, so v glavnem absolventi iz Italije in Slovenije.

V okviru Programa evropske pobude Interreg III A Italija-Slovenija 2000-2006, Aktivnost 3.1.3, "Čezmejno poklicno izobraževanje", je SDZPI leta 2004 organiziral delovne prakse. Pobuda je zanimiva, ker imajo mladi s stalnim bivališčem na območju izvajanja programa Interreg Italija - Slovenija možnost preizkusiti se ali na domačem trgu ali na trgu dela sosednje države. Delovne prakse se izvajajo namreč tako v Sloveniji kot v Italiji na območju izvajanja programa Interreg. Od treh pobud, katerih pobudnik in nositelj je SDZPI, bi posebej predstavili tisto, ki nosi naslov »Pomočnik knjižničarja«. Ustanovi, gostiteljici stažistk, sta Knjižnica Cirila Kosmača iz Tolmina na slovenski strani ter Občina Špeter na italijanski strani. Pripravnici sta na delovni praksi, ki traja osem mesecev, bodisi v Sloveniji (za določeno obdobje skupaj) bodisi ločeno vsaka v eni od ustanov-gostiteljic. Sledita skupnemu programu ter delata pod vodstvom dveh tutorjev, od katerih je eden Zavodov, drugega pa imenujeta ustanovi-gostiteljici. Cilji projekta so: po eni strani usposabljanje pripravnic za delo na področju, ki je bilo določeno po projektu, se pravi knjižničarstvo, po drugi pa sodelovanje gostujočih ustanov; kar samo po sebi predstavlja novo aktivnost, ki spodbuja čezmejno sodelovanje.

Menim, da bi bilo tako obliko delovnih praks, ki pomenijo priložnost za preizkušnjo mladih v nekem sicer novem, a ne povsem tujem okolju, zelo zanimivo izvajati med območji, na katerih živimo Slovenci (Italija, Avstrija, Madžarska, Slovenija...).

Naj na koncu omenim, da se dejavnost SDZPI v zadnjem obdobju od poklicnega izobraževanja širi še na druga komplementarna področja. Tu želim še zlasti omeniti, da Zavod načeljuje navezi izobraževalnih zavodov in raziskovalnih institutov, katerim je avtonomna dežela Furlanija-Juljska krajina zaupala izvedbo dela projekta »Informirati se, študirati in delati brez meja – Čezmejni projekt šolske in poklicne orientacije Italija – Slovenija«, ki prav tako sodi v Program evropske pobude Interreg III A Italija – Slovenija 2000-2006.

Zaključki in sklepi

Zaključki in sklepi

Franci Feltrin, podpredsednik

Svetovni slovenski kongres, Slovenija

Posvet smo začeli z uvodnim razmišljanjem o preseganju manjšinske miselnosti in ga nadaljevali z razpravami v okviru tematskih sklopov o pomenu slovenskih vzgojno-izobraževalnih institucij v sosednjih državah:

- Družina, Cerkev in vrtci v predšolski vzgoji otrok,
  - Slovenska identiteta v osnovnošolskih in srednješolskih programih,
  - Visokošolski programi ter možnosti zaposlovanja.
1. Slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove v tujini se vse prepogosto srečujejo s pomanjkanjem učbenikov za učenje slovenskega jezika kot tujega jezika, tako za otroke kot za odrasle. Zato bi morale v Sloveniji pristojne institucije, predvsem Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu, poskrbeti za izdajo ustreznih učbenikov in tudi za njihovo dodelitev slovenskim ustanovam v tujini.
  2. Slovenski parlament mora čimprej sprejeti Zakon o posebnem statusu Slovencev brez slovenskega državljanstva, ki naj bo dobro pripravljen in v praksi tudi izvršljiv. (Za primer: Italija vabi vse nekdanje prebivalce in njihove ožje sorodnike iz okupiranih ozemelj Slovenije in Hrvaške naj postanejo italijanski državljani ne glede na njihovo nacionalno pripadnost. O tem je poročalo tudi Delo, v sredo, 22. decembra 2004.)
  3. Z načrtno akcijo je potrebno med mladimi rojaki na slovenskem kulturnem prostoru sosednjih držav utrjevati dejstvo, da je slovenski jezik enakopraven jezik evropskih narodov. Znanje slovenskega jezika je enakovredno znanju katerega koli jezika v Evropski uniji, le z izjemo, da ga uporablja manjše število prebivalcev. Predstaviti je potrebno njegovo bogastvo v izražanju (dvojina) in prednosti pri stikih s slovanskimi narodi.

”Učenje jezikov ne poteka ločeno od kultur in je s tem hkrati tudi učenje za mir in sožitje med ljudmi, je vzgoja za mir, ki je v današnjem svetu ne more biti nikoli zadosti”. Tako je v svojem nastopu razmišljal dr. Miha Vrbinc ravnatelj Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu.

4. Slovenija naj zakonsko uredi dodelitev državnih štipendij za šolanje na poklicnih in srednjih šolah v Sloveniji tistim otrokom slovenskega rodu iz sosednih držav in sveta, ki ob zaključku osnovne šole aktivno obvladajo slovenski jezik, s pogojem, da vrednost štipendije »odslužijo« v Sloveniji. Razredi poklicnih in tehničnih šol v Sloveniji so namreč vedno bolj prazni. Z vključitvijo mladih rojakov slovenskega rodu v poklicno izobraževanje bi vsaj delno lahko reševali tudi problem demografske ogroženosti.
5. Stiki med slovenskimi šolami na obeh straneh državne meje morajo postati vse tesnejši in stalni. Slovenska država bo morala v tej smeri pospeševati in doseči učinkovito meddržavno usklajevanje in priznanje izobraževalnih programov. Probleme so udeleženci posveta videli v slovenski neprilagodljivosti in državni birokraciji, ki še vedno kroji razvoj posameznih regij in krajev. Take izmenjave bi morale biti v pristojnosti občin in šol po vsej Sloveniji.
6. Izmenjava obveznih poklicnih praks med dijaki iz sosednjih držav bi morala postati obveza Ministrstva za šolstvo in šport in ne ovira, kot se je to izkazalo pri poizkusih slovenskih izobraževalnih ustanov na Koroškem. Izmenjava delovnih praks bi v slovenski prostor vnesla tesnejše povezovanje mladih.
7. Ob neustavljivem prostem pretoku delovne sile v okviru Evropske unije bomo v Sloveniji morali poskrbeti za vzajemnost priznavanja diplom in vseh vrst strokovnih nazivov. Za slednje sta pristojni tako Ministrstvo za šolstvo kot tudi Ministrstvo za delo.
8. Za izvajanje različnih vzgojno izobraževalnih in poklicnih programov na dvojezičnih območjih bi morali koristiti tudi sredstva Evropske skupnosti, ki te vrste izobraževanja podpira. Slovensko šolstvo v Italiji je s kar nekaj vlogami uspešno kandidiralo za pridobitev prej omenjenih sredstev. Slovenci iz Italije so izrazili pripravljenost, da s svojimi izkušnjami pomagajo tudi Slovincem v Avstriji in na Madžarskem.
9. Opremljenost mnogih slovenskih vrtcev in šol v tujini krepko zaostaja za standardom državnih ustanov. Rojaki si želijo, da bi jim Slovenija pomagala pri opremljenosti njihovih knjižnic predvsem s slovensko literaturo in učbeniki kakor tudi pri opremljenosti bivalnih prostorov. Za vzgled so navzoči na posvetu primerjali opremo in standard, ki ju imajo pripadniki italijanske manjšine v Slovenski Istri in pripadniki madžarske v Pomurju. Slovenija bi morala od držav, v katerih živijo pripadniki slovenske manjšine zahtevati v vrtcih in osnovnih šolah

enak standard kot ga Slovenija nudi ustanovam narodnostnih manjšin v Sloveniji.

10. Zadnji sklep simpozija je bil, da se na naslednji simpozij povabi tudi predstavnike slovenskih organizacij iz vseh držav Evropske unije.

Žal se letošnjega simpozija, kljub vabilu niso udeležili slovenski predstavniki iz Hrvaške.

**RADIO
OGNJIŠČE**

POSTANITE PRIJATELJ RADIA OGNJIŠČE!

Radio Ognjišče je v letu 2004 praznoval deset let delovanja. Je radio, ki je po petih desetletjih v slovenske domove poslal novega duha in z njim presegel monotono ateističnega poročanja državnih in komercialnih radijskih postaj v Sloveniji. Radio Ognjišče je radio vseh, ki imajo radi sproščeno glasbo, duhovnost, božjo besedo, dnevne novice in tudi poročila o Slovencih doma in v svetu. Nad strokovnim delom bedita dva duhovnika: generalni direktor radia msgr. Franc Bole in strokovni direktor g. Franci Trstenjak.

Slišnost Radia Ognjišče je bila v prvih letih omejena le na ozemlje Slovenije. Danes pa je s pomočjo satelita in interneta, njegova slišnost razširjena po vsem svetu. Ta pa je bil in tudi je namen ustanovitelja.

Vse to pa veliko stane. Zato je danes njegovo vodstvo, kljub velikim uspehom, v situaciji, ko se mora odločiti kako naprej. Brez finančnih sredstev ni razvoja in ne napredka. Finančno pa je Radio Ognjišče v celoti odvisen od članstva »Prijateljev Radia Ognjišče«, oziroma radijskih sporočil in komercialnih oglasov. Zato smo se pri Svetovnem slovenskem kongresu odločili, da mu pomagamo in potrkammo na vrata svojih članov, dobrotnikov in dobrih ljudi doma in po svetu ter tako s skupnimi močmi pomagamo, da bi Radio Ognjišče naslednjo obletnico praznoval še boljši in večji. Da bi novice o naši domovini, delu in uspehih nas, Slovencev iz vsega sveta, dosegle še tako skrito »ognjišče«, ob katerem se greje slovenska kri.

Prijatelj Radia Ognjišča postanete tako, da pošljete svoje podatke (ime in priimek, naslov, telefon, rojstni datum) na Radio Ognjišče, Štula 23, p.p. 4863, 1210 Ljubljana Šentvid, ali pa na elektronski naslov: franci.trstenjak@ognjisce.si. Lahko pa jih tudi pokličete na telefonsko številko +386 1 512 1126.

Postanimo prijatelji, da bomo močnejši!

Franci Feltrin, podpredsednik
Svetovnega slovenskega kongresa

